

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:
MARKÓ BÉLA
(1989. december – 2005.)
GÁLFALVI GYÖRGY
(2005. december – 2007.)

Főszerkesztő:	KOVÁCS ANDRÁS FERENC (vers)
Szerkesztők:	DEMÉNY PÉTER (esszé) LÁNG ZSOLT (kritika) SZABÓ RÓBERT CSABA (honlap) VIDA GÁBOR (próza)
Tördelőszerkesztő:	MOLNÁR ROZÁLIA
Korrektor:	SZÓCS KATALIN
Tipográfia:	BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT IRSAI ZSOLT

TARTALOM

ACZÉL GÉZA:

alapfeltétel; alapfizetés; alapgondolat (Versek) ■ 5

VAJDA ANNA NOÉMI:

Találkozásaink közé költözötten (Elbeszélés) ■ 7

TERÉK ANNA:

Kórház (Részlet a Jelena c. versciklusból) ■ 21

HAJÓS ESZTER:

Arra való; Tollfoslás; Női ellenjogúság (Novellák) ■ 24

BENŐ ATTILA:

Egy század arcai (Részletek egy hosszabb költeményből) ■ 29

MURVAI BÉLA:

Szövevények (Regényrészlet) ■ 34

FELLINGER KÁROLY:

Május; Füttyölök az egészre; Terra; Születés (Versek) ■ 46

VIRGIL MAZILESCU:

alexandria; december; mit súg guillaume fülébe a nagy lárma;
az adminisztrátor megmagyarázza hogy miben áll ténylegesen
az élete; vélemények guillaume-ról; a költő felfedi magát guillaume
előtt; guillaume éneke; komor kis történet (szinte hanyagul
elbeszélve) meglehetősen kiszámíthatatlan szereplőkkel és
eseményekkel; az adminisztrátor bármelyik pillanatban felsülhet;
a költő második álma; egy nem látható sírás-világ megalapozása;
az adminisztrátor is belépne a betűk köztársaságába s a költőnek
olvassa fel (mire az teljesen ledöbben) a következő szöveget;
a történelemlecke vége (Versek; Dobrai Zsolt Levente
fordításai) ■ 49

VISKY ANDRÁS:

RádióJáték (Hangpróba tizenöt jelenetben) ■ 57

JÁNOSHÁZY GYÖRGY:

Költő; Egy jó verssor...; Baudelaire macskája;

Hajnali derengés; Hulló csillag; Fogd a kezem (Szonettek) ■ 76

DOKUMENTUM

TIBORI SZABÓ ZOLTÁN:

Gáll Ernő, az irredenta (Egy DAAD-ösztöndíj előzményei és következményei; I. rész) ■ 80

NÉZŐTÉR

KOVÁCS BEA:

Sic transit ■ 101

TÉKA

CZEGŐ ZOLTÁN:

A lét láttelelei (Lakatos Mihály: *Bolhaszerenád*) ■ 106

DELEATUR

GYÓRFI KATA:

November 12, este ■ 108

TALÁLT VERS

SZÉP ERNŐ:

Ismerlek ■ 111

WWW.LATO.RO

archívum / szerzők / hírek / Látó Színpad – képek / linkek / szemle / Látó-repertórium

ALAPFELTÉTEL

bármilyen buta is az ember legjobb ha nincsen harag mert ugyan ki mondja meg mitől marad szellemünk olykor az ész alatt mivel kedvezőtlenek a gén-beütések s az elágazásoknál olykor
a tőlünk független megannyi közbülső érdek miként rutinos krimikben a kanyargós meredek utakon a rozoga autót a gengszter dömperje a mélybe taszítja a vágyakozó is csöppnyi esélyét még elissza önbizalom nélkül marad netán belerokkan néhány rossz házasságba ahol gúzsba köti elmaradozó családja üzenem gyorsan a lelkesült feministáknak ez egy oda-vissza játszma
még ha többnyire férfinép bambul is felénk az idióta parlamentben klaszszikust idézve – a falra mentben csekélyke alapfeltétel nélkül úgy hogy az igavonó kintről belekékül a gondolatig jutó pedig egyszerűsít vagy beletekередik a kiválasztódásba hogy a kellően barázdált agy mellé mi minden kell még a gátra hogy higgyünk és hitessünk míg az idő szenvtelen elzuhog felettünk
alig hagyva teret apró kibontakozásra hol tanulságosan szétválhatna ocsú s az árpa emelkedők
szellemét megcsodálva mielőtt a biofizika kényszere a határmezsgyéket álságosan összemossa

ALAPFIZETÉS

már-már tisztességben megöregedtem míg zsebemben legfeljebb fillérekert kerestem és sosem jutott eszembe mi lenne ha az érdes hatalom kedve egyszer csak felém is fordulna hogy majd velük együtt sűgva-bűgva lopjuk szét a virágos mezőket hol jámboran legelőznek az istennek bamba báránykái szomorú szemekkel odabégetve az elsuhanó gátlástalan seregre szívszorító szűk horizonton keresve a végtelenbe kigurított imát no azért nagyokat ne tévedjünk rezignált emberünk sem sokat forgatta a bibliát és nem mászik morális magaslatokra hol sok nomádnak

álcazott hottentotta fals ígéket fabrikál és ha már nem is ropog tág fő-
tereken a kiátkozott alatt
a szikrázó máglya kőkemény szigorról kalodába zárja ellenét bevallom
mostanában már nincs sok ellenérv a tisztaság ábrándos szövete a lé-
lekben rég szétszakadt bruttó és nettó alapfizetés
egyre gyanúsabb kamat a gengszterekre méretezett áfa villámlásai alatt
belül hirtelen széthullt a rend s a cinikus jövő magasabb szempontjait nem
értve az öregkori mohóság mint kortünet lassan alanyunkat is elérte né-
mileg bizakodva ez csak szent zsugoriság s nem jellem-ferdülés

ALAPGONDOLAT

egyre unalmasabbak a verseim lassan már a közhelyek bölcsessége sem
feszít megrohamozni a foszforeszkáló belső ismeretlen tájakat s ami lí-
rai élmény a kissé akadozó menetelés közben az emberre még ráragad
egyre alkalmatlanabb valamilyen feltöltődést gerjesztő csodára talán hi-
ányzik már a korábbi biofizikai kényszer személyiséggé szervesült ma-
gánya talán fellazult
az egykor figyelmet is ébresztő logika a dolgok végigfuttatásában sza-
porodó kátyúkkal hintett út visz oda és bár az egyénisége körvonalait
rutinnal kordában tartó gyakran mond olyat mély tapasztalásában mi-
ként épül fel néhány megbecsülhető alapgondolat mely a szaggatott rit-
mus mentén tobzódó új térfoglalók átmeneti igényeibe még belevág te
már régóta érzed ez a stáció nem a korábban megélt teremtmő magány
hanem a tudat foszlásnak indult széle melynek csak öreges érzékenyü-
lésekben marad némi használható menedéke a hitelesség régi nimbu-
szával
felszarvazva és minél nehezebben kopik a leépülés lépcsőfokain értel-
med a fájdalom görcsös
tünetei megalázóan érvelnek józan élted ellen itt a kokain s rád vigyo-
rog sötét sarokból a kín

TALÁLKOZÁSAINK KÖZÉ KÖLTÖZÖTTEN

I.

Első találkozásunk nem találkozás. Amikor először láttam – így pontosabb. Ő nem látott mást, csak a barna hajkoronát egy vitathatatlanul szép lány fején. Tizennégy évesek lehettünk. Píréggette arca, hízásra hajlamos alkata, mint később. Haját már akkor lazán, összekötve hordta. Fémkeretes szemüvege is mintha időtlen volna. Környakú, fehér rövidujjú polót, vagy – alkalomhoz illően – inget visel. Altesti kiegészítője az örökös farmer. Ez ő: kissé retrós, kényelmes és mégis ünnepélyes-nagyossá teszi az idő előtt hozzászántott zakó. Koravén kortalan.

Arad – egyetlen bentlakásba zsúfolják az országos magyar tantárgyversenyre ideseregletteket. Ami ebből az időből felvillan: a nagy Miklós Kata – egy jó tollú, végül ki nem bontakozott reménység – ágyán kuporog, feltűnően dédelgeti új, műbőrbevonatú jegyzetfüzetét; megállás nélkül nyálazgatja, törli borítóján a láthatatlan, makacs foltokat. A másik rögzült emlék Mikó Andris – még i-vel –, amint úriasan ágál esztétikus trófeájával. Komolykodó kapcsolatát elnézően megmosolygom. Érettebbnek próbál korunknál látszani, egy rejtett sugallatra hallgatva talán hamarabb is kezd *élni*. A lány tökéletes kreol szépség. Külsőleg igen szembetűnő köztük az aránytalanság. S belsőleg? Beszédtéma? Szkeptikus vagyok, bár amiért a lány gyönyörű, még éppen lehetnek gondolatai. Akár jó gondolatai. Éppenséggel nem kizárt, erőltetem meg képzeletem. Valamelyest megcáfol a következő jelenet, mely véletlen szemtanúvá avat. A pillanatot valószínűleg az örökösen feltűnőt szimatoló tekintetem lopta, jól elrejtve aztán, mint valami reményteljes hiábavalóságot, hogy egyszer talán majd csak hasznát veszem, hisz tudom már, írni szeretnék, de hogy miről és miként, nem világos még. A göndör hajrengeteg tulaja és Andris az ujjak tájékán olyannyira összefonódik, hogy mindketten be kényszerülnek préselődni a szűkös telefonfülkébe. Végére is *kapcsolat!* Andris egyik kezében kagyló – haza kellene szólni, hogy minden rendben van –, csak hogy másik keze *foglalt*. Egymást el nem engednék. Ő tapintatból talán, a lány meg *csak!* Andris kagylót tar-

tó *szabad* keze aprópénz után motoz, majd nem kis bajlódással feléleszti a vonalat, tárcsázni próbál. A mozdulatok – hátulról nézve – elképesztő zsonglőri tehetséget követelnek, míg végül beteljesednek: ő sikerrel jár, én kifogástalanul mulatok. Az egymásba fogódzó kezek pedig mindebből az emberfeletti küzdelemből mintha mit sem vettek volna észre – kitartóan tovább kapaszkodnak.

A bentlakásban Andris írását közreadják, és miután az egységes, frapáns szöveget elolvasom, ráébredek: előttem jár – *már* ír.

II.

Körülbelül két év múlva: Enyed – versmondóverseny. Ítélezésektől sallangos félreismerkedés. A kollégium udvarán fülledt áprilisi lustaságban piheg a nemileg eltérő, nagyjából hasonló korosztálybeli versenytársaság. Andris – még mindig i-vel – aradi lobbanása eseménymúltával, vonatinultával leáldozhatott. *Apatikus* éppen – közli köré gyűlt közönségével, mintha őt, aki az élet rejtelmait kiismerte régen, már egészen hidegen hagy-ná a lányok jelenléte. Szerepel – műsoron kívül. A helyzet bosszantó: ő egyedül ül, mi – a klérum – körülötte álldogálunk, de mást ez szemlátomást nem zavar. Mint egy fásult életművész, hirtelen fakadt, végeláthatatlan apátiájáról szónokol. Unatkozik, kedve semmihez, az idegen szó jelentését leereszkedő, lassú hanghordozással, vontatott taglejtések nyomatékával bocsájtja közre. Tapintatlanságig indulatossá tesz, ahogy hallgatósága csodálatában sütkérezik. *Előadása* közben távozom. Mi közöm őfelsége apátiájához?! – újabb felnőttieskedő mánia! Hova siet ennyire?! Felbélyegzem – *Antinagyó!* –, valami olyan polcra teszem, melyet vélhetően nem bolygatok többé. Álmosan, majdnem mellékesen utánam szól. – *Elkelne még egy játékos a kosarazáshoz!* Meg sem fordulok mentemben. Csendet keresek, ember- és manírmintes környezetet. Bejárom a közeli szőlőt, határozok, s észre sem veszem, hogy gondolatban őt is magammal viszem. Előadás-módját mérlegelem. Bár kitűnően értelmez, nem színészalkat. Egyénisége meggáltolja, hogy a szöveggel azonosuljon. Amint fehér népies ingében – így él emlékezetemben – verset mond, Andris a mindig kissé gunyoros Mikó Andris. Ami az előadóművészetben hátrány – a levakarhatatlan egyéni stílus –, az persze az írásban előny. Az életben méginkább – karizma, hatalom! Született életrevaló!

Az első helyezett, úgy tűnik, én vagyok, bár már akkor tudom, kellő kép-lékenység és tűrőképesség hiányában belőlem sem válhatna színész. A lí-

rához ettől eltekintve valami mély, szenvedélyes, leginkább fennhangon beteljesedő viszony fűz. Az elismerést mégis túlméretezettnek tartom. Aki-
nek itt kellene állnia helyettem, barátnőm – a szakma egyik majdani kívá-
lósága – otthon ücsörög, fogszabályzósan. Kényelmetlen mellékkörülmény,
melyhez csatlakozásomat kéri. Indokolt volna talán, baján mégsem oszto-
zom, s egy teljes évig nem mosolyog lazán. Pedig, ha ő jött volna – köz-
vetlen és kihívó –, lehetséges, hogy Andrist egykedvűség helyett elsöprő
szenvedély rohamozta volna ma meg. De hát a színművészeti főiskolára idő-
ben, alkatilag is fel kell készülni. Eltöprengek az életmenet medrét átsza-
bó prózai okokon. Ragályos lenne az apátia? Semmiképp! Bár életcélom
az írás, amelyben valami körvonalazhatatlan akadály még mindig gátol,
bennem leginkább *pátia* tombol. Egy ideje rendszerességnek hitt féktelen-
ségben olvasok, s ez a görcs minden más tevékenységben fékez. Az ismer-
kedés – figyelmeztetnek, lassan esedékes volna – időpocsékolás, mi több,
csapda, érzem. A szerelem félelmetes lasszó – vélem olvasmányaimból –,
amíg lehet, odázom. Ebben a felpörgő események is segítenek. – *Sal üze-
ni, sürgősen jelenj meg nála. Az egyetemre ő fog felkészíteni* – hozza az utasí-
tást a diákszínjátársók vezetőjétől húgom, ki velem ellentétben az iskolai
szakkörökben energikusan részt vesz. – *Beleírt egy szerepet a Tempefői-
be, neked kell eljátszani!* Hamarosan nyugtázom, hogy önkéntes magántaná-
rom akaratával nemcsak lehetetlen, nem is kell szembeszállni. Legfőképp
rendszerem, még gyorsabb olvasási ütemet szorgalmaz, szellemi katonaság-
ban tart, időnként aztán ijedten feleszmél: a pályaválasztás komoly dolog!
Mi lesz, ha a dramaturgiát csupán ő erőszakolja rám?! Nevetek, a Tempefői
tényleg púp a hátamon. Sal magánóráit szerzetesi szigorban tartja. Helyes
testtartásra, fiús viseletre kötelez: nadrág! A Tempefőinél mindezt felold-
ja – *Öltözz úgy, mint egy fiatal tanítónő: miniszoknya, a többi tudod...* Tud-
ni tudom, de meg se hallom: a miniszoknyához combfixet veszek, úgysem
látszik ki. Akkor meg minek, kinek? Afféle kamaszos túlkapás, próbálga-
tás lehet. Egy alkalommal meglazul, de nincs takarásom, nem igazíthatok
rajta. Csoda kellene, hogy a nyilvános megszégyenülést elkerüljem. Utol-
só jelenetemhez előre megsemmisülten állok a színpad közepére, remény-
kedve, hogy mielőbb leveszik rólam a világítást. A bohózat végén lehajolok,
felveszem a főszereplő kezéből kihullott Csokonai-kötetet, érdeklődve fel-
lapozom, majd ráeszmélek, a világ mit sem változott, a váteszeket ma sem
értenék, kiábrándultan csukom össze a könyvet, keserűen leengedem. Ek-
kor a színpad teljes sötétségbe borul. Ám egy pillanattal a fény kihunyása
előtt, lábamon a szeleburdi harisnya öntörvényűen lefelé indul, s ezzel egy

időben ruhatáramból is kifelé. A teremben nevetéshullám csap fel. Sal hahotázva ront be az öltözőbe: *Ez volt a legjobb vég! Be kell írni a jelenetbe!*

Több év múlva húgommal megsárgult leveleinket rendezgetjük. Kezembe akad egy boríték. Feladó: Mikó András. – *Leveleztetek?* – *Nem.* – *Akkor?* Eszembe sem jut engedélyét kérni, a neki címzett levelet türelmetlenül olvasni kezdem. Lendületes megbízólevél, a kerek önbizalom formás betűibe szedve, egységes írásív, enyhe dőlésszög – következetes, markáns jellem. Hévvél ír, tartalmilag rohan. Hírét vette a forrongó tudáskatlannak – húgom keressen neki lakást –, át akar költözni Szentgyörgyre, berobanni a Mikesbe – közénk vágyik. Nyelvszakosként osztálytársak lettünk volna. – *Végül?* – *Időszűke.* A szűkszavú magyarázattal levelét is örökbe kapom. Hogy közelemben tudjam, vándoroltatom: mindig abba a könyvbe teszem, melyet éppen olvasok. Aztán zűrzavar támad körülöttem – költözködés, szülés, gyerekzsivaly. Betűtalizmánomat nem találom, tompa ürességre ocsúdom.

III.

Kolozsvár, az egyetem első napjai: gyakran viszontlátom, nincs mellette dekoráció. Felismer, köszön, beszélgetést kölcsönösen nem kezdeményezünk. Lopva közénk kúszik a múlt – talán őt is gyanakvóvá teszi a feltételezett gunyorosság, fürkésző jelenlét. Évfolyamunk kis közösség, nagycsalád benyomását keltjük. Ahogy az idő évekbe pásztáz, jóhiszeműségünkkel együtt vallomásaink is elkopnak, az első hónapokban viszont még teljes munkaidős fórum vagyunk mindennapjaink megvitatására. A brassaiak volt osztálytársai vagy jó ismerősei, így gyakran hozzánk csapódik futólag a Pubban. Vénkisasszonyos évfolyamtársam odavan érte, álcaképtelen, András – javít ki: á-val! – kínos figyelemmorzsáit gondosan felszededegeti. Az istenített ideált láthatóan feszélyezi a lány odaadása, de tapintatosan tartózkodó, nincs bántó megjegyzés, visszás tekintet vagy gesztus. Mégsem dölőfös! Szótlan méltányolásom nem következménymentes, önkéntelenül is rendezgetni kezdem azon a bizonyos polcon. Különösebben azonban nem foglalkoztat, bár minduntalan belebotlom a róla szőtt történetekbe. A lány anekdotái kimeríthetetlenek, illedelmesen figyelni próbálok, végül feladom, el-elkalandozom. A jelenetek, amelyek előttem zajlanak, annál inkább megragadnak. Ezért is rögzül bennem András megjelenése a Pubban. Egymásra tevődik az ismétlődő szituáció, s marad egy kép- és hangulatváz. Hogy a beszédőtől legtöbbször távol maradok, a társalgás széllovasainak figyelmi

körén kívül esem, kedvemre elemezhetek. Váratlanul bukkan fel asztalunknál. Fellengzősen, lazán átdobott sál a nyakán. Érkezőben van, egy pillanatra megáll, könnyed gondolatokat, híreket vált. Nem lézeng, céltudatosan előretör a kocsmá bugyraiban, tündököl rajta a bizonyosság: más asztaloknál komoly, megvitatandó eszmék várják. Érdekes, ám harsány modorú, arcvonásaiban is erőteljes kolléganőm reménytelen próbálkozásai láttán egyértelmű: András a visszafogottságot kedveli. Érdeklődését okos szavakkal, élénk humorral lehetne felkelteni, és – meglep – egyszerűséggel. Jut eszembe, valószínűleg fogékony a testi szépre.

Figyelmemet az egyetemmel járó ingertumultus alaposan próbára teszi. Bosszant, hogy a tudásszerzés korántsem olyan szervezett, mint amilyenhez Sal kényeztetett. Megsínylem hiányát: rám irányított figyelmét, testreszabott elvárásait, határait megfontolt feszegetését. Ésszerű féltése bennem aggályoskodik. Az utolsó hónapokban együtt készit Pityuval, leendő évfolyamtársammal, de ragaszkodik ahhoz, hogy a legutolsó órát különkülön tartsa – a búcsú személyességéhez való kíváncsiság. Hellyel kínál, nem maga mellett, mint máskor, amikor a szöveget mondataira szedtük. Egy mással szemben ülünk. Köztünk kis asztal. Rajta egy üres ív. Mi értelme felmérésnek, mikor korlátaimat pontosan ismeri?! Épp ez az! Ő ragad ceruzát, gyors, határozott mozdulatokkal mértani görbét kanyarít. Mikor munkájával kész, felnéz – *Most itt állsz* –, a csúcsra egy csillagocskát rajzol. Már látom a folytatást, a három merőben eltérő lehetőséget, szavai mégis újszerű félelmeket indítanak puszító hadjáratra bennem, gyanakvást önmagammal szemben. Bár érdeklődő vagyok, és nem szeretem az önfeladást, gyengéim – következetlenség, szétszórtság, túlérzékenység – könnyűszerrel alááshatják képességeimet. Egy patrónusi rendszerben, mint amilyent Sal teremtett nekem, zökkenőmentesen vonom az ígát, az egyetem viszont... – *Abszurd életérzés, ott megtapasztalhatod, milyen a világba belevettetéve lenni! Senki nem fog ösztönözni, elgáncsolni annál inkább. Fel kell állni, haladni segítség nélkül, közös cél nélkül! Ráadásul örökösen fenyeget a kényelem, a lustaság.* No meg a vágyak, azok is gyötörni fognak, teszem hozzá, de nem merem kimondani. Tájékoztat: egyetem után legtöbbször lehanyatlik a görbe, jó esetben vízszintes egyenesként szánt élethosszig. A felívelést nem nehéz továbbgondolni, megvalósítani annál inkább. – *Ahhoz munka kell, állandó, komoly és önszervező!* Bökkenőim sorakoznak máris, célom még mindig fiktív frázis, s végül a lelki fék: bár a külvilág felé nagy önbizalmat sugárzok, énképem valójában – ezt csak a közelebbieknél mutatom – ingatag.

Leginkább Brédüil órái táplálják tudásszomjamat. Kánonromboló, szentségtörő kortárs Szókratész. Előnyére attól sem riad vissza, hogy félszázadnyi életéből vett példákkal előnytelen fényben tüntesse fel önmagát. Humoros, élvezetes stílusa lebilincsel. Én is őt – elképesztő gesztusokkal egyértelműsíti. Amint elsétál mellettem, hajamba szagol, majd hosszú, jóleső sóhajban kilélegez: – *Mézillatod van! Biztos, nektáron és ambrózián élsz, mint az istennők.* Felkavar és megijeszt. – *A kis zsenit nézte ki magának!* – halom fél füllel egy idősebb kolléganőm epés megjegyzését; búsulja a kivételezést, mely viszont kétélű, hisz tanárunk szigorát is főleg rám irányítja. Ha rossz napjai vannak, feleltet, mint egy középiskolást. Ki akar fogni rajtam. Mikor látja, hogy nem sikerül, megcsendesedik, a szünetben már programot ajánl – Bretter Kör. Meghívása nem kizárólagos, velük tartok. Az írók közt elemében van, sziporkázik, rangidősként uralja az asztaltársaságot. Sok a herosz, mindenki szót követel, megriaszt az intellektuális arrogancia. Bár Brédüilben is van, sőt agresszivitásba torkolló – egyik felsős lányhoz, mert kifelejtí Nietzsche nevéből a z-t, hozzávág egy hamutartót –, engem a phajakok óta, hogy származását tudtam, Nauszikaá-nak tisztel. A névadás mögöttes tartalma fölött nagyvonalúan szemet hunyok. Véletlenszerűen bemutat néhány barátjának. Cs. Gyimesi Éva tetőtől talpig végigmér. Lesújtó balítélet, nyilván a mester átmeneti, ellenállhatatlanul üresfejű szeretője lehetek. Hátrányossá válik a fiatallánság, s bár próbálom figyelmen kívül hagyni, bántani kezd a Brédüil társaságában rám vetett pongyola.

A biztos szórakoztatásért mégis rábólintok, amikor – ezúttal sem személyre szólóan – házibuliba hív. Csapatba verődve Mikó Zsófiékhoz áramlunk. Tömbházlakás. A berendezésben semmi túlzás, erőltettség. A házik kedvesek, közvetlenek. Feltűnik a névazonosság és rögtön a hasonlóság is Zsófi Brontë-s bája és András vonásai közt. Írók, színházi emberek, egyetemisták vannak jelen, nagyrészüket már látásból ismerem. A hangulat Woody Allen-es, ki-ki vélt vagy valós intellektuális ékességeivel kérkedik. Egy rendezővel ismerkedem, királyi göggel és nyugalommal néz a világra. Kegyet gyakorol felém, a bevált pózolás egy immanens oknál fogva feloldja. Zsófitól együtt távozzunk. – *Ez a város az a város! Vigyázz magadra, kicsi lány!* – búcsúzása apollói figyelmeztetés, Brédüil dionüszoszi mámorától végleg elszakít.

A házibulin történik valami, ami gondolataimat napokra magához köti. A tömbházlakás nagyszobája is viszonylag kicsi, zárt tér, látni minden apró arcزدűlést. Az egyik falon könyvespolc, átnézem a felhozatalt. Díszőrségként váltjuk egymást, csakhamar András veszi lajstromba a könyveket

– itt van, nyilván, ő is. A következő pillanatban egypár évvel idősebb költő mellé lép, aki feltűnően méregeti a kínálatot, de legfőképp oldalvást Andrást. Hangos önbizalommal beszélt imént, most, kezében egy vaktában talált Mikó Imre kötettel heccelődni kezd – *Mi közöd a nagy Mikóhoz? Közeli rokon?* Bántó hangnemétől András arcán megrökönyödés szele fut át. – *Jó egyeseknek más fényében tündökölni, ugyebár!* Fiatalos lendülettel szállna vitába András, de az ellenséges basszus megbénítja, mint érettebb hím a még erejét nem sejtő fiatal vetélytársat. Sarokba szorítja a jelenlevőkből köré feszülő némaság is. Először látom tehetetlennek. Váratlanul feltárukozó törékenysége megbabonáz. Imitt-amott kínosan köhécselő nevetgélés szikrája serceg, de senki sem kel védelmére. A feszültséget a gyanútlan, telemosoly Zsófi töri meg: italtól, süteménytől roskadozó tálcával kínálkodik.

IV.

Pár nap múlva az Apáczai Kollégiumban teltházaz filmklub. Sok az ismerős, de a film végén senkihez sem csatlakozom. Szeretek egymagamban csatangolni. Kiáradok a lármás tömeggel, mint a föld alól szabadultak Kusturicánál. A lemenő napfény békés derűje átszővi hangulatomat, kedélyessé tesz. Nem messze előttem András egyedül halad. Bandukolása fájdalmasan magányosnak hat. Hangom barátságos, amint megfontolás nélkül utána szólók. Csodálkozva visszafordul, arcán jóhiszemű várakozás ül. Nem titkolja, örül az utánasiető nyitottságnak, belékarol, mint évtizedes barát. Egy darabon közös az útunk, a Heltai előtt kellene szétválnunk, de ekkor már társalgásunk megnyújtását elengedhetetlennek érezzük – egy teára mégiscsak betérünk. Szándékosság hiányában fesztelenül közénk telepszik a lelki vonzódás. Önmagunk vagyunk, nevetve pörögnek az órák. Észbe kapok: hajnalban Pestre utazom. Ő fizet, ehhez ragaszkodik. Kispénzű egyetemisták közt a nem várt lovagiasság még jobb benyomást kelt. Magától értődő, hogy *hazakísér*, így néhány száz méterrel megtoldhatjuk az együttléte, emellett – érthetetlen, de jóleső, hogy máris – féltés érlelődött benne. Éjfél körül sétálunk a bentlakások felé. Átszeljük az erdőillatú parkot. Talán a november végi metsző levegő teszi, hogy beszélgetésünk még mindig eleven.

– Fölös zsírtartalékok híján meghalhatsz, ha mondjuk túrázás közben a hegyek közé zárna egy lavina – míg általában csinosnak tartanak, negyvennyolc kilométerrel András határozottan elégedetlen.

– Ez a halálnem kizárt! – tréfálkozom. – Extrém túrázni ugyanis nem szeretek. A sátorozás romantikája kényelmetlen, a hideg patakvízben való tisztálkodást is épphogy elviselem.

– Mindenesetre kezelésbe kell vennem a táplálásod! – határozata mókásan megmászhatatlan.

– Haditerv? – megyek bele a játékba.

– Sütni-főzni fogunk, amint visszaérsz. Eddig azért örültem a saját szobának, mert ha egy-egy jó gondolatra ébredek, akár az éjszaka kellős közepén is, lámpát gyújtok, és írhatok anélkül, hogy bárkit is zavarnék. De az egyedül élésnek tulajdonképpen számtalan életközeli előnye van.

Elmélázunk, ő talán a közelebbi találkozásunkat kelti életre, én magam előtt látom, amint szobája éjszakai homályában, egy pokróc melegében ír. Hirtelen hosszúnak tűnik az a tíz nap, mely elválaszt attól, hogy írásaiba olvassak. Úgy képzelem, a talált sorok körülötte imitt-amott, szanaszét hevernek.

– Van egy bökkenő! – ébreszt fel álmodozásomból. – Fázós vagy, nekem meg vacakol a kályhám, nehezen fűti ki a szobát.

Gondterheltté válik. Minden igyekezetem ellenére, fokozott bennem a mániává túlzott katasztrófa-megelőző neveltetés. Utasítom, csináltassa meg sürgősen a kályhát, s akkor, nem bánom, megállapodhatunk máris egy komoly fogásnál: házicsoki. Odavan az ötlettől, mint egy hazavágó kisfiú. A tepsi házicsoki otthonná avathatja a mégiscsak otthontalan bérlakást. Visszatértemig, ígéri, ízfokozóul még a diót is beszerzi.

Búcsúzásunk könnyed és vidám. Pár órája életem egyértelmű részévé vált barát. Bár boldogságtudatom utólagos, jövőképem kellemes, fesztelen egység.

Pink Floydot hallgatok, és főzök. Nem napi kényszer, így kedvvel tehetem. Közben a felötlő mondatokat lejegyzem. András ínyenc. Felhorkan. Ha róla írok, legyek szíves mindenekelőtt az ételre összpontosítani!

V.

Budapest, a hely, mely visszatérően teret kap az életemben, s melytől ekkor is a tervezettnél később válok meg. Naponta több színházi előadás, vita, a szakma gyakorlati oldala, ráadásként évekre szóló barátság egy kollégával. Szinte rácsodálkozom Andrásra, amikor visszatértem első napjaiban, a Ferenc József utca déltáji forgalmában feltűnik. Egy kollégájával van, lépteiből látom, nekik is sietős. Mozdulataira bízom magam: ha lassít,

lassítok. Tétovázás nélkül megáll, amint meglát. Örömét halkabbra fogja a bocsánatkérés-féle:

– Ne haragudj, hogy eddig nem jelentkeztem! Elégge elfoglalt az írás, de a napokban találkozunk, jó! – zárómondata erélyes, kizárja az udvariaskodást.

– Ki sem látszom a pótolnivalókból, ráadásul beneveztem a gólyabáli versenyre, nyakamon a táncpróba is – közlöm a továbbshánás lendületében.

– Veled mehetek? – közlendőjét átírhatalan költői kérdésbe csomagolja: vegyem tudomásul, holnap este társaságom lesz!

Találka ez. Nem veszem észre, mint annyi más sem aznap. Klasszikus vonalú kabát, zakója alatt sötét ing, s így valahogy más, férfi egyszeriben, de ez csak tétova, futó megállapítás, figyelmemet kitulajdonítja a tánc s a gólyabáli előkészületek. András csakhamar egyik lábáról a másikra áll, kínos kérekedése összezavar. Fel nem foghatom, miért siet el, hogy majd a próba végére visszajöjjön. Tudom, hová tart: csütörtök este, Bretter Kör. Az akarnok írópalánták emléke kötekedővé tesz.

– Azt hittem, érdekel a tánc!

– Érdekel, csakhát... – szabadkozik megint.

– Nem hiányzott senki?

– Ne gúnyolódj! Menjünk! Még dolgoznom kell ma! – szavai zöngéjében csöppnyi élc sincs, komoly mélység inkább, mely megbékélésre int.

El kellene neki mondani, nem kész tények elé állítani! Fennakadok: olyan csendesen szomorú ma, talán magánéleti gondok. Évfolyamtársam, ki repes utána, fenyegetően figyelmeztet: – *Szerelme van, tartsd tiszteletben!* Hiába szabadkozom, hogy ő *csak* barát, a lány vádja már az ítéletet fontolgatja. Fennakadásom kishitűvé tesz: nem emészthetem báli bajaimmal, különben is *távolí* barát.

– Tudod, mit szeretek még az otthonomban? – hangja bizalmasan nyúl utánam. – Hogy fent van a csillagok közt! Lépésenként jönnek elé a gondolatok. Mire a Fellegváron vagyok, kész a novella.

– Már csak olvasó kellene hozzá.

– Eljössz, ugye? Holnap, a bál után találkozunk? – mivel kijelentésnek hat megint, kérdését mosollyal nyugtázom.

Felvidul, újra elemében van. Sürget, barátainak haladéktalanul be kell mutatnia. Az lep meg, hogy meg sem lepődöm. Terve olyan természetes, mint egy kimondásra nem szoruló örök igazság. Azon morfondírozom csak, hova siet annyira már megint, mikor előttünk még az élet.

A bentlakás a gólyabál miatt már egy hete lázas hangyaboly. Ki kivel megy, milyen öltözetben. A szekrények megnyílnak, a lányok kipirulva turkálnak egymás ruhái közt, csereberélnek, míg össze nem áll mindenkinek a báli viselet.

– Na, de veled mi legyen? – fordultak mindnyájan felém. – Rád mit adjunk?

Tanácsstalan vagyok, mint egy árválkodó, bátortalan kérdőjel a határozott felkiáltójelek közt. Annyi ruhakölteményt kell bemutatni, hogy az meghaladja a lánybentlakás ruhatárának szűkös kereteit. Végképp nem tudok mit kezdeni a *sexis* próbatétellel. Minden évben ugyanaz a köznapi bevonulás, a fantáziátlanul kihívó öltözet: áttetsző blúz, miniszoknya, tűsarkú cipő. Nem vagyok vadító alkat, nő sem még, ezt a maskarát viselhetetlennek találom. Egyedüli lehetőségem a versenyszám meghússítása. A megbotránkoztatás. A protest art gondolatisága erőt ad. A gesztus számít. Miért ne!

– Csak egy fűszoknyát veszek. A hajam elég hosszú, nem leszek teljesen fedetlen.

Ahogy szándékomat megértik, a pillanatnyi elképedés helyeslésbe vált:

– Vetkőzz!

– Nem fognak vajon könnyűvérűnek tartani? – bököm ki kétségeimet.

– Botticelli szűzies hajadonjaira emlékeztetsz – meghatódva biztatnak.

VI.

Az egykori Hunyadi téri színházban, mint transzilván Vesta-szüzek, áhítattal álldogálunk a páholyok alatt; látni véljük a szent tüzet, hallani a szűnni nem akaró utolsó *magyar* tapsvihart.

– Az öltözőbe! Hamarosan kezdünk! – riadóztat a szervező határozott hangja.

Többre készülök, mint versenytársaim – a sémákban való gondolkodás szétrobbantása a tét. Balsejtelem: küzdelmem heroikus lesz, mint az az évszázados taps, ráadásul bőrdet vizsem vásárra. Hogy viselem a következő ményeket?! Lomhán fakad az aggály bennem, visszakozni késő már.

A szervezők utoljára hagyják az ominózus jelmezben való fellépést. Csak két perc! – nyugtatom magam. Félmeztelenségem szörnyű csendet gerjeszt. A fenyegető morajlás, mely ráérősen indul, erős fütytyorkánba és bekiabálásokba torkollik. Hallom, de nem értem a szavakat. A szervezők nekünk, fellépőknek szánt meglepetése: a nézőtérről fel kell *hozni* egy-egy fiút, aki-

vel *valamit* kezdeni kell, ki-kinek belátása szerint, publikum előtt. Az nyer, akinek az *alanya* a leggyorsabb pulusszámot éri el. A felhozatal nyilván lemenetelt is követel. Újabb kellemetlen kisbetűs rész: testközelségbe kerülni a tömeggel. Okosabb, ha az első, kezem ügyébe akadó fiút felrántom. Véletlenül jóképű és feltűnően készséges, így át sem fut a fejemen, hogy dühöngő barátnője mellől ragadtam el. Attól fogva, hogy bájaimek karnyújtásnyira sincsenek tőle, a forduló bukott angyala én vagyok.

Megaláztatástól lucskosan iramodom a kulisszák felé, s arra gondolok önmagamon kívül eső hidegvérrel, micsoda szerencse, hogy legalább a színháziak nincsenek jelen. Ha időben megtudták volna, mire készülök, kollégáim férfitagjai az első sorból élveznék a díszvendégséget, és egy életen keresztül köszörülnék rajtam nyelvüket. Később látom a valószínűbb lehetőség: érett vagánysággal kiálltak volna mellettem.

A kulisszák mögött utamat állják a szervezők: nincs idő felöltözni a tánchoz, kárörvendőn terelnek vissza a színpadra. Megszökni nem lehet. Felcsap a keringő, a táncparketten Pityu már vár. A Mikesben ügyes klasszikus táncos hírében állt, egyértelmű, hogy ő legyen a partnerem. Készületlenül éri ruhátlanságom őt is, kínlásom láttán azonban udvariasan szolgálatkész – *Takarlak, ahogy csak tudlak!* Erős karjaira több súly nehezedik, mint amit a tánc engedne. Az öltözőben végül minden szem rám szegeződik értetlenül és ítélkezően. Barátnőim kitartó hite – *Ne törődj, bugrisok!* – nem segít. Megszégyenült és kiábrándult vagyok. Fiatalos vakmerőséggel hívtam ki magam ellen korosztályomat, s bár értelmem összegzi, saját nemzedékemnek valószínűleg nem lesz újító ereje, a nyáj rugalmatlansága összeroppant.

A golyabált követő bulira csak Andrásért megyek. Megígértem, hát elmegyek. A kiürült nézőtéren vár rám, vészjóslóan hallgat. A buszon is kerülgeti a szót, mint a forró kását, holott most leginkább tőle várnék nyugtató bölcsességet. Mire odaérünk, egészen nyomottá válok. Bár nyakig felöltöztem – egy elnyúlt pulóver és farmer van rajtam –, hírhedt megjelenésem gyarapítja rossz élményeimet: ujjal mutogatnak rám.

– Tömegesen fogadtak arra, hogy ki tud ma éjszaka ágyba vinni téged! – tör fel Andrásból a keserűség. – Az elmúlt hetekben madarat lehetett volna velem fogatni, olyan szerelmes voltam beléd, de mélységesen kiábrándultam!

– Hát még én! – nem tudom, mi bánt jobban: a történetek-e vagy a halottak második fele – a múlt időben szövegezett szerelmi vallomás. Az el-

ső mondat olyan nevetséges, hogy azon ütközöm meg, András egyáltalán törődik vele.

– Ezek után semmi sem lehet köztünk! – folytatja mindenhatóan.

– De nem azért, mert te nem akarsz! – vágok vissza. Dühös vagyok az egész helyzetre, meggondolatlanságainkra – tizenkilenc évünkre.

– Táncoljunk! – békítőn kézen fog, és a párok közé von.

Az est majdnem egyetlen kellemes meglepetése: András felettébb jó táncos, nem rángat, összhangban mozgunk, miközben mosolyogva simogat a tekintetével.

– Tudod, hogy mi vagyunk a két legcsodálatosabb ember ebben a társaságban!

Megrettenek. Szavai hübriszként hatnak. A féktelen gőg tragikus vétség, babonásan hiszem, hogy kárhozatot von maga után a valóságban is.

– Ezt a marhaságot vond vissza azonnal! – rivallok rá felerősödő halandóságtudattal.

Elnézően kinevet, félelmemet atyai bizonyossággal túlzásnak tartja. Inkább igyunk, ajánlja, mit hozhat. Semmit, menni akarok, menekülnöm kell.

– Nem dekoratív a melled, mégis kiálltál mindenki elé! – bár indulatos féltékenységgel beszél belőle, mégis fáj – nem tudom, melyik jobban –, hogy bántani akar ő is, és hogy neki nem egészen tetszem. Nem akarom elsírni magam, visszafojtott könnyeim mégis észleli, megenyhül. – Ne menj, kérlek! – magához von. Vastag pulóveremen keresztül is érzem mély sóhaját. – Maradj!... Legalább annyit mondj, miért tetted! – kérlek. Meg szeretne érteni; egy alig lehetséges mentséget találni számomra maga előtt; esélyt adni valaminek mégis, ami felé hittel indult.

– Nincs erőm most erről beszélni. Máskor elmondom!

– Mikor máskor? Mondjuk, szerdán?

Miután megállapodunk, könnyen távozom a lelkektől zsúfolt térből. Utat nyitnak a kétséges kuriózum előtt. Csak egyetlen alak nem mozdul. Vélhetően a biztosabb súlypont miatt törökülésben sörözik utamban. Kedélyes nyugalommal néz fel. Gyermekkori antipátiám, mindig beképzeltnek és felszínesnek találtam. Ő sem tarthatott többnek reménytelen könyvmoly-nál, mert elismerő csodálkozással mered rám, mint aki sokáig nézett valamit anélkül, hogy felismerte volna. – *Irigylésre méltó bátorság! Aki mást mond, hazudik!* Támogatása védő sorfalam a következő hónapokban, amikor jártamban-keltemben hüvös, vádló tekinteteket kövek gyanánt szórnak rám az utcán. Bár idővel fogyatozik a nyárspolgári düh, helyén megértés nem fakad.

A bentlakás üres, magam vagyok. Itt mindig egyedüllétre vágytam, mégis, amikor hajnaltájban kitámolygok a mosdóba, az üres folyosón dermedt magány tör rám. Álomba fojtom a torokszorító távolságélményt. Másnap vonzalomra ébredek. Vágyakozásomból a futótűzként terjedő hír szakít ki: Mikó András az éjszaka folyamán másodmagában meghalt! Gázmérgezés.

– Az a szerencsénk, hogy nem te mentél fel hozzá, így téged legalább nem veszítettünk el! – ellenérzés sikít bennem, kolléganőm groteszk részvétét csak gyásza mentesíti.

VII.

Utolsó találkozásunk a nem-találkozás. Távolmaradása megalapozott: előző nap temették. Temetés. Andrásidegen, mégis kötelező kegyeleti gesztus, melyre képtelen vagyok. Ami nekem marad: megbeszélt találkozásunk napja, órája. Valamit kezdenem kell magammal ebben a születése előtt léket kapott boldogságban. Mit lehet ilyenkor tenni? Rutinkérdés, rutinválasz egy rutintalan helyzetben – újratervezés, rászervezés, önámítás, hogy lehetséges az azonnali felejtés.

A hetet jó ideje elharangozta a Szent Mihály-templom. Pótcselekvésem, a kulturális program egy érthetetlen félreértés miatt meghíúsul. Átfagyva rontok be az élettől pezsgő színházi kávéházba. Forralt borral a kezemben a cserépkályhának dőlök.

– Tudtom szerint ma velem van találkád – szól hozzám. – Miért lepődsz meg?

– Gúnyolódsz, miután képes voltál meghalni csak úgy! És egyáltalán, mi jogon kérnéd számon a ma estét, te hamarabb vigasztalódtál!

– Féltékeny vagy, gyönyörű!

– Csak csalódott! Mit akarsz még?

– Helyzetjelentés: leginkább veled lenni, azt hiszem.

December. A bölcsészkar kertjében két mogyorófa kapaszkodik egymásba, mintha vacognának. Gyakran fázom én is. A hideg elől, minden ellenjavallatot figyelmen kívül hagyva, forró zuhany alá menekülök. Pár perc mennyország, miközben fellazulnak a gondolatok, erőt merít a lét. A tükör előtt gőzölgő bőrömet törölöm. András néz vissza, égő arccal.

– Hogy tetszik? – még jobban elpirul. – A szöveg hogy tetszik!

– Végre bátorkodtál megírni. Édesanyámnak küldd el, ha már sose ke-
rested fel!

Barátnőm esküvőjére készülődünk. Azon az estén az öltözőben ő is támaszom volt. Az esküvői nagystélyihez nem fűlik a fogam. – *Klasszicizálódasz...* – jegyzi meg férjem a viszonylag visszafogott, térdig érő, finoman loknis ruhám láttán. Hangjában az enyhe rosszallás és beletörődés kihívásként hat rám. Előhalászok egy véglegesen félretettnek hitt, merészen rövid, fekete áttetsző csipkeruhát. Piros harisnyával és fekete csizmával – hátam mögött – dögös, jelzi a facér férfisereg üdvívalgása is. A méltatásnak ezt a harsány módját nem kedvelem, ám elnézem – becsiccsent násznép. Nem nekik öltöttem. Az ara értékelése mérvadóbb – *Jó alaposan megnéztelek előlről is, hátulról is. Rendben!* A mulandósággal dacolok, megnyugtató: még tudok.

Elegáns-erotikus viseletemről akaratlanul is eszembe jut András és az idő, amikor még nem értettem a női praktikákhoz. Posztumusz kötete akkori önmagamra villant. *Kalapot hord, klasszikus lány, virágcsokrokkal lehet őt meghódítani.* Nem tudhatta, hogy a kalap csak álca, játék, barátnőmtől kölcsönvett kellék, mely alól kipróbálhattam, milyen lehet kalapos lánynak lenni. A virágot, bár szeretem, sajnálom, ha vágott. S csak akkor fogadnám el boldogan, ha szerelmem egy bús, becsületes tekintetű bácsitól venné a pesti balettintézet éttermében. Szerelmem nincs. Reménykedem csak, hogy a bácsi virágtalan tér mégis haza. Meglep, hogy mosolyomat kacérnak olvassa: *nem tudni, biztatás ez, vagy csak ironia.* Eletöröm, hogy észrevettem, s észrevett – a valójában avantgárd lányt, akit *szép – és igaz – szavakkal lehet leginkább megnyerni.* Akkor ugyanis engem látott – nagy sokára, hirtelen azon az önfeledt röpké délután. A meghitt egymásra csodálkozást csakhamar elsodorták a kételyek. Amit maga után hagyott: befejezetlen játékainak tárháza – alig megkezdett sakkjátszma, felfüggesztett mozdulat. Akár egy András-féle paródia. Nagy író zsenyéje, türelmetlen-dacosan loholt bele az éjbe. *Játszd tovább, Sam!*

KÓRHÁZ

RÉSZLET A JELENA C. CIKLUSBÓL

Ahogy bemegyek a kórházba,
rögtön érzem azt a szagot.
Valahogy beleragad az orromba
és hiába szagolgom otthon a kölnis üveget,
mintha abban is csak az a szag lenne.
Mióta a fiam a kórházban fekszik,
új szaga van. De nem tudom megszokni.
Ahogy simogatom a kezét, a mellkasát,
valahogy a kezem is beissza,
és hiába mosok itthon kezet,
tíz-tizenötször is egymás után,
ahogy a szájamhoz teszem a kezemet,
érezem.

Mintha ez már valaki más lenne,
valaki mássá gyógyítják.
Furcsa a bőre. És a lehelete is félelmetes.
Ahogy köhög, félálomban
azon az ágyon,
mintha a torkában, a tüdejében
már ott lenne a halál.
Rám köhög, és én nagyon félek.
Nagyon félek tőle is,
meg a levegőtől, ami a tüdejéből jön.
Nem tudom, mitől lesz
olyan erős az ember,
hogy kibírja ezt a leheletet.

Nem értem, minek tették bele
azokat a fehér csöveket,
és hogy hol végződnek azok a csövek,
milyen mélyre nyomták belé?
Azt se tudom, mi hol van a bőre alatt,

hogyan honnan indul a testében a fájás,
és meddig ér.

Néha felhajtják a gézt a mellkasán,
akkor is, amikor ott vagyok.

Nem küldenek már ki.

Aztán, mikor kimennek a nővérek,
csak nézem azt a letakart lyukat
a mellkasában, és jó lenne belenyúlni,
hátha az ujjammal elérem a golyót.
Talán, ha koppanna rajta a körmöm,
akkor valahogy megnyugodnék.

Be kéne tömni azt a lyukat.

Gyűlölöm magam,

hogyan félek a sebeimtől.

Ha ki is nyitja a szemét, nem néz rám.

Valahova mellém néz, mintha állna mellettem
még valaki, akire nézne.

Azt mondták, a tüdeje már összeforrt,
hogyan belül előbb forr össze az ember,
mint kívül, ha lyukat ütnek rajta.

Valami levek folynak ki a sebeiből,
az izmok közül, a húsból.

Nem tudom letörölgetni őket,
a nővér meg nem akarja.

Olyankor jó lenne, ha nem lenne más
senki nekem ezen a világon, és akkor
addig verhetném a fejemet a falba,
míg széjjel nem törik a koponyám.

Mondták, hogy ha azt akarom,
hogy bekötözzék, hozzák gézt.

Ha azt akarom, hogy az oldalán
be legyen varrva, hozzák cérnát.

Mert nekik nincs, a kórházban nincs
se géz, se cérna, se gumikesztyű.

Kint a folyosón énekelt a sebész,

a haját markolta, és énekelt valami szerb dalt.

Az egyik asszony azt mondta,

annak a fiát hozták vissza a frontról,

mindene le volt szakítva,
amit csak le lehet szakítani
egy emberről.

Nem értem, hogy tud dolgozni,
minek is dolgozni,
ha ilyet látott az ember?

Az egész várost végigjártam,
hogy hol lehet venni kesztyűt, cénát.
Mondtam az asszonynak,
aki átjár Magyarországra,
hogy hozzon onnan, a gyógyszerertárból.
Várom, még mindig őt várom,
csak érjen már ide.
Biztos hosszú a sor
a határon.

Álmomban néha énekel a fiam,
és azt mondja, hogy
szűk neki a sír.
A tüdejét nyomja.
Hiába ringatja a sírás,
nem tud a földtől fölzokogni,
nyomja lefelé a mellkasát.

Hajós Eszter

ARRA VALÓ

Akvile Verveckaite: Karaliunas

Az állatok arra valók, hogy az emberek megegyék őket, mondta, miközben a háta mögötti világmakett-részen az állatok szépen növekedtek. Volt saját vagy közösségi ketrecük, ahol lehetőségeikhez mértén kifejlődtek, valahogy. Szűken. Ketrec formájúra. A társak által szabadon hagyott tér formájúra. Minden állatnak megvolt a napi adagja, ételből és italból, persze, állatnak másra szüksége nincs, és nem is lehet. Eszik, iszik, ürítkeznek. Szaporodik. Alszik. Egyéb szükséglete nincs. Élete sincs. Azért nő. A világmakett állatgyáraiban így élnek az állatok: felkelnek, ürítkeznek, esznek, isznak, ürítkeznek, alszanak, ürítkeznek, esznek, isznak, ürítkeznek, alszanak. Alkalmanként szaporodnak. Minden állatcsoport kicsit másként. Szabály szerint. Akár kell üríteniük, akár nem. Akár éhesek, akár nem. Akár aludnának, akár nem. Nem szempont az akarat. Illetve csak az szempont. A mások akarat. A szabályok. A rend. Emberi rend, nyilván.

A világmakett állatgyárain kívül is születnek állatok. A mezei nyúl újszülött gyermekét magához vonva biztatja, nőjön nagyra. Tudod, az emberek miatt növekedünk. Azért, hogy az embereknek legyen mit megegni. Mert az emberek nagyon éhes állatok, akik folyton és sokat akarnak enni. Azért olyan szapora a nyúl is, legyen az embernek mit ennie. Tudod. Azért születettél te is, hogy amikor elég nagyra nősz, egy vadász bácsi befűjjon a bundádba azzal a fényes csővel egy kis napgolyót, ami végigéget belül, és akkor meghalsz, és a vadász bácsi hazavisz magával, megsüt és megesz. Előtte persze a bőröd is lenyúzza, legyen ruhája, különben fázik. Ha szarvas volnál, koponyáddal díszítené a falát, különben fél egyedül a házban. Ilyen az ember, tudod. Valahogy így képzelj el, kicsi, ezért legyél gyors és ügyes, nehogy más kapjon el. Az embernek rád van szüksége, és nem a belőled táplált farkasra. De a kisnyúl már tudta ezt, eleve, amikor megszületett, nem is értette, anyukája miért mondja, hát nem így volt ez mindig? Nem evidencia? De.

A világmakett ezen részének hátat fordító férfi nagyon is nem tudta, hogy a világmakettnek ezen a részén milyen folyamatok zajlanak. Nem is érdekes. Ment és ment, és meglátott egy legyet. Az állatok arra valók, hát

nyelvet öltött. Foga között roppant a test. Ment tovább. Meglátott egy kutyát, kötéllal a nyakán. Az állatok arra, és elkötötte az ebet. Az étteremben a pincér kezébe adta, ezt kérem, sütve. Nyárson, esetleg? Nyárson. A bőrért se dobja el. Amíg a szakács elkészítette a kutyahúst, a férfi megevett egy darazsat is, hiszen az állatok. A kutyahús elfogyasztása után, kezében a kutyabőrrel ment tovább. Egy útszéli csiga. Nem tudta, házával vagy háza nélkül, de hát az állatok, az állatok. Megette, egyben. Elropogtatta a héjat. Nem azért eszünk, hogy finom legyen, hanem azért, hogy együnk. Hogy minden megevett legyen. Mert az emberen belül például működik egy szargyár, melynek anyagszükséglete folyamatos, amennyiben tömör, tökéletes minőségű és mennyiségű szar előállítására vállalkozik. És miért tenne másként. Ha csinálunk valamit, miért ne csinálnánk lehetőségeinkhez mérten a legjobban?

Kutyát talál, kötéllal nélkül. Szabad. Vállára veti az ebet, az étteremben a pincérnek. Jól süsse át. A bőrért eldobhatja, minek. Amíg a szakács a kutyahúst jól átsüti, egy kutya lép az étterembe. Nyakán a kötéllal, húzza maga után a végét. Mint kiomlott belek. Embert visz a hátán. Ezt kérem, sütve. Nyárson, esetleg? Nyárson. A kutya leül és vár. Az ember félénken biccent. A kutya mosolyog. Az ember arra való, hogy az állatok megegyék. Tudja.

De ez nem történt. A kutya, aki belépett volna az étterembe, már nincs, és nem is lépett volna be, hogy embert egyen. Nem azért, mert nem arra való. Azért, mert nem. De a kutya nincs. Valaki megette. Kötelestül. Ember. Tudod.

TOLLFOSZLÁS

Ryan Farish: Be Near

Levél hull le. Az első. Nem őszi. Lépések, időből időbe. Nincs kijárás. A lecsukló virágfejek illata. A meztelenség illata. Lépések előre, vissza. A fák ágai között a közök. Saját hálójába csavart pók. Papírba hajtogatott papírszelet. Megbélyegezve. Elküldetlenül.

Az úttest mentén halad. Azt képzelem, él és még élni fog. Az előbbire vannak, az utóbbira lesznek – tanúi. Hiszi. Pedig még azt a galambot is látta, aki éppen úgy hitte, hogy él, a kerekék alatt őrlődve is. Az első autó csak

fellökte, megütötte – semmiség, élet –, a második maga alá vonta. Sokáig kellett nézni, végig, amíg az élő és mozgó állatból egy halom szélre szánt toll lesz. Le akarta fényképezni, de az autók itt nem állnak meg. Az első levelet szemléli. Magával hozta, idáig. Most elereszti.

Levél hull le. A második. Nem számolja, tudja. Megy tovább. A virágokat nyitja. Valamiért önszántukból már nem. Közben biztos benne, cél felé halad. Nézi az embereket, akik az ég alá préselten, a földön kúszva lépegetnek. Előre. Ők tudják, hova. A cél elérése már nem cél. Ő tudja. Megáll egy bokornál, sárgára bontja. Minden kis virágot egyenként kell kinyitni. Ha türelmetlen, a fejek barnán lehullnak. Lassan és csöndben. Idő előtt. Lépések, elfelé, az út mentén. Nem fognak elsodorni. Nem mindenkinek jut kerék.

A kitömött állatok kirakata mögött a csendélet. A fácán és a hiúz. Erről mesélni akar, de nem tud. Nincs, aki hallgat. Pedig az úgy volt. A fácán megirigyelte a hiúzt, amiért olyan szép lábai vannak. Kérte, cseréljenek. Testet. Egy napra. A hiúz nem akarta a két satnya lábát. S minthogy nem tudta, mi másra képes az a kövér madár, nem akart egyezkedni. A fácán mindenét felajánlotta. A hiúznak nem kellett, de végül elfogadta a Testet. Ha csak egy nap. Arra nem térnék ki, a szertartás miképpen zajlott. Mésékben szabad. A fácán repülni, a hiúz szaladni nem tudott. Után. Este véletlenül összetalálkoztak. Nem ismerték fel önmagukat. A hiúztest éhes volt, mert a fácáni táplálkozás elégtelennek bizonyult. A fácántest elégségesnek. Egy párnányi ázott toll, a test maradéka.

Levél hull le. A harmadik. Az úttest mellett lépeget, halad. Kezével legyen. A levelek visszaszállnak. Virágok bomlanak. Az ég felé. Nem ős, csak ősülés. Papírba csavart pók. Hálóban a hal, a halott. A vészkijárat átjárhatatlansága. Akkor maradunk. Meztelenség a tollak, a szőr alatt.

Azt mondtad, ne féljek. Azt mondtam, félni akarok. Én futok, te maradsz. A követés feladása. Követés. Egymást dobáljuk. Gyerekek. Ha fáj is. Futok, tovább, elől. De te már nem futsz után. Neked legyen igazad. Nem haragudnék, ha nem volnék. Ez. Ha hallás után tanulnék. Ha nem kellene látni, tapasztalni Előtt. Az életidő mennyiségének felmérése. Az eredmény kiértékelése. Tudás nyerése. A tudás alkalmazása. Nem tanulok. Haragudni fogok, *akkor is, ott is, örökre*. Ha nem akarok is. Mint a futás. A nélkülbe. A messzébe. Magamból ki. Holott nincs Kívül. S ha volna se szabadulnék. Téged keresve magamra bukkannék, a testre, melyet sosem láttam még.

Levél hullna. Nem fog. A boltajtó előtt megáll. Kilincs. Az ajtó fölötti csengettyűk. Érkezés. Vészharangok? Az idős hölgy előlép az elfüggönyözött szobából. Haladni tovább, felé. Polcok, a polcokon üveggömbök. Kavargó a tengernyi nedv. Házikók, várak, templomok. Kertek. Kicsi állatok, emberek. Hóból. Tél van. Valahol. A padló parketta, a falak fehérek. A tapéta alatt. Ahol szakad az anyag. A tapéta vörös. Pelyhek hullnak. Lámpák világítanak. Az üvegek falán a fény. A házikók, várak, templomok ablakhiányai. A nemlátó állatok, emberek. A parketta recsegése. A tapéta alatti futások. A pultnál tovább nem. Elnézést. Kicsérélné? Nézzen körül, válaszon. Mosolyog. Kezén a karóra. Idő. Néz. Elnézést. Nincs több? A raktárban akad még. Kicsérélné? A hölgy kérdezi, milyet szeretne. Amelyikben nyár van. A hölgy tesz néhány kört a raktárban. Tessék. De ez is havas. Néhány kör. Ez? Ez is. Kör. Ez? Is. A hölgy megáll. Visszaadja a régit. Ez nem hó. Ezek tollak, a hattyúról.

Odakint nyár van. A hógömbben toll.

NŐI ELLENJOGÚSÁG

*Szvorák Katalin: Szláv–magyar tavaszi zsongás;
0: 00–2: 48 (Višnjica Rodila, Sestra Bratu Porucuje)*

Hiszek a női egyenjogúságban, mondta, és behúzott egyet a nőnek. Egyet és még egyet. A nő nem volt gyenge, csak nő volt. Tudod, hogy a férfiak és a nők izomzata biológiai alapon különbözik? Ugyan már, ne sztereotipizáljunk, és behúzott még egyet. Egyet, kettőt. Nő ne beszéljen.

Az emberek az embergyárban készülnek. Emberek, igen, nem férfiak és nők. Csak emberek. Nem szűntek meg a nemi különbségek, csak eltekintünk tőlük, a női egyenjogúság értelmében. Az egyik ember a másik nemi hovatartozását nem köteles megállapítani. Nem köteles a nemi különbségek figyelembe vételével cselekedni az adott, ellenkező nemű személlyel. Nem ellenkező. Egyező. Így készülnek az emberek sorra. Illetve nem. Még nincsenek embergyárak, csak a terv készült el. Hogy majd így készülnek az emberek sorra. A nemi különbségeket csak olyan mértékben hagyják meg, hogy a férfi férfi, a nő nő maradjon, meg lehessen különböztetni őket, habár ennek sincs semmi jelentősége, mivel úgysem teszünk különbséget. Egyenlőséget sem.

Az emberek tehát nem gyárakban készülnek, hanem a hagyományos módon. Még. Annyi különbséggel, hogy férfi is kihordhatja a babát. Amennyiben. Az orvos megkérdezi a párt, melyikük szeretné inkább. Az esetek kilencvenhat százalékában a nő. A nő dolga a gyerek, helyesel az orvos is. Az orvos férfi. És akkor a női születésű egyed maga hordja ki a babát. Maga törődik vele. Maga neveli fel. Mert a férfi azt mondja, utálja a gyereket, és különben is, a nő dolga a gyerek. És akkor a gyerekből fiú vagy lány lesz, sajnos, férfi és nő helyett. Ha gyárban készülnének az emberek, nem így történné. Akkor eleve kész, munkaképes felnőttek születnének. Nem lenne gyerek.

Mentek előre, a férfi megpofozta a nőt. A nő visszaütött, de hát nő. Nem gyenge. De. Nem összemérhető. Vedd figyelembe, hogy nő vagyok. Más-hogy van összerakva a testem. Érzékenyebb anyag. Különben is, férfi ne üssön nőt. Nem, nő ne üssön senkit. Különben is, vannak bodybuilder nők is. Nemcsak azok vannak. De vannak, tény. Vannak puhány férfiak is. Mentek tovább, az öklük után.

A tervek szerint a későbbiekben a nemi különbségek visszaszorulnak. A két nem képviselői azonos módon fognak kinézni, öltözködni, azonos szokásaik lesznek, beszéd- és gondolkodásmódjuk is lényegileg azonosává válik: mindenki racionális lesz. Az érzelmek már elavultak. Az egyetlen érzelem, mely még élő: a düh. Ennek kiölése lehetetlen, és nincs is értelme kiölni. Különben nem lennének háborúk. Nem fejlődnének a tudományok. Kell a düh, legyen háború és fejlődés. Ha nem pusztítunk, nem teremtünk. A düh az ember alapvető személyiségjegye. A háború. Bizony. Nincs menekvés. Aki nem harcol, aki nem dühös, az lényegében nem is ember. Szent, talán. Szentek nincsenek. Emberek vannak.

A nő nyugodt, a férfi dühös. A nő dühös, a férfi dühös. A férfi boldog. Elérte a dühöt. Szenvedést okozott. A falnak löki a nőt és pofozza. Nincs különbség. Ha rajtad látszik, és rajtam nem, az csak azért van, mert ilyen silány anyagból készültél. Nem silány, más. Nem kell ütni. Nem kell feldühíteni. Nem kell. Nő ne beszéljen. Férfi ne sírjon. Nő ne. Ne.

Az embergyárak embereket fognak gyártani. Nem férfiakat és nőket. Férfiakat. Férfiembereket. Ha nincs nő, nincs silány anyag. Nincs, aki feldühítsen. Van, de legalább nem nő. Ha nincs nő, nincs gyerek. Nincs szükség az elavult hagyományos módszerre. Nem kell kihordani senkit. Mindenki hordja ki magát.

Sorra.

Benő Attila

EGY SZÁZAD ARCAI

RÉSZLETEK EGY HOSSZABB KÖLTEMÉNYBŐL

*Egy századnyi erdélyi,
honvédelemre alkalmatlan
közlegény állt hajdan
beszürkült Bukarestben
őrségben, lesben
kényszer szolgálatban.
'87 és '88-ban
a Nép Házának árnyékában;
közel az üres boltokhoz,
hol a fény nem jut szóhoz,
túlélési gyakorlatok kényszerében
tizenhat hónapnyi légszomj-létben.
(Részlet a Proológusból)*

TRISZTÁN

Egy lányarc, egy szebb világ nyoma
a talizmánja: egy viseltes fénykép,
melytől jobban nő a magánya.
Fogyó emlékekben őrzött érték.
Melengető tény a hűvösödő világban.
Zakója belső zsebének hű lakója.
Azt nézegeti, mutatja szünetekben,
de kezéből ki nem adja, féltőn óvja.

Belső kép, mely minden háttérrel eltakar.
Hogy az Ő hangjával beteljék –
és halványuló képe élesedjék,
Trisztán elhagyja az őrhelyét

az esti őrsgben. És a telefonközpontban
(a Pobeda karórája árán)
újra beszélhet Vele: az Ő hangja
átszáll a mérföldek határán.

De amíg számára az ismert hangra
a zárt világnak lesz újra a távlata,
Sztáncsuj őrmester ellenőrzésre indul,
léha katonát büntető őrzőjáratba.

És hamar megállapítja,
hogy mi az újabb engedetlenség, vétek:
a laktanya nyugati oldala őrizetlen,
de elcsípi ő a cingár könnyedséget;
ám a déli őrhely szolgálatosa,
Döme sem tudja, mit rejt a titok
(még szerencse, hogy távolról szólították,
mert ültében majdnem elszundított).

Trisztán hárompercnyi örömének
az ára háromnapnyi zárka,
és az őrnagy dühe, melynek fogytát
a század félórán át várta.

Miatta Iván a telefonszolgálatos is,
ott áll a placcon mint vádlott,
és lefokozzák a közvetlen felettest,
a tizedes Leonárdot,

ki magában megállapítja:
nincs mit kezdjünk a jövőnkkel:
közlegénynek jövünk ide,
és közlegényként megyünk el.

DÖME

A nehézkes gömbölyűség,
akit folyton az éhség kínozt, éget.
Kétszer elvetették kilépési kérelmét,
és már öt hete nem kóstolt édességet.
Sóhajokba, gondokba merülten, Döme
nincstelenséget, hiányt túlélteni tanul,
és szórakozottan a reggeli szemlére előáll
díszes vigyázállásban – borotvátlanul.

Fölháborodik ezen az őrnagy,
a hadnagy, a Simaképtű őrmester,
az ijedt káplár és a tizedes;
korholni, kiabálni egyik sem restell.

Döme közlegényt meg kell borotválni
– szól a bölcs döntés végül,
és a kínzást Szénafű káplár végzi
víz és borotvahab nélkül.

És az újonc az ócska penge
sercegését hangosítva hallja,
ahogy arcbőrét karcolja, tépi,
és szeméből a könnyet kicsalja,
mely végigfolyik az arcán ejtett
vöröslő karcolásokon,
és úgy néz bajtársaira Döme,
mintha nem is venné zokon.

Mert vasárnap délután legyőzi
a betonkerítés magas falát,
az egyetlen tényleges akadályt.
Cinkosa Kilián, a jó barát.
Együtt kijátsszák az őrszem közönyét,
és odakintről ízlelik a civilek szabadságát,
a nem parancsra tett léptek gyönyörét.

Egy órára megvalósuló álom:
Kilián sörre sört vedel,
Döme pedig sokféle süteményt
töm magába jó kedvvel.

De jön a kelletlen ébredés,
a kényszerváltás álmról valóra,
a nyirkos, rácsos falak között,
mintha az *odakint* sosem lett volna.

KILIÁN

a fekete bajszú, kreol bőrű leleményesség,
a kétéltű, laktanya-szőkevény,
a szűkös zárka visszatérő lakója,
kinek ott is bajtársa a remény.

Minden kinti sétája után
szokásos könnyedséggel adja át
a bakancs hosszú fűzőjét
és a kopott, viseltes derékszíját,
és megbékélten
viszi a lába
a hontalan, északi,
hideg cellába.

Mintha csak szabadságon lett volna,
a büntetésből visszatérve,
felfrissülten csatlakozik szakaszához,
abszurd parancson nevetgélve.

Hétköznapiakat túlélve, várja a vasárnapot,
mikor lazul a felügyelet,
és némi ügyességgel sörözésre
újra ízes alkalom lehet.

Egy szombat délelőtt
a politikai kiképzés alatt
a *Scînteia*-t olvasva,^{*}
száján egy megjegyzés kiszalad:

„Nézd a nagyfőnök képét odafönt,
a fehér inggallérja piszkosnak rémlik.”
Bár megjegyzését társainak szánta,
az elhárítótiszthez eljut éjfélig.

És elkezdődik a kihallgatás másnap.
Hívatják, vallatják a közlegényeket;
megbolydul az elhárító iroda.
A tiszt államellenes tettet emleget.

Tanúknak és bajtársaknak
feszülnek koholt vádak, kérdések;
„a helyzet súlyossága folytán”
a jelentés sokáig nem késhet.

A hétfő reggeli szemlén hiányzik
Kilián, a szökésre bátor:
egy Zsil-völgyi bánya
homályában szemet lapátol.

^{*} *Scînteia* ('Szikra') – a Román Kommunista Párt országos napilapja.
Kötelező szombat délelőtti olvasmány a román néphadseregben.

Murvai Béla

SZÖVEVÉNYEK

REGÉNYRÉSZLET

1. Átkelés

Korán kelt, ellátta az állatokat, megmosakodott, reggelizett, majd fogta a kapát, és hátrament a csűrkapun. Végigballagott a kerten, átlépte a kerítést pótló gyepűt, és a vasúti töltésen is átkelt. Azon túl már a folyó volt. Leereszkedett a partjára, erről az oldalról a talaj enyhén lejtett a sűrű fűzfabokrok közt a szüntelenül fodrozódó víztükörhöz. Kavicsos, fővényes partja eső után kissé megsüppedt a lépések súlyától, de most száraz és derűs nyári reggel volt, a part keményen, szilárdan fogadta lépéseit. Lehúzta kényelmesre széttaposott félcipőjét, fűzőjétől megragadva hozzáfogta a kapanyélhez, és elindult lassan be a vízbe. Jól ismerte a folyót, tudta, hol gyengébb a sodrás, hol kell kimenni a túlsó partra, amelyik meredeken szakadt be a mederbe. Kiment egy omladékosabb részén az agyagos martnak, látszott, hogy ott a gyakori járástól bemorzsolódott a föld, annyira lekerekedett a meredek fala, hogy óvatosan, mégis könnyűszerrel ki lehetett mászni. Fent egy keskeny füves terület szalagként kígyózott a mart szélén, itt-ott kissé behorpadva, mintha fűvel benőtt tavalyi szekérút volna, azon túl pedig a több kilométerre levő déli dombvonulatig szántóföldek terültek el. A törökbúza már jó magasra megnőtt, ideje volt ismét kapálni. Hamar megtalálta a földjüket, a tavasszal bevert cövek, rajta virító vörös rongyfoszlánnyal mesziről jelezte, hova kell beállnia. Elindult a bal szélső soron, és nyugodt tempóban kezdte el a munkát. Az ég felhőtlen, kristálytisza volt, a levegő még kellemesen enyhe, ha már nem is hűvös. Balról a napfény hosszú árnyékokat vetett, lábainál a kukoricaszárak tömött árnyékvadonja terült el, alig volt fénycsík a göröngyökön, amelyek fölött lassan, de határozottan haladt tovább, befelé a soron. Jól bírta, órákig is elkapálgatott anélkül, hogy belefáradt volna. Testvérei közül talán a legjobban bírta. Heten voltak testvérek, ő volt a legkisebb. Az enyhén görnyedt testtartás, a kapálás közbeni sűrű hajlongások, ahogy egy-egy makacsabb gazért lehajolt, hogy kitépje, nem zsidbasztották el a derekát, nem szívták ki az erejét. Alig volt tizenöt-tizen-

hat éves. Ahogy jobbra, nyugat felé vetett egy pillantást, eszébe jutott, hogy pár éve arrafelé hetekig vagy tán egy-két hónapig lángolt az ég. Azt mondogatták az öregebbek, hogy jön a világvége, az Ítélet napja bűnös világunkra. Félelmetes látvány volt, ahogy egész éjszaka a nyugati égbolt múlt ni nem akaró naplementeként lángolt a sárga, vörös és lila egymásba játszó árnyalataiban. Mint egy hatalmas katlanból csaptak fel égig a pokol lángjai. Aztán lassan elmúlt a lángolás, egy éjszaka megszűnt, még mielőtt ki-tört volna a háború.

Ingét kigombolta, hogy járja a testét a szél. Nem izzadt a munkától, de így szerette. Szalmakalapját lerakta, anélkül könnyebben mozgott, elég árnyékot nyújtottak a kukoricaszárak. Negyedórája kapálhatott, amikor mozgást hallott a háta mögött. Lépéseket. Nem sokat törődött vele, folytatta a dolgát.

– Te, ott! – kilátott rá valaki.

Megfordult. Egy kopott egyenruhájú, borostás, kerek arcú, fiatal katona állt a sor végén.

– Ide kijönni! – kiáltotta ellentmondást nem tűrő hangon.

Csodálkozva nézett rá, az meg integetett a puskájával, hogy menjen oda. Nézte egy darabig, a katona egyre mérgesebben integetett, de nem mozdult feléje. Akkor jutott eszébe, mit mondogattak a faluban már régóta, hogy megváltozott az országhatár. Elindult a katona felé. Ahogy kiért a sorból, látta, hogy még ketten állnak távolabb, addig nem látszottak a kukoricástól. Azok is kopott, szürkészöld egyenruhában. Nyakukon kigombolták, meleg volt.

– Mit keresel itt? – kérdezte az előbbi katona.

Magyarázni kezdte, hogy ez a kukoricaföldjük, kijött megkapálni. A katona hitetlenkedő arckifejezéssel nézte.

– És hol lakol? – kérdezte.

A falu felé mutatott. A katona elmosolyodott.

– Ez Románia – mondta. – És ahol te volnál imént, az volt Magyarorszá-
g. Te átkeltél a határt. Dokumentum van?

– Az mi?

– Útleve van? Paszport?

Mondta, hogy nincs. Csak most kezdte érteni. Arra már nem emlékezett később, hogy mi történt közvetlenül ezután. Mintha álomban történt volna minden. Azt sem tudta volna megmondani, hogyan jutottak a főútra, végig a mezei úton vitték-e a brassói főútra, vagy átkeltek a folyón és keresztül a falun, és onnan úgy mentek-e tovább. Egy katona ottmaradt, egy

beült a nyitott terepjáró volánjához, őt hátul ültették be, a harmadik melléült a másik hátsó ülésre. Kezét hátrakötötték a biztonság kedvéért. Mégis, mintha a faluba is bementek volna előbb, hogy a faluházán igazolják a kilétét. Ez csak rémlett, nem volt benne biztos. Akkor lett megint figyelmes, amikor egy irodában faggatni kezdték, félig magyarul, félig románul, hogy miért szökött át Magyarországra. És hogy tudja-e, mit jelent a tiltott határátlépés. Azon tűnődött, hogy a kapája ottmaradt a sorok között, a szalmakalapja is, este pedig hiába fogják hazavárni. Elmagyarázta, ahogy tudta, hogy ő csak kapálni ment a földjükre, mert az nem maradhat úgy, gazosan, nem tehet arról, hogy hova húzták újra a határt. Semmi törvénytelen dolgra nem gondolt.

Felkísérték az emeletre, és betuszkolták egy szobába, majd rázárták az ajtót. Bent mások is voltak, lehettek öten-hatan, de akár többen is. Fiatalok, középkorúak, két öregember is. Leült egy vaságy szélére, és maga elé bámult. Valaki vízzel kínálta. Elvette a csuprot, és kiitta. Aztán az ablakhoz lépett. Ahogy kinézett, megpillantotta lent a fákkal benőtt és itt-ott régi épületekkel megrakott várhegyet, aztán meglátta az időtől megfeketedett fedeles lépcsőt és az evangélikus templomot. A segesvári várban volt, a szászok iskolájában. Elmúlt a szorongása. Bántani nem bántották, szigorúan, hivatalosan, sőt mogorván beszéltek vele, de nem ütötték meg, nem verték. Az is lehet, hogy tényleg ő hibázott. De ki gondolt erre? A határ talvaly vagy tavalyelőtt megváltozott, de a faluból továbbra is átjártak a vízen túlra, mint mindig, emberemlékezet óta, megművelni a földjeiket. Innen hazatalál bekötött szemmel is.

Még aznap éjjel azzal a férfival, aki vízzel kínálta, lepedőkből és pokrócokból hevenyészett kötélén kimásztak a második emeleti ablakon. A másik ember az állomásra ment. Vele tartott. Pénz nem lehetett nála, nem tudom, mivel vett jegyet, vagy vett-e egyáltalán, de felült egy vonatra, és Bukarestben szállt le. Amikor beállított nővéréhez, Berta nénémhez, az elsápadt ijedtében:

– Te megbolondultál? Háború idején vonatozol? – és nekiesett ököllel, sírva püfölte, majd ölelgette, csókolgatta az öccsét.

Aztán valahogy hazakerült, a nővére hazazavarta, mert biztosan talált valami veszélytelenebb hazautazási módot a számára. Évek óta Bukarestben lakott, az ura is magyar volt. Nem volt gyermekük. Talán ezért is szerette úgy a legkisebb öccsét, mintha az anyja lett volna. Ő pedig azontúl otthon maradt, gazdálkodott tovább. A háborúnak is vége lett, a határt megint visszahelyezték trianoni medrébe, aztán jött egy más világ. Szárazság, szegény-

ség, adók és elvtársak. Az ötvenes évek elején megházasodott. Arra már majdnem harmincéves lett. Nem lépett be a kollektívbe, szekere, lovai voltak, fuvarosként dolgozott. Az elfogadottnak, a törvényesnek éppen csak a peremén. Amíg el nem költözött családotul Moldvába.

2. Géza papó

...szóval volt egy gazdag király. Olyan gazdag volt, mint hetedhét országon túl senki emberfia, még a burkus király meg a török császár sem volt nála gazdagabb... A hiba aranylajtorján ment fel, ha dohányt akart lehozni vagy szalonnát, a tornác deszkái is aranyozva voltak, és a pajtában a tehének jászolya is aranyból volt, de még a járom is, amibe azokat fogta, ha kiment véllök szántani. Az jó lehetett – gondoltam, s közben a tejfölös lepényt eszegettem, és lógattam a lábamat a nekem magas, festetlen fenyőfa székről. ...olyan irigy volt ez a király és olyan fősvény, mint a... Itt megint elkalandoztam, mert egy légy kezdett el mozgolódni a konyhaasztalon levő, még lisztes és tésztás nagy gyúródeszkán, miközben Zsuzsika néném mondott, mondott, de a keze járt, most éppen a vajlingot mosta el és törülgette szárazra, azután valami tejfölös üveget vitt ki a kamrába, a hangját mégis jól hallottam, ...vagy még annál is fősvényebb. Soha senkivel semmi jót nem tett, erőst gonosz ember volt, és mindig mások bajával törődött, nehogy valaki többre vigye, mint ő, egész nap leskelődött, ki mit visz haza a szekerin, kinek mije van a csűrbe vagy a pincéjibe. Erőst kíváncsi is volt, értötted-e? Bólintottam, hogy igen. ...no, mi történik egy este, úgy szürkületbe', amikor jó ki a pajtából a telifejt sétárral a keziben, hát lát az udvaron ugrándozi egy nagy, csúf varasbékát. Ezt pedig el fogom tipodni, gondolja magában, mert ilyen csúfságnak kár élni, s ahogy még egy lépést akart tenni, hogy eltapossa, hát megbotlik az udvaron egy kőben, a sétárból a téj kiloccsan az udvarra, s a király átbukfencezik a békán, belé igye-nössen a téjbe. Az nagyon mulatságos lehetett, elnevettem magam, ahogy elképzeltem. ...de még föl sem kelt rendesen az udvarról, tejes volt a szép cifra ruhája tetőtől talpig, amikor a csúf varasbéka csak megnyúlik, fölemelkedik, s egy csodálatosan szép tündér lesz belőle.

A légy most végigsétált a vágódeszka túloldalára, kis lábacskaít mintha összedörzsölte volna, annyira tetszetett neki is a mese, de azután fölszállt onnan, kicsit körözött az asztal fölött, majd megállapodott egy falon lógó száraz levendulacsokron vagy mi lehetett, onnan pedig rászállt a szegre

akasztott szalmakalapra... és azt mondja neki a csodaszép tündér, hallod-é, te király, nagy jót cselekedtéél énvelem, mert egy gonosz boszorkány úgy elvarázsolta, hogy ez a csúf varasbéka lett belőlem, s azt mondta, addig maradjak így, amíg egy gonosz ember énvelem jót nem cselekszik.

A légy eltűnt a kalap túloldalán, azonban a külső ablakpárkányra két veréb szállott, tipegtek, topogtak, befelé is tekintettek, de nem hiszem, hogy beláttak az ablaküvegen, mert azt tapasztaltam, hogy kintről nem mindig lehet belátni a sötétebb szobákba. ...a királynak fölragyogott a szeme, amikor ezt hallotta, és azt mondta, hogy akkor minden változzék arannyá, améhez hezzaér. Jól van, mondta a tündér, ha ezt akarod, legyen kedved szerint, de hogy lássad, én nem vagyok gonosz tündér, ha meggondolod magad, fogd ezt az aransípót, és ha holnap megfújod, akkor megint itt leszek, hogy még egy kívánságodat teljesítsem. Azzal a tündér úgy eltűnt, mint a kámfor. A király nagyon megörvendett a szerencséjének...

Erre a verebek felrebbentek, majd leszálltak a csűrkapu elé a zöld udvarra, mert ritka volt Géza papóéknál a szekérjárás, így tavasszal az udvar mindig szépen kiszökdült. ...örömben megsimogatta az egyik bornyút a tehének mellől, s hát a bornyú is azosmódúlag arannyá változott. Előbb megörvendett ennek is, de aztán megijedt, mert észrevette, hogy az már nem szuszog, hanem szobor lett belőle. Aranybornyú. Kiment a pajtából.

A verebek mellé leszállt egy galamb is, peckesen forgolódott, majd arébb ment pár lépést, a kert felé, és fejét furcsán visszafordította, bedugta a szárnya alá. ...bánatában egy tejfölös lapótyát vett a kezébe – ekkor a kezében megremegett a finom tejfölös lepény, amit addig majszolgattam lábam lóbálva –, hogy legalább egyen valamit, ne feküdjön le éhomra, de az a lapótya is arannyá változott, ahogy a kezibe vette. Nem volt mit csinálni, elkámpicsorodva elindult lefeküdni. Nem terítette magára a paplanyt, mert attól félt, hogy a galamb elrepül a csűrkapu elől, de ott gunnyasztott még, egy akkora aranypaplany alól, még a szolgálai sem tudják kiemelni másnap, hanem csak egy nagy báránybőr bundát terített magára, ahogy az ágyba feküdt, a verebek visszarepültek az ablakpárkányra, s figyelte, hogy változik arannyá annak a gyapja. Most azon gondolkoztam, hogy ha nekem jutott volna ez a szerencse, akkor azt mondtam volna a szép tündérnek, hogy csak az változzék arannyá, amit én is azzá akarok változtatni. De ez a király, úgy látszik, elég nagy számár lehetett. És hol voltak a szolgálai, hogy ő mászott föl dohányért a hiba?

...kérdezte tőle a csodaszép tündér, mire a király azt mondta, hogy ezután minden úgy legyen, mint régebb, mert látni sem akarja többé az ara-

nyat. A tündér teljesítette neki ezt a kívánságát is, és a király olyan boldog volt, hogy örömben szeretett volna valakit megölelni, és kiment az utcára. Az arra járókat sorra behívta, minden aranyát nekik ajándékozta azért, mert még a végén bételjesedik. Értötted-é? Én egy ühüm-öt tudtam csak felelni, mert a szám éppen tele volt tejfölös lapótyával. Most tulajdonképpen nem értettem, hogy mit kellett volna értenem, mert a galamb felrepült a lassú nyikordulással kinyíló csűrkapu egyik szárnyára, és turbékolni kezdett, mire még egy szürkésbarna galamb valahonnan odaszállt melléje.

Szép, csendes faluvégi délelőtt volt, mindenhol madárcsicsergés hallatszott be a konyhába a nyitott ajtón keresztül. Kint a kizöldült fák már virágoztak. A fű még kissé nedves volt a hajnali záportól, de odakint mindent a zöld szín özöne borított el.

– Na, gyere nézzük meg a gyümölcsfákat meg a rigókat – mondta Géza papó, amikor befejeztem a lepényevést. – Hátha még szajkót is találunk valahol.

Így indultunk lefelé a kertbe, a gyümölcsfákat megnézni. A kertben a gyümölcsfák mintha be lettek volna havazva, a levelek alig látszottak a sok virágtól, legtöbbjük fehér volt. De voltak rózsaszínű és halványsárga virágok is. A fák között mindenhol virított a frissen hajtott, már-már kaszálható finom pázsit.

– Ezek itt almafák – mutatott végig egy fason Géza papó. – Jonatánalmák. Azok ott pedig batulalmák. Né, látod-e, ez pónyikalma, ez pedig vajasalma virágja. Azok mind szilvafák ott balra, ez például kecskecsicsú, a másik ringlószilva. Ezek besztecerai szilvák, a többi cseresznyeszilva – és végigmutatott a kert hosszában észak felé azon a soron, amelyiknél álltunk. Eszembe jutott nene Kosztikának a kertje, és hogy milyen szeretettel mutogatta ő is a gyümölcsfáit. Az ő kertjében a fák közötti terület fel volt ásva, zöldséges ágyások sorakoztak, ahol csak lehetett. És ott voltak birsalmafák is. Meg szőlő. Itt nem. De nene Kosztika fiatalabb volt Géza papónál legalább tizenöt-húsz évvel. Még nem volt öregember.

– Ez a három vackorfa. Ezt a két fát, amelyiken nincs semmi virág, ki fogjuk vágni. Már a tavaly sem virágoztak, és nagyon öregek. És itt van ez a hatalmas diófa, még nagyapám ültette, de látod-e, mennyi dió lesz rajta? – Mondtam, hogy látom, de akkor ott lennebb azt a csúf, vastag kergű fát is ki kell vágni, mert az is kilevelezett, de egy virág sincs rajta. – Ezt még nem vágjuk ki, ez a fa velem egyidős. Akkor ültette édesapám, amikor születtem. Hanem nézd meg jövőben, annyi lesz rajta a körte, hogy le fognak hajolni az ágai...

– Honnan tudja, papó?

– Hát onnan, hogy a fák nem múlnak ki csak úgy, hogy előbb ne üzenének. Öregkorukban egyszer csak annyi termésük lesz, mint azelőtt soha. Evvel üzennek nekünk, hogy nem akarnak nyomtalanul elmenni. Mint az ember – tette hozzá, s mintha egy mosoly futott volna végig a szája szögletén. Ezt nem nagyon értettem.

Mentünk lefelé az ösvényen, amelyik a fű hirtelen kisarjadzásától alig látszott, de azért látszott, és vigyáztam, hogy el ne csússzam, mert még nem volt teljesen felszáradva mindenhol. Az ösvény kanyargósan vezetett le a patakhoz, ahol Zsuzsika néném és nagymama szapulni szoktak nagymosáskor, de félúton hirtelen elágazott bal felé is, neki északnak, Likaskő felé. A kert végében strázsált az a nagy diófa, amit az elébb mutatott.

– Azért van ott, a kert felső végiben – mondta –, mert ha nem ott volna, az egész kertet beárnyékolná, semmi sem nőne az árnyéka alatt. Mivel északi oldalán van, árnyéka nem esik a kertbe – tette hozzá –, hanem kifelé, a legelőre.

Mert a kerten túl már nem volt semmi, csak legelő és ciheres, azután kaputók, itt-ott erdők, és fent a magasban a Likaskő emelkedett a környék fölé. De most nem arra gondoltam, mint máskor, hogy milyen jó lenne oda elmenni, hanem hogy milyen nagy szeretettel beszél Géza papó a fáról. Mintha az övé lenne mindegyik, pedig most Viola apjái a ház is, a kert is. Igaz, hogy Géza papó apjától vette annak idején meg az ő apja. Géza papót a gyermekkorá fűzi ennyire a kerthez, gondolhattam volna, ha meg tudtam volna akkor ezt így fogalmazni. Nem kanyarodtunk el az ösvényen balra, hanem még ereszkedtünk egy kicsit, majd jobbra tértünk. Itt is volt egy alig kivehető ösvény a másik irányba, a falu felé. A kert végében meggyfák és mogyorófabokrok voltak. Talán néhány somfabokor is, ha jól emlékszem. Arrafelé mentünk. Leakasztotta az egyik meggyfáról a kaszát, és elkezdett kaszálni. Leültem egy földből kimeredő fatönkre, amit, ki tudja, milyen rég vághattak ki, mert már repedezett és szürkésfekete volt, és figyeltem, ahogy lassan, komótosan, de biztos karlendítésekkel kaszál.

– Vágok egy kis zöldet a tyúkoknak meg a csikának – mondta. Szavát alig hallottam most, mert hirtelen felerősödött a madarak csicsergése, szédítő éneklés és zengés támadt. Géza papó közben nyugodt tempóban húzta a kaszát, mintha sohasem akarna megállni, pedig nem kaszált le nagyobb területet, mint amekkora helyen két ökör kényelmesen megfordul a szekérel. Gondolkodtam, hogy miért is akarnak a fák üzenni. Vajon a jövő esztendőben tényleg olyan sok virág lesz ezen a körtefán, ahogy Géza papó

mondja? Jó lenne megjegyezni pontosan a helyét, és majd a jövő évben megnézni.

3.

Gőz és tűz

Előbb a moldvai Bákóba, majd az Erdélyhez közelebb eső Onestre került. Itt nőttem fel én is, óvodába, majd iskolába is itt jártam tizenegyedik osztályig. Onest előtti emlékeim alig vannak.

A vízteleki *șsi* házban, a folyó felé eső belső szobában vagyok, a Papó melletti szobában, a fakorlátos kis ágyban, amelyik az ajtótól balra fél méterre lehet a fal mellett, és nevetek, mert a falon fényes folt ragyog, besüt oda a nap, akkora részt megvilágítva, amekkorát átölelhetek. Nézem és nevetek. A fény beesési szöge alapján, így, utólag, azt hiszem, délután három óra lehetett. Még nem tudok beszélni, fehér kezeslábasban vagyok, egy évesnél kisebb. Ha igaz, ez az első emlékem. Az Onestre költözés előtti korból.

Onesten kezdtem el óvodába járni. Addigra már folyékonyan beszéltem románul. Az óvoda fél kilométernyire lehetett tőlünk, ugyanolyan barakk-épületben, mint amilyenben mi is laktunk. Az egész TCR-telep¹ barakkokból állt, alaposan kövezett utak voltak közöttük, egyik sem volt aszfaltozva. A barakklakások a várost építő munkások számára készültek, talán két évtizedig is laktak bennük, amíg lebontották a terjeszkedő ipari létesítmények miatt. Nyolcbejáratos épületek, minden bejáratból egy kis közös előszoba, és abból két lakás nyílt, egy-egy szoba és konyha. A konyhában volt víz, de fával kellett fűteni, legalábbis amíg megjelentek a palackos gáztűzhelyek. Mosdótálban kellett mosakodni, fürödni. A vécé kint volt, két barakk között, hátul, a barakkok kertjei mögött. Azontúl már a mező kezdődött. Kétfelé volt osztva, egy férfi és egy női részre, előttük egy nádfal akadályozta meg a rálátást a vécéajtókra. Fehérre meszelt, éppen csak durván összeácsolt ajtók voltak, már elég rozogák, mire megismertem. A férfirészen volt egy tágas, kétölnyi széles, fedett, beugró rész is az ajtóktól balra, betonlap volt az alja, amelynek a belső peremén egy vájat futott végig, és egy lyuk felé lejtett. Ez a vizelde volt. Az ajtók mögött törökvécék voltak, nem volt ülőkékük, mint nálunk falun a kertben levő favécéknek, hanem csak guggolva lehetett benne elvégeznie a dolgát annak, aki oda járt. A külső kerítés, a már említett falféle, nem is deszkából vagy téglából

¹ TCR (Trustul de Construcții al Rafinăriei)

volt, hanem csak stukatúrnádból, amit báladrótok tartottak össze. Idővel lyukak keletkeztek rajtuk, állandóan foltozgatni kellett. A vécék hátsó és oldalsó falai viszont téglából voltak, ezek tartották a palatetőt. Egy feltűnően magas és sovány, barna, borostás arcú, mindig nadrágjából kilógó inget viselő ember szokta takarítani a vécéket. A langaléta férfi állandóan feldőlt tekintettel járt-kelt a környéken, ő volt Dedu bácsi. Sohasem láttam tiszta ingben vagy rendes cipőben. Széttaposott, szürkére koszosodott cipőben vagy máskor szakadozott szandálfélében járt. Valami hosszú, kétméteresnél is hosszabb rúddal szokta végezni a karbantartási munkáját.

Valakinél, egy más barakkban viszont fürdőkádat is láttam külön fürdőszobában, úgy tűnik, itt-ott fürdőszobával ellátott lakások is voltak. Talán csak az első tisztviselőknek és fontosabb személyeknek készülhettek az ilyen barakklakások, mielőtt átadták nekik a komfortosabb tégláépületeket a tisztviselőtelepen². Mert a barakkok nem téglából épültek, hanem fagerendák közé erősített, kívül-belül bevakolt stukatúrnád falai voltak. Az alapjuk, persze, betonból volt. A barakkok fehérre voltak meszelve, az ajtók és az ablakkeretek sötétzöldre festve. Itt-ott némelyeket aztán szürkére vagy barnára festettek át a lakóik. A tetejüket szürke, hullámos palalemezek fedték vagy kátránypapír. Cseréptető sehol sem volt. A tetőből kémények emelkedtek ki minden konyha fölött, mert csak ott voltak kályhák.

Az 54-es barakkban laktunk, a 8-as számú lakásban. Tehát a negyedik bejárati ajtó volt a mi lakásunké, az állomás felől számozva, velünk egy folyosón, a 7-es lakásban lakott a szomszédunk. Az évek során több szomszédunk is volt, mivel elég gyakran cserélődtek a lakók. Egyesek a vasúton túl épülő városban kaptak tömbházlakást, mások átköltöztek a szomszédos tisztviselőtelepre, ha volt ott üresedés. Ahogy megtanultam beszélni, mivel szüleim féltek, hogy esetleg elveszek valahol, első dolguk volt megtanítani románul, hogy hol lakom: cartierul TCR, baraca cincizecișipatru, apartamentul opt. Ezt kívülről tudtam, ha álmomból felköltöztek volna is, azonnal meg tudtam volna mondani.

A tisztviselőtelep a barakkövezet szomszédságában épült, azt már aszfaltutak hálózta be. Ha két négyzetként képzeljük el ezt a két telepet, ezek nem érintkeztek oldalaikkal, hanem átlósan helyezkedtek el, az egyik telep sarka állt legközelebb a másikéhoz. A két telep sarka közt, enyhén lecsúsztatva a barakkövezet egyik oldala felé volt az iskola, a város hármasszámú iskolája. Később ide jártam én is nyolc évig az első osztálytól kezdve.

² FB (Funcționari Birouri?)

Az úton túl, az iskola területével szemközt volt az óvoda, már a barakktelep részeként. Előtte nagy, kopár térség. Az üres terület közepén két vasállványon hinták voltak, a térséget az iskolával szemközti irányból egy hosszú, fehérre meszelt és palatetős véccéépület zárta. Nagyobb volt, mint a miénk, rendes téglapépület volt, egészében fedett. Odahaza édesanyámmal megtárgyaltuk, hogyan kell majd az óvó nénit románul megszólítani. Mivel alig tudott románul, ezért egy olyan szót talált ki, amely legjobb tudása szerint a tanító néninek felelt volna meg, nemben való egyeztetés nélkül. Talán egy vagy két napig használhattam ezt a szót, de miután a többiekől hallottam, hogy az óvó néninek nem így mondják, a megfelelő szóra tértem át. Az óvó néni idős, alacsony asszonyka volt, úgy emlékszem, hogy hozzáértő és segítőkész. A vasúton túl, az állomás közelében, kis falusi házban lakott férjével, egy hangulatos, kerttel, fákkal körülvett környezetben, ahogy egy alkalommal ezt megtapasztalhattam, mert valamiért később anyámmal meglátogattuk. Házuk a régi időkből maradt meg, amikor még nem létezett a város. Félreeső helyen lehetett, megúsza a bontásokat.

Óvodás korom előtt történt az egyik legelső önálló vállalkozásom. A barakk udvarán voltam, nyáron sok helyen a bejárati ajtó is nyitva volt. Említettem, hogy a miénk a negyedik volt. Valahogy a tőlünk balra eső szomszéd ajtóra lettem figyelmes, a harmadik bejáratára. Nyitva volt, így bementem a folyosóra. Még alig tudtam beszélni, kétéves sem lehettem, de arra emlékszem, hogy a jobb oldali konyha és szobaajtó közt volt egy szürke doboz a fal mellett, úgy 25-ször 35 centis nagyságú és körülbelül tíz centi magas. Mintha most is látnám a folyosót a dobozzal. Mivel a két lakásba nyíló szoba és konyhaajtók be voltak csukva, a folyosón pedig senki, elkezdtem nyugodtan, alaposan kotorászni a dobozban. Érdekes piros pléhdobozon akadhatott meg a szemem, mert kinyitottam, és abban valami nagyon szép, kíváncsító sötétpiros vagy barnás anyagot találtam. Kissé kemény volt, de hívogatóan fényes és sima felületű. Gondolom, bele is kóstoltam, és valószínű, hogy az íze nem volt jó, de arra már jól összemaszatoltam az arcomat. Kis idő múlva valaki meglátott, az arcom a szám körül sötétvörös, mintha véres lennék. Kiabálni kezdtek, édesanyám pedig szaladt, ahogy meghallotta. Meg lehetek rémülve, ijesztően nézhettem ki. Hamar kiderült, hogy az arcom nem a véremtől olyan, csak cipőkrémes. Azt hittem, hogy csokoládé.

Első óvodai élményem az volt, hogy az édesanyám által felcsomagolt tízórait egyik óvodástársam megette előlem. Akkor ezt nem tudtam mire vélni. A gyerek aztán évekig osztálytársam lett, nyolcadikig. Fogadott gye-

rek volt, nevelőszülei rajongtak érte. Sokat játszottunk együtt, bár úgy éreztem, hogy nem egészen megbízható, mindig volt benne valami furcsa.

Egyik alkalommal színes golyókkal játszottunk az óvodában, gyönyörű szép piros, kék, zöld, fehér, kék, nem egészen mogyorónyi nagyságú golyók voltak. Otthon meglepetéssel tapasztaltam, hogy tele van a zsebem velük. Máig sem értem, hogy kerültek oda. Másnap szorongva visszavitettem a színes golyókat.

A szomszéd barakkok egyikében lakott a takarító néni, több nagy fia volt. Gyakran jártam náluk, a fiúkkal, akik nálam nagyobbak voltak, jól el lehetett beszélgetni. Ott láttam először földrajzi atlaszt is, csodálkozva néztem az erőteljes barna, zöld, kék színekkel ábrázolt hegyeket, síkságokat, tengereket. És azt, hogy milyen nagy a világ ahhoz képest, hogy milyen kicsi az az ország, ahol vagyunk. Addig nem is gondolkoztam el azon, hogy mennyi ország van a világon. És ámulva néztem, milyen nagy Ázsia meg a két Amerika, de főleg a térkép alján levő nagy fehér Antarktisz. A világ a sarkoknál ijesztően kiszélesedett, annál nagyobb terület csak a dicső Szovjetunióé volt, ahogy az óvó néni mondta. A dicső Szovjetunió mindig lilás-rózsaszínű országgént jelent meg a térképeken, s körülötte sorakozott a sok apró ország, némelyiknek még a neve sem fért bele országhatárai közé, itt rövidíteni kellett a teljes nevét. Csak Kína volt nagy területű szomszéd, de az is alig tette ki egyharmadát a dicső Szovjetuniónak. Kínát, úgy rémlik, valami sárgás színnel jelölték a térképen.

A fiúk tulajdonképpen nevelt fiai voltak, de nagyon szerette őket. Úgy bánt velük, mintha igazi édesanyjuk lett volna. Sokat betegeskedett. Egy napon, amint az óvodában valamivel foglalatostkodtunk, berohant a férje, és elkezdte kegyetlenül ütni-verní. Mi megrémültünk, sírtunk, bömböltünk ijedtünkben. Ha jól emlékszem, kis gyerekszékkal vagy paddal is ütötte a szerencsétlen asszonyt. Nem élt sokáig, talán négy-öt év múlva meghalt.

A barakkok nem téglából épültek, falaik stukatúrnádból voltak faváz közé befogva és kívül-belül bevakolva. Mivel központi fűtés volt bennük, és télen egyáltalán nem spóroltak a fűtéssel, jó meleg volt mindig a lakásban. Ráadásul sem a vizet, sem a fűtést nem kellett a lakóknak fizetni, az építőtelep állta a költségeket a barakklakók helyett. A fűtőtest olyan forró volt, hogy a tízliteres fazék vizet fel lehetett rajta főzni. Onnan emlékszem erre, hogy egy alkalommal felborítottam, talán négyéves koromban, és két-ségbeesve újságoltam a hazatérő anyámnak, hogy mi történt. Nagy verésre számítottam, mert előfordult, hogy kikaptam, ha rászolgáltam, de nem vert meg. Azt hiszem, inkább vigasztalt, mert megijedhetett a riadalmamtól.

A barakkok könnyen meggyúltak. Több alkalommal történt ez meg. Ilyenkor leégett az egész épület, néha a lakók némelyike is bennégett. Az egyik tűzvéssznek néhány évesen voltam szemtanúja. A tőlünk délre eső harmadik vagy negyedik barakksorból az egyik felgyúlt valaki figyelmetlensége miatt. A bal felőli végében lakott, és lakásának volt egy nem szokványos, a barakk végéből nyíló kijárata, amit egy fészkerrel toldott meg. Autója lehetett vagy gépkocsivezető volt, mindenesetre a fészkerben egy benzines hordót tartott. Amint beszéltek, egy égő benzinlámpával akart kilépni a lakásból, nem értem, miért gyújtotta meg már bent, és ahogy ki akart lépni, megbotlott a küszöbben, elesett és a lámpát kiejtette kezéből, az pedig a benzines hordó mellé gurult. A hordó felrobbant, a barakk meggyúlt, és fákljaként lángra lobbant másodpercek alatt. A fal gyúlékony, száraz stukatúr-nádjaiba mohón kaptak a lángok. Égett magas, égbenyúló lángokkal, minden recsegett-ropogott közben. A sárga és vörös lángnyelvek közé sötét füstoszlopok vegyültek, és körös-körül szállt fenyegetően a pernye. Az emberek kigyúltak a barakkokból, eszeveszett sírás, üvöltés, kétségbeesett jajgatások a távolból, összeszorult szívvel, riadtan vagy dermedten néztem, ahogy lángol a barakk, lángol az ég. A mindenhol áradó sírás szakadatlan hullámozásában én is zokogni kezdtem.

MÁJUS

Lassacskán elkorhad az idő, mint a
ruhaszárító kötélnek leásott
akáckaró, megtámogatja a szél,
elhagyott színes kirakókockái
alól földi gilisztákat gyűjtöget
vasárnapi csalinak a szerelem,
némasági fogadalmat tesznek a
koravén sírhalmok a temetőben,
a rózsaszirmok meg pillangókként
követik tekintetükkel a napot,
felajánlva a zsíros anyaföldet
a pillanatnyi vakon repülésért.

FÜTYÜLÖK AZ EGÉSZRE

Fél az apám, ha elvonulok írni,
fél, hogy világgá kürtölöm a sorsát,
amihez joga van, nem lehet vitás,
amit lehet, hogy épp én írok majd meg,
nincs kizárva ebben a vacak mai
világban, meg mi lesz, ha valamelyik
szerkesztő belebabrálna a szövegbe,
hisz mifelénk nem babra megy a játék,
ettől rögtön borsószik a bőröm, a
másik sor legyen mindig meglepi, ne
következzen az első csalódásból,
vagy ott marad az asztalfiókban, mely
az alig termő diófánkból készült,
fél az apám, ha elvonulok írni,
aztán amikor rám jön a nagy szükség,
s alig találom a házban a WC-t,

szobámba oson kijavítani a
durva helyesírási hibáimat.

TERRA

Vajon mi lett a lóval, akinek a
patkóját a disznóólra szögelttem,
hogy szerencsét hozzon, megérinthessem,
mint Juli meleg kezét, aki kézzel-
foghatóan nem hisz a babonában,
vajon patkóstul földelték el, vagy már
anélkül, s amíg nagy okosan ezen
szerencsétlenkedem, Juli hirtelen
lekozmetikázza a faólról a
lópatkót, leadja az egy köpésre
található hulladékátvevőnek,
a pénzérmére amit kap, mindenét
beleadva köp egy igazit, háta
mögé hajtja, hogy én tűvé tegyem
érte az udvart, s eltegyem szerencse-
pénznek, vagy a vén, vak koldusnak adjam,
aki meglátja bennem a jóságot.

FALAK

(Vladimír Holannak)

Magához képest
a szabadságnak falaz
minden szabad vers,
a szél meg csak besöpri
a házaló falevelet.

SZÜLETÉS

Nem bírok elindulni, még autóm
kulcsával tisztogatom a fületem,
a fülzsírt azért rákenem a csöndre,
beköpöm a legyeket, vagy ha muszáj,
egyszerűen a tollammal csinálom,
a fájdalom kipiszkálja belőlem,
az Úr meg a kisujjából rázza ki,
összeégett ujjbegye a tisztító-
tűztől, épp a szalonnáját sütötte,
vagy csak melegedett az istenadta,
lényeg, hogy anyám szerecsenmosdatást
végez, szerencsediónak mondja a
szerecsendiót, de nem teszem szóvá,
nehogy még sorstalan hírnöknek tűnjek,
kinek nem kötelező megszületni.

ALEXANDRIA

(A KÖLTŐ ÉNEKE)

az éjjel alexandria városába álmodtam magam
a periférián élő görögök a régi görögök méltó leszármazottai
elismeréssel és sok drahmával tartoztak nekem
a görögök mind átkeltek volna értem a földközín

egy fehér és düledező épületbe álmodtam magam – vakon egy
asztalnál
egy kávéházba ahol anélkül öregedtek meg hogy hírét vették volna
a pék ianni kutyáinak és konsztantinosz
p kavafisz (a híres költő) gőgjének
és mindannak ami megöregedni képes egy nagy városban
mint alexandria egy fehér és düledező épületben

millió rozsdás kulcsocskának

tulajdonosa

könnyek közt simogattad a hajam
kék szememmel játszani kezdtél
csak lassan nem túlságosan kíméletlenül
az éjszakában az éjszakában alexandria városában

DECEMBER

(AZ ADMINISZTRÁTOR ÉNEKE)

a kutya sántítva az erdő felé veszi az irányt
nyomában az ember szinte öreg
decemberben vagyunk – e hónapban sápadtan

töröd meg és gyorsan megosztod csontocskáid
jaj drága csontocskáid jaj hű ebed

MIT SÚG GUILLAUME FÜLÉBE A NAGY LÁRMA

egy szem a szemközti fiókból egy mancs a legfeketebb emlékből
az orr nagyon nedves galád a farkinca – szinte ördögi a hold
verőfényében

én vagyok a nagy lárma súgja fülembe a nagy lárma
majd rajzolni készülök egy macskát a juharlevelek közé

AZ ADMINISZTRÁTOR MEGMAGYARÁZZA HOGY MIBEN ÁLL TÉNYLEGESEN AZ ÉLETE

(ABSZOLÚT ÉRDEKTELEN TUDÓSÍTÁS)

egy régi szekrény átszállítása a nappaliból a teraszra
miért gyötör az utóbbi időben
ennyire – hiszen mindent előre láttam
a legapróbb részletekig

„addig a határig amin keresztüllépni már nem lehet”

az agy és az isten háta mögötti túskebokor
zöld selyem és egyenesen a disznó koponyájára csap!
tó és komor képzetek hordái: állatiak szerelmem

mivel se hidegtől se éhségtől még golyótól
sem lehet már meghalni – mégis egy régi
szekrény átszállítása a nappaliból a teraszra
kopott küszöb alvadni készülő mosoly
a lábad húzd vissza a lábad és fogadd az isteneket

mindent előre láttam a legapróbb részletekig
egy régi szekrény átszállítását a nappaliból a teraszra életem

elégetem ruháim ismét identitást váltok
mennyi tisztesség és mennyi dicsőség – előreláttam mindent
„nyugodjon békében isten nyugtassa békében
talán nekünk is jár utána némi haszon”

VÉLEMÉNYEK GUILLAUME-RÓL

kukorékolnak a kakasok. közeleg a hajnal. alázattal
guillaume újból anyja hasába ér.
guillaume vadvirágok közt. kisebb hajlongás
és egy marék cukorka guillaume-nak. egy bicikli.

már jó ideje figyelmeztetett: közeleg a hajnal jön a hajnal.
egyes pozícióban állt kezét egyensapkájához szegezve. a mi
alantas guillaume-unk. guillaume a gyermek. ez a skrupulusoktól
mentes bestia. s most szárnyaikkal repül. biciklinkkel.

A KÖLTŐ FELFEDI MAGÁT GUILLAUME ELŐTT

(EGY LEVÉLBEN)

én is láttam varjakat a templom tetején ó guillaume
széttárt szárnyakkal melegedtek a napon
a varjak a jelvényről a varjak a jelvényről

ablakom alatt undorító egyensúly – egyetemes – fekete
egyáltalán nem tudnál
mormogni még valamit kiejteni egy szótagot guillaume

„a denevér is teljes expanzióban van a fülemüle dalol”

az útra amelyről tudsz mindent gondosan helyrehoztam lábbelimet
nemcsak kavafiszt látott nemcsak eminescut látott

„te gyermekem te idegenem te
hová mész te”

GUILLAUME ÉNEKE

ittam az ő véréből és jónak találtam
ettem az ő húsból és jónak találtam
de a mai napig kérdés ki ő és mi végre
s miért kellett éppen az ő véréből innom
s az ő húsból ennem – s néha eszembe jut
„nyisd ki ezt az ajtót amin sírva döngetek”

KOMOR KIS TÖRTÉNET (SZINTE HANYAGUL ELBESZÉLVE) MEGLEHETŐSEN KISZÁMÍTHATATLAN SZEREPLŐKKEL ÉS ESEMÉNYEKSEL

egy lovas tömeg vágtaban elhalad hamuszürke lovaik patái
rólad mesélnek és rólam mondja guillaume elkalandozva
amint reggel felkelek kihajítok két három lapát
új földet hát te barátom hogy kezdted tevékenységed

egy lovas tömeg vágtaban elhalad hamuszürke lovaik patái
rólad mesélnek és rólam mondja a költő elkalandozva
amint reggel felkelek kihajítok két három lapát
új földet hát te barátom hogy kezdted a tevékenységed

egy lovas tömeg vágatában elhalad hamuszürke lovaik patái
rólad mesélnek és rólam mondja az adminisztrátor elkalandozva
amint reggel felkelek kihajítok két három lapát
új földet hát te barátom hogy kezdted a tevékenységed

aha mondja a költő és guillaume egyhangúlag következképpen
közülünk való vagy
húzd le a kávé és gyerünk a városházára
hogy beiktassuk ezt a kérvényt olvasd el te is

sarkantyúkat aranyból kérünk a visszatérő lovasok tömegének
tömegének
tisztább és jobban kivilágított istállót hamuszürke lovaik számára
több lapátot kérünk községünk lakói számára biztosítsák
új föld kövér gilisztákkal s még arról szeretnénk értesülni ha nem
veszik zokon
hogy miként kezdi a mi szeretett és nagyon becsült polgármesterünk
napi tevékenységét
guillaume a költő és az adminisztrátor

AZ ADMINISZTRÁTOR BÁRMELYIK PILLANATBAN FELSÜLHET

a fenébe te adminisztrátor a valóság én vagyok a kézzelfogható
valóság
az eszme érzéki megnyilvánulása (hegel-előadások fenomenológia)

én vagyok az a kislülű
plasztilin-nyulacskákkal és mormotákkal
az a nyájasabbnál nyájasabb beszédű én vagyok

ha a sodromból kijövök s az átelleni járdára térek át előre
megmondom: te adminisztrátor nem akarok veled maradni
mit kezdesz magaddal? a nyulacskák elolvadnak a mormoták
messze futnak

saját országukba hol nyájas szavakat többé nem hallasz
olyan kis füleket melyekbe üvölthetsz többé nem találsz

tehát a fenébe te adminisztrátor én vagyok a kézzelfogható valóság
én vagyok az a kisfűlű
nyulacskákkal és mormotákkal
az a nyájasabbnál nyájasabb beszédű én vagyok

A KÖLTŐ MÁSODIK ÁLMA

nem vagyok már szomorú lóg a kard a pitvarban a zabola fel van
rakva
egyik a másik után kiáltják a polgárok éljen (a parafrázis
a háború a művészetek)
amíg a hold még feltűnik az égen – az emlékezés félelmetes
égiteste
nem vagyok már szomorú az ő fehér húsa majdnem minden
virtussal rendelkezik

lóval és tollforgóval a tenger mélyén – mit keresel itt kérdezi
a halak császára szeretőmet keresem jóságos uram
az ő fehér húsa biz majdnem minden virtussal rendelkezik

majd ahogy felszáll és elvész az égen mint áldozati füst
lelkem örökre úgy megpihenne
a túlsó parton a hangos görögöknél

EGY NEM LÁTHATÓ SÍRÁS-VILÁG MEGALAPOZÁSA

rossz jel! a gyermek guillaume nyár óta a sarokban alszik
rendetlenül odahajigált cipők és szandálok között

pufók árnyakat ölelget álmában – szelíd ma ijesztő holnap
a pusmogó por egy cseppet sem zavarja

AZ ADMINISZTRÁTOR IS BELÉPNE A BETŰK
KÖZTÁRSASÁGÁBA S A KÖLTŐNEK OLVASSA
FEL (MIRE AZ TELJESEN LEDÖBBEN)
A KÖVETKEZŐ SZÖVEGET

in anno domini 1412 megszületett a nyúl – szorgos házigazdaként
hetente kimosta harisnyáját ingjeit akár két-két zsebkendőt
folyton kerestem sehol nyomát nem találtam (a nyúl
szomszédomét)

bérelj az ördögbe egy dohányboltot mondtam volna neki
házasodj meg s csinálj száz gyereket s adj a világnak új filozófiát
volna! a nyúl nekem nem is szólt és meghalt in anno
domini 1417

A TÖRTÉNELEMLECKE VÉGE

(GUILLAUME PROFESSZOR)

s még hogy gördültek a fejek: estefelé
édes zümmögésben vidám méhzümmögésben

ha egy gyermek reszket – az égbolton kigyúlnak a csillagok
ha egy gyermek sír – a ház mögött jégfüggöny omlik le
beszélj világosan s holnap a világ ura leszel

gyermek ki semmit nem tud arról mi történt
születése előtt: jó szándékkal kikövezett út

következésképpen ott amellet a rothadt repkény mellett fogok ásni
oly édes zümmögésben édes méhzümmögésben
s hagyom a vizet énekelni a felhőket folyni a tüzet lobogni
aki világosan beszél a világ ura lesz holnap

DOBRAI ZSOLT LEVENTE fordításai

Virgil Mazilescu: 1942 és 1984 között élt román költő. „Csodálatos: amilyen bohém volt a mindennapokban, olyan maximalista a költészetben. Egyébként olykor zavarta is ez a korlátoltság. Egyszer azt mondta – természetesen egy vodka állt előtte –, hogy szenved, mert nem képes úgy írni, hogy a máját az asztalra tegye. Néhanapján bosszankodott túlságosan szigorú agya miatt, sőt, gyűlölte. Megrémítette, hogy kevés a szava. Úgy szeretett volna írni, mint Saint-John Perse. Mint minden igazi költő, hol zseninek, hol ripacsnak képzelte magát, és mindkettőből volt valami benne. Én különben azt hiszem, ezek a kategóriák nem zárják ki egymást” – írja róla Nora Iuga, aki a barátja volt, és aki szintén költő.

Visky András

RÁDIÓJÁTÉK

(HANGPRÓBA TIZENÖT JELENETBEN)

SZEREPLŐK:

FÉRFI, 50–55

ANYA, 30–40

FIÚ, 13–15

FÄGÄŞAN MESTER

Bevezető megjegyzések

[TÉR] A frontális tér padlózata áttetsző, alulról megvilágítható, „víz-tiszta” műanyag lapokból áll, rajta pulpitus ugyanabból az anyagból, mögötte a teljes hátsó falat betöltő, rádiókészülékekből álló „siratófal”. Valamennyi rádió valóságos tárgy, skálalámpával, varázsszemekkel, amelyek olykor életre kelnek, és mint egy sokszemű titakzatos lény figyelik a szereplőket és a nézőt. A fal kerekében áll, az utolsó jelenetben megindul a néző irányába, hangtalanul, megállíthatatlanul. A falon közepén, a rádiókat tartó szerkezetben láthatatlan, alacsony ajtó rejtőzik. Kinyílik (a rádiókkal együtt), mint egy száj, majd becsukódik, mintha (rém)álmokkép volna csupán. Az ideális tér nagy, hatását tekintve végtelen mélységű.

[SZEREPLŐK] A Férfi akadémiai székfoglalóját tartó előadó benyomását kelti, kifogástalanul elegáns, kifejezetten exkluzív öltözkék. Ő maga intellektuális alkat, kinézetében van viszont valami bohóc, ami ellentétben áll alkatával. A törekeny, finom szépségű Anya fiatalabb, mint a férfi, ő ui., a férfi, visszatér az időbe, hogy elmondja történetét. A Fiú a Férfi gyermeki mása, néma szereplő: az előadás alatt megépít egy rádiót, ami a végén meg fog szólalni. Az Anya és a Fiú közötti, múltbeli párbeszéd az Anya és a Férfi között hangzanak el, anélkül, hogy kapcsolat jönne létre közöttük. Kapcsolat, akár testi érintések is, az Anya és a Fiú között történ-

nek a dialógusok alatt. Fágásan mestert, minden táborok lakóját, valamilyen nehezen meghatározható, gyermeki kortalanság jellemzi; de az is lehet, hogy ő csak egy hang, ami belül szól.

[HANG] A Férfi csíptető mikrofonba beszél, hangja nem frontálisan érkezik a nézőhöz, hanem körbeveszi az egész színházteret: egy belső monológ tanúi vagyunk. Az Anya nem a jelen időben beszél a Férfihez: mintha a halálból tértek volna vissza mindketten, hogy elmondják eltűnésük történetét. A párbeszéd alatt a Fiú és az Anya a dialógust semmiképpen sem illusztráló cselekvését látjuk, ami viszont soha nem a Férfival azonos (idő)síkban zajlik.

[ELŐADÁS] Írom a bevezető megjegyzéseket: magamnak írom, nem másnak. Ezt a darabot, egészen pontosan az előadást megálmodtam: a rádiókból álló siratófállal, a pulpitussal és a három illetve négy szereplővel, beleértve az utolsó jelenetet is. A valóságot nem álmodtam meg – azt nem én álmodtam –, az előadás viszont, ami bennem végbement, hozzásegített ahhoz, hogy anyám sokéves hallgatásáról beszéljek. A rendezői utasítások, az előadásra vonatkozó javaslataim mindazonáltal feledhetők: az jár jól, aki a saját előadását építi fel a süket és/vagy visszhangos univerzumról.

[AJÁNLÁS] Visky Ferenc, Feri, a legidősebb bátyám valóságos, egy mélyinterjúban nekem elmondott történetét rakja össze a darab, amennyiben egyáltalán valóságos tud lenni a jelenbe átemelt múlt. Egyszerre mindkettő ismeretlenné és megismerhetetlenné válik, a jelen is, és a múlt is, amint hozzáérünk. Arra a kérdésemre, hogy miért épített a semmiből egy detektoros rádiót a román gulág azóta mitikussá vált telepén, Lătești-en, Feri azt válaszolta: „Szomjas voltam a hangra.” Ő ma a legismertebb rádiógyűjtő Romániában, és nem csak ott. A darabot, amelyet a Gólem Színház felkérésére írtam, neki ajánlom.

1. HAJNAL

Amikor a néző bejön a térbe, Fiú és Anya már bent vannak, sokkal inkább képként, semmint valóságos jelenlétként. A párbeszéd tulajdonképpen prológus, felütésszerű: bevezet bennünket a szituációba. Hangszóróból is elhangozhat, mintha kettőjük párbeszéde volna. Kettőjük cselekvése, nem győzzük hangsúlyozni, sohasem illusztratív. Most például: az anya beköti a fiú szemét, és tárgyakat ad neki, hogy ismerje fel őket.

FIÚ Kik voltak itt, anya?
 ANYA Miért nem alszol? Menj vissza a szobádba, és aludj!
 FIÚ Apa hol van?
 ANYA Elment... Elvitték... Na, menj és aludj szépen... Nehogy felverd a kicsiket, értetted?
 FIÚ Hova vitték?
 ANYA Sss... Gyere, bújj ide hozzám, gyere szépen... Mesélek neked a gyermekkoromról, jó lesz?
 FIÚ Anya, én holdkóros vagyok?
 ANYA Szerinted?
 FIÚ A kicsik folyton kacagnak rajtam, amiért éjszaka fölkelek, és mindenfelé járkálok. Azt mondják, holdkóros vagyok, meg bolond is.
 ANYA Na és az vagy?
 FIÚ *(nevet)* Lehet... Egy lavór vizet tettek az ágyam elé, hogy abba lépjek, amikor éjszaka elindulok...
 ANYA Pupákok...!
 FIÚ Fel sem ébredtem, amikor beleléptem... De anya, én mindenre emlékszem, amit éjszaka látok meg hallok... Minden megmarad a fejemben, amikor fölkelek. Apa azt mondta, tisztán hallottam: égi test...! Égi test... Milyen boldogan mondta...! És te milyen boldogan ismételted el utána... Dulakodtatok?
 ANYA Dehogy... Mikor...?
 FIÚ Mielőtt ezek a katonák jöttek, akik elvitték, nem emlékszel? Neked mondta?
 ANYA Nekem.
 FIÚ Mi az, hogy égi test, anya?
 ANYA Hát a csillagok meg a bolygók, tudod... A Hold meg, igen, a Vénusz...
 FIÚ Akkor mégsem vagyok holdkóros, anya, ha mindent észben tartok?
 ANYA Jobb lenne, ha elfelejtenéd, amit láttál meg hallottál...
 FIÚ Nem fog menni... Miért bilincseltek meg?
 ANYA Mert féltek tőle.
 FIÚ Apától? Még soha senki nem félt apától, anya. Ezek a fegyveres emberek miért ijedtek meg tőle?
 ANYA Majd megmondják, miért.
 FIÚ És akkor majd hazajöhet, ha megtudják ők is, hogy nem kell félniük tőle, ugye?
 ANYA Biztosan...

FIÚ És a rádiót meg a papírjait az írásaival miért vitték magukkal? Azoktól is félték?

ANYA Biztosan... Gyere, mondjunk el érte egy imát.

FIÚ És külön egyet a rádióért is, jó?

ANYA Jó.

FIÚ Melyiket?

ANYA Mindegy, bármelyiket... A „Szemeimet a hegyekre emelem” jó lesz?

FIÚ Jó. És érted, anya?

ANYA Énértem nem kell.

FIÚ/ANYA *(mormolják a számunkra érthetetlen imát)*

A mormolás átvezeti a következő jelenetet, majd belevész a zenébe meg a fénybe.

2. APÁM MARADÉKA

Férfi sietve jön, majdnem rohan, sötét szemüveget visel, mint a vakok, de nem játssza a vakot, csak nagyon finoman bizonytalan. Papírok vannak a kezében meg aktatáska, nem nagyon tudja, hol van. Megáll a pulpitus előtt, fölcsípteti a mikroportot, hangpróbát tesz, szertartásos mozdulatokkal leveleszi a szemüveget, mintha ezzel a mozdulattal lépne be a történetbe, méltósággal kihúzza magát, majd, mély levegőt véve, belevág.

FÉRFI Mélyen tisztelt bíróság! Ülnökök, esküdtek! Kedves jelenlevők! Engedjék meg, hogy előadjam védőbeszédemet, amelynek címe: Ártatlanságom igaz tükröre. Vagy tükre? Igen, tükre: Ártatlanságom igaz tükre... *(Gyanút fog, hogy nincs jó helyen)* Elnézést, szíves elnézésüket kérem, talán a fény teszi, bocsánat, lehetne változtatni a fényen...? Nem? Nem lehet, a fényen nem lehet változtatni: tudtam! Tudhattam volna... Az a hajdani fény: hol van az már...?! Amikor még nap sem volt, meg csillogok meg világító égitestek... Ahogy az a fény kiáradt a sötét semmi-ben...! A nap meg az égitestek csak a negyedik napon jöttek, bizony, metsző szépség, hajdani fény...! Égi test, ez apám révült hangján hangzik a legszebben, amikor az anyámnak mondja... Anyám meg olyan szép volt, mint Eszter a Bibliában... Elvitték, előbb apámat, majd anyámat is velünk, a gyerekekkel együtt, mintha ma történt volna... *(Fényváltás)*

Vagy mégis? Köszönöm, igazán, köszönöm. Ezerszer jobb, esküszöm. Elsőre azt hittem, nem a megfelelő helyen vagyok, talán eltévesztettem

a háztömböt vagy az emeletet, vagy a termet, vagy mindegyiket egyszerre... Vagy hogy Önök tévedtek ide valahogy, ugyanaz a véletlen, ugyanannak a véletlennek az áldozataivá váltunk, ezt gondoltam...

(Hirtelen váltás)

Anyám itt van? Anyám...! Na és apám...? Nos igen, az apám... Amikor megindult a menet, azt javasoltam, ne gyászkocsi vigye a koporsóját a gödörig, hanem vigyük felváltva, viheti bárki, aki szeretné, mondtam, és hogy mi visszük az első szakaszon, a gyermekei... Jó messze volt a sír a ravatalozótól, szükségem van még arra az időre, gondoltam, belekapaszkodtam a rúdba, és amikor felemeltük, az egész testem érezte a testét, nem a súlyát, hanem a valóságos ittlétét, minden lépéssel valami boldogság kúszott fel belőle a szívembe, egyre több és több... Sokan jöttek, taposták le egymást, hogy vihessék ők is egy keveset. Amikor meg tőlem vette át valaki, egy nő talán, nagyon szép ember volt mindenetre, mintha kiragadták volna a kezeim közül apám maradványát. Ott helyben összeestem... Egy élettelen test, üres maradvány: és mégis... Nem tudom, hogy jutottam a sírhoz. Arra emlékszem még, ahogyan mindenestől benyelte a föld.

(Szünet)

Egy halott apa tényleg félelmet kelt...

(Szünet)

Nincs hír, nincs jeladás... Vajon hol van most...?

(Szünet)

Nem éppen istenbizonyíték; a hallgatás, az biztosan nem.

3. A RÁDIÓ RÖVID TÖRTÉNETE

Rádiószignál-verseny, improvizatív játék, esetleg a közönség bevonásával: a felhangzó szignálok a 40-es, 50-es, 60-as, 70-es évekből származnak. Budapest I., Radio Vaticano, BBC, Szabad Európa Rádió, Kelet-Berlin, Nyugat-Berlin, Bukarest, Moszkva stb. Felhangzik az első szignál, majd a második stb., a Férfi meg rámutat a rádióra, ahonnan felhangzott a jel, és bemonджа a típusát, és megnevezi az adót... A játék jórészt parádésan virtuóz, amiből a térség rövid történelmének kell tulajdonképpen kiderülnie. A szignáloknak nem kell tisztának lenniük, olykor beszéd töredékek, különféle zenék és zajok, beszédfoszlányok és gépfegyverropogások vezetnek rá magára a szignálra.

FÉRFI Budapest I., 1943 és a Horthy-rádió! Budapest I., 1944, a másik Horthy! Kossuth Rádió, Orion 115A: Rákosi-néprádió! [Goebbels] Deutschlandfunk 1962! [Kelet-Berlin] Radio Vaticano! BBC! Szabad Európa Rádió...! Stb., stb.

4. ELSŐ ELŐADÁS: A RÁDIÓ

Ebben a jelenetben a beszéd folyton eltorzul, modulálódik, hangszínt vált: olyan, mintha egy DJ értelmezné a tudományosnak ható előadást a rossz minőségű rádióvétel hatására keltve. Maga a színész énekelve is előadhat rövid részeket stb.

FÉRFI Nagyszerű, hölgyeim és uram, kifejezetten bravó, eltalálták, ma este a rádióról szeretnék beszélni Önöknek, köszönöm, hogy eljöttek. A rádió az emberi értelem legszebb, azazhogy legkétségbeesettebb alkotása. „Halld, Izrael!”, értik, ugye, mire gondolok... A hallásra, bizony! Csak a hallás számít, tisztelt hölgyeim és uraim, minden a hallásból van. Maxwell angol fizikus elméletileg állapította meg a rádióhullámok létezését, abban bízva, hogy a természet fizikai alapmodelljét alkothatja meg, és létezésünket egy kétismeretlenes egyenletben írhatja le... Ma már csak sejthetjük, hogy Istenre meg az emberre gondolt a két ismeretlen helyén. Hertz német fizikus kísérletei igazolták Maxwell rádióhullámjainak létezését a gyakorlatban, a két ismeretlenről ő viszont nem ejt szót. Majd jött a szerb-horváth mérnök, Nikola Tesla, meg a másik, Guglielmo Marconi, az a fiatal olasz diák, kiköpött digó, megélethetési Nobel-díjas plagizátor, akitől később az Amerikai Legfelsőbb Bíróság megvonta a rádió feltalálásának elsőbbségét, nos, ő szaggatta meg először a rádióhullámokat, és így jeleket lehetett küldeni az Óceánon túlra... Arról nincs feljegyzés, hogy kit is akart elérni üzeneteivel Marconi, és kinek az üzeneteit szeretne volna megérteni, és az emberiség tudtára adni. Az egész világot, az anyagok molekulaközeit egy igen finom anyag tölti ki, ezt egyesek éternek, mások léleknek, ismét mások ruachnak illetve abszolút térnek nevezik. Abszolút tér, ezt jegyezzék meg, kérem. A vevőkészülék, köznapi szóhasználat, a rádió lehámozza a nagyfrekvenciás áramokról a beszéd-áramokat, olykor Amerika hangját is lehet hallani, ha mindkét helyen éjjel van, manapság viszont, mióta mindkét földrészen tartósan töksötét van, akadálymentesen ter-

jednek a hullámok, csak éppen üresen, nincs mit lehámozni róluk, de amikor még volt valamennyi világosság, legalábbis úgy láttuk, hogy a nappal bízvást fölváltja az éjszakát, csak titokban lehetett Amerikát fogni. A legszebben a Horthy- meg a Hitler-rádiókon szólt Amerika hangja meg a BBC, bizonyára emlékeznek rá, olyan volt a hír, mint a meleg kenyér, rejtett helyeken persze, nehogy a szomszédaink ránk törjenek... Igen, hölgyeim és uraim, a rádió az emberi elme utolsó istenbizonyítéka, mit is mondok, emberbizonyítéka...

(Szünet)

Ahogy az istenbizonyítékok finoman elhallgatják, hogy nincsenek bizonyítékok az ember létezésére – megfigyelték már? Nem úgy a rádió: az még bizony valódi bizonyítéknak minősült...

5. A TÖRTÉNET VÉGE

FIÚ Apa nem fél?

ANYA Nem, azt hiszem... Kitől félne?

FIÚ Hát azoktól, akik félnek tőle.

ANYA Azoktól kellene félnie?

FIÚ Kitől mástól?

ANYA Elmondok róla egy történetet, és megtudod, jó?

FIÚ Jól végződik?

ANYA Úgy akarod?

FIÚ Igen.

ANYA Arra gondolj, hogy a történetek bevégeződnek, és ez jó. Van végük, és a végük nem itt van a szemünk előtt, hanem egészen máshol. Csak arra figyelj, hogy ne félj azoktól, akik félnek tőled, és mert félnek, megölnék. Azoktól félj a legkevésbé...

FIÚ Nem akarom, hogy megöljenek, és hogy apát megöljék.

ANYA Gondolj arra, hogy a történet nem ott fejeződik be, ahol a szavaknak végük van. Megígéred?

FIÚ Meg. Hol van vége a történetnek, anya?

6. MÁSODIK ELŐADÁS: A HALÁLBÜNTETÉS

FÉRFI Bocsánat, elnézést, igencsak félrementem... A ma esti témánk nem a rádió, dehogy, hanem a kedvencünk: a halálbüntetés...! Egészen pontosan kivégzésem hiteles története...! A kivégzés a mi családjunkban apáról fiúra száll, egyesek szerint genetikus háttere van, én mindenesetre nem hiszem...

(Ügyetlenkedés a papírokkal)

Ezek az átkozott papírok meg a fény... Basszus...! „Semmi rothadt beszéd a te szádon ki ne jöjjön!” Biblia, anyám. Anyám ezt a sort idézte a fejemre a legtöbbször a Bibliából, tiszta sor. Basszus! – semmi rothadt beszéd a te szádon ki ne jöjjön! A francba! – semmi rothadt beszéd a te szádon ki ne jöjjön! Pedig hamar a basszusra váltottam, esküszöm, a basszusra mutált a hangom. A baszkiról, azt hiszem. Baszky bácsi a szomszédunkban lakott, egykori csendőrmester, most meg apánk főállású besúgója, Baszky Dezső, ipszilonnal. Baszki! – semmi egyetlen szó a te szádon ki ne jöjjön. De ipszilonnal mondtam, anya! „A te szádnak beszédei által estél törbe. Fogságba ejtettek téged a te szádnak beszédei” – vágott vissza anyám. Biblia, Példabeszédek könyve. Ő tökéletesen meghallotta a szóvégi i és ipszilon közti különbséget. Abszolút hallása volt...! Próbálkoztam én a tenorral is, meg a szopránnal meg az alttal: Az anyja szopránját...! Hiába, anyámnak abszolút hallása volt, és mindenre tudott egy idézetet a szent könyvekből...

(Hirtelen fényváltás, belevág, hadar, mint Lucky a Godot-ban)

A halálbüntetés. A halálbüntetés egyidős a társadalommal vagy fordítva: a társadalom egyidős a halálbüntetéssel, nos nem tudom, mi lett mi-ből, ezt még nem sikerült kiderítenem, a halálbüntetés a társadalomból vagy a társadalom a halálbüntetésből, talán majd legközelebb erről is, mindenesetre az elrettentési elv uralma halálbüntetés nélkül nem képzelhető el, de ezt a véleményét Isten Mózes nyomására később revidiálta, végrehajtása részint egyszerű (megkövezés, fejbétel, akasztás, keresztrefeszítés, golyó általi stb., stb.), részint minősített (pl. előbb a kéz vagy a nyelv levágása, a hús izzó fogókkal való szaggatása, fullasztás, az áldozat holttestének napokig való cipelése a sivatagban, éheztetés stb., stb.), illetve, és ez már a saját kutatásaim legfrissebb eredménye: a kombinált-minősített: nyilvános kivégzés, egyenes adásban közvetített kivégzés és haláltusa... stb., stb., a földrengés, a „mennykű” meg az özönvíz nem tartozik ide, téves felfogás...

(Rövid szünet, levegő, hangnem-váltás)

Van még egy sajátos kivégzési mód, csak egészen különleges esetekben alkalmazzák, ennek a „Ha valaki megdob téged kővel, dobd vissza kenyérel” elv az alapja. Apámat is így végezték ki. E szerint a halálra ítéltet, de beszéljünk az apámról, nagy rakás friss kenyér mellé állítják, szemközt ott állnak a kődobálók, de beszéljünk az apámról, én is ott álltam szemközt az apámmal, jókora kövekkel felszerelve, és ott álltak a testvéreim is mind. Anyám nem, ő már akkor nem élt, de biztosan ott állt volna ő is. Egy csomó ember gyűlt össze a nyilvános kivégzés – kombinált-minősített, naná! – hírére, legalább ötezren. Felolvasták apám halálos ítéletét, jelt adtak, és jött a dobálózás, aminek addig kell tartania, amíg el nem fogynak a kövek vagy a kenyerek. Ha a kő fogy el előbb, a bűnözőt felmentik, ha a kenyér, akkor addig kell folytatni a dobálást, amíg a nagy kőrakás el nem borítja az elítélt testét, ez a szabály. Apám mellé, mert mindenki biztos akart lenni a kivégzés sikerében, csak néhány frissen gőzölgő kenyeret tettek, ötöt legfeljebb, apám nem bánta, hamarabb túl lesz az egészen, mondta. Elkezdődött a dobálózás, de akkor meg az történt, hogy a kenyerek azistennek se akartak elfogyni, az Istennek se, ez fontos, a kövek meg bizony elfogytak, csak hogy hiába fogytak el a kövek, a kenyerek egyre szaporodtak, apám meg dobta őket megállás nélkül, az emberek meg elkezdtek gyurakodni meg kiáltozni, engem célozz!, engem!, engem!, apám meg egyre tisztább mozdulatokkal dobta a frissen gőzölgő kenyeret... „Az eldobott kenyerek tánca”, így emlegeti a jogtörténet... Megállás nélkül hajította a kenyeret, míg nem erejét veszítve, arccal az ég felé rá nem zuhant a maradék kenyér-rakásra, és ki nem lehelte a lelkét, tisztán emlékszem... A többit tudják, már elmondtam.

7. A KÉZFEJ

Rádiósistergés, recsegés, felvillan egyik-másik skála, vibrálnak a varázsszemek. Anya jön, énekel, odamegy a gyermekhez.

FÉRFI Apám letartóztatása előtt valamikor, nem tudom, mikor, csípős hideg volt, kora hajnal, én megint megindultam a Hold után, és benyitottam a dolgozószobájába... A Hold, igen, a kettős nemű, mert a Naptól befogadott fényt az elemeknek adja, tehát ad is, kap is... A Hold: igazságosság... Mentem a Hold után... Vagy felé? Mindegy. Gyöngé

fény szűrődött ki a szobából, apám az íróasztalnál ült, de én nem láttam őt, mert az asztali lámpa fénykörében csak a kezét pillantottam meg: a telepes rádión nyugodott egy kéz, valaki beszélt az apámnak a fejhallgatóban, valami hadvezér lehetett, a csapatait küldte éppen harcba. Csapataink harban állnak: ennyit hallottam a szép nagy csendben. Apám nem vette észre, hogy bejöttem, én meg arra lettem figyelmes, hogy sír a keze a rádión, egy zokogó, szép kézfej... Ne sírj, mondtam, és simogatni kezdtem a kezét, ne sírj, kéz, itt vagyok veled... Akkor apám felémelte a fejét az íróasztaláról, sírt az arca is, ne félj, apácska, ne félj, mondtam, és máris bepisiltem, az meg nagyon jó volt és megnyugtató, amíg meleg volt legalábbis, aztán meg csípős lett meg hideg... Mi a baj?, kérdeztem. Hát elromlott a rádió, mondta apám. Akkor még valahogy nem vettem észre, hogy hazudik nekem, csak annyit, hogy a rádió volt a kedvence az egész házban, még Lupunál is jobban szerette, Lupu, román szó, farkas, azt jelenti, Lupu egy elrománosodott fajtisza német juhászkutya volt, aki aztán elmagyarosodott, de ezt a történetet már elmondtam máshol... Amikor apám először a fülemre tette a fülkagylót, majdnem elájultam, hozzám beszélt benne valaki: kedves hallgató, mondta, egyből megértettem, miért lett a rádió apám kedvenc játéka... Kedves hallgató! Ez szép. Majd én megjavítom, ne félj, apácska, majd én, és akkor minden rendben lesz, ne sírj, megint megszólal az ég, ne félj, megigérem... Csak jóval később jöttem rá, hogy nem a rádió, hanem az ég romlott el, elnémult valahogy, jóval később, apám kivégzésekor, azt hiszem... Az eget kellene megjavítani valahogy... Amikor meg bilincsekben elvitték az apámat, majd aztán bennünket is anyámmal egy déli fogolytáborba, csak Luput nem, őt a szemünk előtt simán lepuffantották, amikor elvittek, amikor elvittek, anyám is elhallgatott, bármit kérdeztünk tőle apámról meg magunkról, csak annyit mondott, imádkozzunk, mondjunk el érte egy imát, és érted, anya?, értem nem, hajtogatta konokul, értem nem, néma szobor, ez az anyám... Miért nem beszélsz, anya, mondd el, mi történt velünk...! Nem, nem, nem, jobb nektek, ha hallgatok... Nem jobb, anya... Jobb nektek, ha soha nem tudjátok meg, mi történt velünk... Nem jobb, nem jobb, nem jobb...

8. FRISS SZALMA

FIÚ *(álomi révületben)* Kondenzátor... csillám... csillám... ellenállás... foglalat... tekercs... vevőszekrény... transzformátor... detektor... kén mególom egyenlő galenit kristály... dugasz... fejhallgató... antenna... hullámok... leszaggatni a hullámokról a beszédet... frekvencia... váltóáram... hullámhossz szorozva frekvenciával egyenlő háromszázezer kilométer per szekundum... fénysebesség... Fény, fény, fény...

ANYA Ébredj, fiú...!

FIÚ A szalma, anya, megint csíp ez az átkozott szalma...

ANYA Nem baj, kicseréljük. Hozom máris a szárazat... Nézd, milyen szépen csillog a szalma, fiú...!

FIÚ Ne haragudj, anya.

ANYA Felejtsd el, dehogy haragszom... Van szalma elég... Ez a döngölt föld meg hamar felszívja, volt-nincs. Látod, milyen jó tud lenni a barakk... Nem kell féltetni a parkettát...! Otthon nehezebb volt, emlékszel...? Ne hugyozzon félre, úrfi, mert kifakul a lakk, mondta minden reggel Maris, a bejárónő. *(Nevet)* Na itt nem fakul ki, úrfi...! *(Nevet)* Szalma, slussz...! Semmit nem vesznek észre a pupák, ne félj!

FIÚ *(nevetve)* Kifakul a lakk...! Szalma: slussz...! Kifakul a lakk...! Szalma: slussz...! *(Nagy, felszabadult kacagás, bohóckodás, játék)* Anya, megépítem apa rádióját...

ANYA Jó, jó, megépítet...

FIÚ Egy világegyetemi rádió, anya...! Anya...!

ANYA Tessék...

FIÚ Ne olvasd fel többet a napi szakaszt nekünk, jó?

ANYA Miért?

FIÚ Foglyokat visz fel a magasba... Ezt olvastad a tegnap.

ANYA Ezt.

FIÚ Ki viszi fel?

ANYA Hát Ő, tudod, megígérte. Isten.

FIÚ Apát is felviszi?

ANYA Fel, biztosan.

FIÚ A magasba...?

ANYA A magasba.

FIÚ Lehet, hogy fel is vitte már?

ANYA *(hirtelen, mint aki hazudik)* Dehogy, dehogy... Verd ki a fejedből... Nem tudom... Lehet...

FIÚ Majd én megtudom... Akkor nem is látjuk már többet...?
 ANYA De, de... Majd akkor...
 FIÚ Minket is felvisz a magasba, ugye?
 ANYA Fel.
 FIÚ Ne engedd, anya.
 ANYA Nem tudom megakadályozni.
 FIÚ Majd meg fog szólni az a kurva ég...
 ANYA/FIÚ Semmi rothadt beszéd a te szádon ki ne jöjjön.

9. TANÍTÁS A MANNÁRÓL

FÉRFI A kivégzésem, igen, a történet, persze... Nem felejtettem el, mit ígértem... Ahogy megnyílik a Vörös-tenger, meg a manna a pusztában: hull a magas égből, tessék, kezdődhet a sivatagi piknik... És jönnek a semmiből a fürjek is, ha hús kell, meg friss víz a sziklából, két változatban egyenesen: sima meg bubis... Sivatagi csodák...! Isten mint sivatagi főpincér...! Az Édenkert nem volt igazi kihívás neki, hát a lovak közé dobta a gyeplőt... Hogy az asszony volna a hibás mindenért: lári-fári... Action kellett, hölgyeim, valóságshow, tör-té-ne-lem... Na de lebukott az anyám, azzal bukott le, hogy a nagy kapkodásban apám bibliáját hozta magával a fogolytáborba. Kinyitottam a manna történetnél, és tessék, a lapszálon apám bejegyzését látom, a manna szó mellett: „Azt jelenti, mi ez?” Mármint a manna! Mi ez...?! Hát a „mi ez?” hullt alá az égből...! És hogy mindenki teletömte magát a „Mi ez?”-zel? Lehet egy kérdéssel több? Hát én is torkig vagyok már a „Mi ez?”-zel, az egyszer szent...! Megvagy, anyám néma istene, végre rajtakaptalak... Meg fogsz szólni... *(Táncol, triumfál...)*

10. LÁGERMOZI

FÉRFI Vine caravana! Vine caravana!, kiáltoztak a telepen, jön a karaván, mindenki jelenjen meg az átnevelő barakkban...! Hosszú, üres átnevelő barakk, oda kellett menni filmet nézni... Anyám összerelt bennünket is, gyertek, nevetlenek, menjünk... Nagyon bírtuk...! A film csak jó lehet a fogolytáborban, mondta Fāgāšan mester, aki arról volt híres, hogy őt csapták ki az ország legtöbb egyeteméről, előbb a háború előtt a szár-

mazása miatt, akkor nyitotta első rádióműhelyét Temesváron, azután meg a háború után, megint csak a származása miatt, ami nem volt egészes a rendszerre nézve... Udvariatlanság részéről, hogy túlélte a háborút, mondták sokan, ebből is látszik, hogy zsidó, mondták. Nincs annál mulatságosabb, mint mikor vadonatúj propagandafilmekkel nevelnek bennünket, mondta Făgășan mester, mert ha ostoba rendező, kutyaütő operatőr és rossz színészek hazudnak a filmvásznon, az maga a kinyilatkoztatott igazság, ha pedig jók, akkor az tiszta paródia, ritka túlmény, mondta a rádió legnagyobb mestere... De a legjobb, amikor láncban vetítik a filmhíradókat, és két tekercs között a sötétben ülünk és várunk, valamelyik fogoly meg Guma úr biztosan, megjátszott döbbenettel felsóhajt: ki hitte volna?!, a hitevesztett Pocor meg felnyög, nem hiszek a szememnek, mondja töredelmesen, a barakkon meg végigsöpör a fojtott röhögés, mert Pocorról mindenki tudta, hogy naphosszat vitatkozik Pătrașcu pópával Isten létezéséről, hiszem, amit látok, érvel a hitevesztett Pocor a pópának, röhög az egész barakk, na akkor most miért nem hiszel a szemednek, Pocor...? Nincs jobb az átnevelődésnél... Făgășan mester napokig Eisensteinről beszélt nekem: Szergej Mihajlovics Eisenstein, lett rendező, olyan, hogy szovjet nincs is, lett volt, szovjet lett, lett, ami lett...

FĂGĂȘAN MESTER Hallgass ide, elmondom neked a titkok titkát, amit Eisensteintől tanultam: $1 + 1 = 3$. Azaz hogy két egymást követő kép összehatásából olyan új jelentés születik, amelyet egyetlen kép sem tartalmazott...

FIÚ Értem...

FĂGĂȘAN MESTER Na mit értesz?

FIÚ Hát hogy a történelem két egymást követő eseményéből megszületik egy harmadik, amit egyetlen sem tartalmazott: a szovjet.

FĂGĂȘAN MESTER Olyan, hogy szovjet, nincs, te számár, és punktum.

FÉRFI Megértettem, hogy a van az nincs, a szovjet, és hogy a nincs az van, a szovjet, már csak az érdekelt, hogy anyám néma istenét hogyan is lehetne ebbe a képletbe elhelyezni, hogy a nincs van és a van nincs, vagy legalább legyen valahogy, és ne engedje anyánkat elfogyni a szemünk előtt... Ez az $1 + 1 = 3$ bizony súlyos csapást mért rám, Eisenstein, Eisenstein, miért hagytál el engem...! Mindegy, mindegy, Făgășan mestertől kaptam a rádióalkatrészeket, csak még a detektorkristály kellett volna... Alig vártam, hogy megint neveljenek minket, jött a filmkaraván, megnéztem a dobozban nyugvó gyönyörű celluloidtekerceket

is, szent tekercsek, jutott eszembe anyám hangján az Írás szava, míg-nem egyszer vetítés közben beégett a celluloid, és a vásznon színes lángnyelvek jelentek meg, kettős tüzek táncoltak boldogan, előttem meg a lángoló Sinai hegy jelent meg a maga teljes pompájában, vörösek és barnák lepték el a vásznat egyetlen pillanatra, nincs hosszabb idő a pillanathoz, soha nem is volt, hangtalanul égett a vászon egy örökkévalóságon át...

FĂGĂȘAN MESTER Az örökkévalóság, fiú, sem nem hosszú, sem nem rövid, hanem mérhetetlen...

FÉRFI Hát ez az, $1 + 1 = 3$... De ez sem volt elég, a táncoló fények mögött apám egész vásznat betöltő arca jelent meg, akkora volt, amilyennek sohasem láttam, rám nézett hosszan, némán, érzések nélkül, de valahogy mégsem szenvtelenül, kifehéredett a vászon, égett, de nem emésztődött el, akkor most hogy is van ez az $1 + 1 = 3$, legyen az egyik egy a láng, a másik egy az arc, a három meg, mi a három, basszus, lángolt a vászon, de nem emésztődött el, viszont meg sem szólalt, de nem ám, majd akkor én szóra bírlak, az istenit neki...

11. ÁLOM: EROTIKON

FÉRFI Fogd meg a forgatógombjaimat, mondta Mimi Vaida, és kezd el a hangolást, csősapkád van, Guma úr?, kérdezte Mimi, mert látta, hogy az előfeszültség megfelelő erősségű, nincs, nyögte Guma úr, honnan vegyek itt csősapkát, drága Mimike, na akkor vigyázz az emissziódra, mondta Mimi szigorúan, ne féljen, Mimike asszony, de bizony félek, Guma úr, mondta Mimike, aki akkor már Praporgescu ezredes felesége volt, csak hogy az ezredest még télvíz idején elvitték nádat vágni a Deltába, Mimi asszony előbb a hármasszögöt javasolta Guma úrnak, mert szívesen bevonta volna professzor Dumitru is, akiről az a hír járta, hogy legjobb a gerjesztésben az egész telepen, de Guma úr már csak az együttrezgésre tudott gondolni, tökéletesen begerjedt a detektora, na jól van akkor, mondta Mimi, majd máskor megpróbáljuk a kétszöves változatot is, és Praporgescu fojtótekercsére gondolt, meg arra, hogy a nádvágók nem szoktak visszatérni, rendszerint végzett velük a víz, arccal beleestek a Dunába, és lebegtek lefelé a tenger irányába, az örök a biztonság kedvéért beléjük eresztettek egy sorozatot, ők meg lebegtek

tovább a szép piros vízben, mígnem el nem tűntek a nádvágó foglyok szeme elől...

12. SZÜLETÉSNAPO

ANYA Ébredj, fiú...!

FIÚ Cseréld ki a szalmát, anya...

ANYA Nem kell friss szalma, fiú, nagyfiú lettél... Hol kószáltál a tegnap?

FIÚ Guma úrnál... Meglátogattam Guma urat.

ANYA Na és otthon volt?

FIÚ Igen, azazhogy nem... Otthon volt, de nem vett észre, amikor benyitottam a barakkba.

ANYA Nem vett észre... Mert nem akartad, ugye.

FIÚ De, de... Nem, nem akartam... Tárva-nyitva volt az ajtó, anya...

ANYA És egyedül volt?

FIÚ Dehogy, anya, Mimi asszony is ott volt... Nagyon szépek voltak, anya...

Ilyet még nem láttam: láttam a boldogságot... Nem tudtam, hogy a boldogság látható, és hogy két emberből van...

ANYA Pedig kettőből, fiú... És azt tudod, hogy milyen nap van ma?

FIÚ Milyen?

ANYA Hát a születésnapod...! Betöltötted a tizenharmadikat, fiú... Boldog születésnapot!

FIÚ Köszönöm, anya. Azt hittem, a szalmát akarod kicserélni alattam...

ANYA Nem kell friss szalma, fiú, felnőtt ember vagy...

FIÚ Nem akarok az apám helyett az apám lenni, anya.

ANYA Pedig én elmegyek, és neked kell vigyáznod a pupákokra...

FIÚ Nem lehet apa helyett apának lenni... Ezt nem várhatod el tőlem...

Csak apa tudna apa helyett apa lenni...

ANYA Jól van, jól van, ne sírj, igazi férfi vagy most már... Olyan szépen megyek el, hogy észre sem veszitek...

FIÚ Nem mégy sehova, megérttetted...?! Visszahozlak a tenger fenekéről is, anya...!

ANYA Vissza, vissza... Gyere, mondd utánam, ne félj...

FIÚ/ANYA *(mormolják a számunkra érthetetlen imát)*

13. A CSODÁLATOS HALFOGÁS

FÉRFI Menjünk halászni, mondtam az állandóan éhes pupákoknak... Anyánk akkor valami fermában dolgozott, így hívták, ferma, oda hajtották ki az asszonyokat, naponta utána lopakodtam, mert féltem, senki nem hozza majd haza, ha meghal, márpedig meghal, mert eldöntötte, hogy meghal, ahelyett, hogy keményen szembenézne a saját istene árulásaival... Már csak hallgatott közöttünk, semmi másra nem volt ereje... Ne hallgass, anyácska, semmitől nem tudsz megkímélni, mondtam neki, de hiába, nem mondott ő semmit... Mitől tudná a szülő megkímélni az ő gyermekét, anya? Apánkról a legtöbbet Fägășan mestertől és Pocor úrtól tudtam meg: bizony börtönben van, vagy valamilyen munkatelepen dolgozik, ha még él egyáltalán... Anyánk csak hozzám beszélt, amikor nagy ritkán megszólalt, én meg sehogyan sem haladtam a rádió összerakásával, hiányzott az az átkozott galenitkristály, amit a detektorba kellett volna helyeznem... A detektort Fägășan mestertől kaptam, kaptam tőle fülhallgatót is, meg dugaszokat és antennadrótot... Egy süket fülhallgató...! Amikor a fülemre tettem, akkora csend borult rám, amennyit nem bírtam elviselni... Meg kell szólalnia az égnek, erre jutottam, Eisenstein az utolsó csepp volt a pohárban, $1 + 1 = 3$, hát ez az, ennek az Eisensteinnak meg mindent elhittem, mindent. Már majdnem megvolt minden, csak a kristály hiányzott, pedig ólmom az volt elég, a vagonok plombáit loptam el, amikor marhavagonokba raktak bennünket kitelepítésünk napján... De honnan vegyek ként? Ólmot meg ként kelleni összeolvasztanom, szólaljon már meg az a kurva ég, az istenit neki, még mielőtt anyánk végleg elfogyna...!

FIÚ Azt mondja a pópa, Fägășan mester, hogy a sátán kénszagú.

FÄGĂȘAN MESTER Butaság, fiú.

FIÚ Nincs is szaga, Fägășan mester?

FÄGĂȘAN MESTER De van, könnyen felismerhető. Fogságszaga van az ördögnek, fiú. Barakkszag – tudod, milyen, nem?

FÉRFI Gyertek, pupákok, halászni megyünk, nagy lakomát csapunk a születésnapomon. A fermából karbidot loptam, valóságos karbidot... Üvegbe tettem a karbidrögöket, vizet öntöttem rájuk, és jó erősen bedugtam az üveg száját, majd beledobtam a Dunába, a drága pupákok meg várták a robbanást meg a víz felszínére fölbukó halakat... Nagy lakoma, mint a mesében, az ám... Tilos halászni...! Tilos?! Hát leszarom, születésnapom van, nem akármilyen... Csakhogy az üveg szivárogni kezdett, és

el sem süllyedt, kevés benne a víz, mit tudom én... Bementem érte, és kiemeltem a vízből. Abban a pillanatban, felrobbant... A kezemben... Forró vaslapáttal vertek arcon, a jobb kezem szétroncsolódott, az életvonal ezer darabra szakadt, nem láttam semmit, semmit, csak a robbanást mindig, a végtelenségig ismétlődött előttem... Ömlött a vér az arcomról, szivárgott a fülemből, az orromból... A pupákok ordítottak rémületükben, én meg nem éreztem fájdalmat, és pontosan tudtam, mit kell tennem... Itt vagyok, pupákok, veletek vagyok, gyertek, fogjátok meg a kezemet, gyertek, ne féljete, gyertek, énekeljünk... Nincs fájdalom, lehet, hogy nem is vagyok már... A pupákok vezettek haza, kézen fogva, énekelve... Mire hazaértünk, csupa vér volt mindenki, engem meg döglegyek dongtak, a két kicsi lánytestvérem fűzfaveszőkkel hajtogatták el rólam a legyeket. Fiú, fiú, hajtogatta anyám, míg lemosta rólam a vért, és kipiszkálta a szilánkokat az arcomból meg a tenyeremből. Amilyen peches, túléli, mondta, amikor lefektetett a tiszta szalmára. Elmondok érted egy imát, fiú. Értem ne, mondtam. Nem neked kell bebizonyítanod, hogy Isten létezik, anya, hanem neki: olyan tiszta volt ez előttem, mint még soha. Egész éjszaka virrasztott mellettem, és megállás nélkül, csendesen énekelt. Éjszaka apámmal álmodtam, nézett rám a vászonról, egy kicsit mintha mosolygott volna.

14. FÜLLEL LÁTNÍ

FIÚ Mikor van reggel, anya?

ANYA Dél van, fiú, gyere, enned kell valamit.

FIÚ Élek?

ANYA De még mennyire...!

FIÚ Akkor te is élsz, nem?

ANYA Élek, fiú. Elvágta előlem a halál útját, itt kell maradnom veletek.

FIÚ Győztem, anya.

ANYA Igen, fiú, lehet, hogy győztél. Gyere, kiviszlek a barakk elé, és megmoslak, jó?

FIÚ Peches vagyok, anya, ne haragudj.

ANYA Én is, fiú. Gyere csak. A pupákok szépen levesznek rólad mindent, öntik rád a vizet, én meg megmoslak.

FIÚ Mindent?

ANYA Mindent. Gyere, ragyog a nap, ne félj.

FIÚ Nem látlak, anya.

ANYA Én látlak téged, legyen elég, hogy én látlak.

FIÚ Hogyan lehetne elég, anya?

ANYA Majd a füleddel fogsz látni, fiú, mindent fogsz látni a füleddel. Énekeljenek a pupákok, fiú?

FIÚ Igen-igen, az jó lesz...

(Gyermekek énekelnek, távoli emlék, nem felismerhető. Anya papírba csomagolt dobozt ad át a Fiúnak.)

FIÚ Mi ez? Mi ez, anya? Kibontsam?

ANYA Ne. Előbb szagold meg.

FIÚ *(megszagolja)* Várj csak... Tudom... De nem, nem... Megvan: kén...! Kén! Kén!

ANYA Boldog születésnapot, fiú.

15. KRISTÁLY

Megkeresi a sötét szemüveget, fölteszi, ugyanúgy, mint az elején. Bezárkózik a sötétségbe.

FÉRFI A nagy robbanás, Uramisten...! És az a sötétség ott belül, amelyet még sohasem láttam. Mi ez? Honnan van ez a sok sötét? Hogyan látjuk a sötétséget, Fágášan mester? Nem tudom a választ, fiam. $1 + 1 = 3$? Igen, igen, ez a kristály képlete is, mondta Fágášan mester, világ-egyenlet. Nem lehet, hogy anyám meg apám közös elhatározásból feláldozták gyermekeik életét a saját igazságuk nevében, Fágášan mester? De nagyon is lehetséges, fiú. És akkor mi a megoldás, Fágášan mester? Hát hogy a hazugság nevében is feláldozzuk gyermekeinket, nincs kiút. Az már igaz, Fágášan mester. Meg akarom tudni az igazságot. Csak rajta, fiú...! Apró penicillines üvegbe tettem a ként meg az ólmot, facsipesszel megfogtam az üvegce nyakát, és tűz felett finoman himbáltam. Mintha mindent láttam volna... Apró robbanásokkal olvadt egymásba a kén meg az ólom... A pupákok ott segédkeztek körülöttem, lesték minden utasításomat. Lehűlése után finoman széttörtem az üveget, és a mélyén ott lapult a kristály. Fény jött ki belőle, apró tűhegyek, gyönyörű, mondták a pupákok, és én láttam minden hangot, külön, külön, és láttam minden fényjelet, ami a kristályból szikrázott elő... Gyönyörű...! Finoman hasadt kisebb kristályokra, kristályból kristály a végtelenségig, hát ez az, valami ilyesmire számítottam... Összegyűjtöt-

tem a családot, anyám már alig járt, dolgozni sem ment, de valahogy másként vibrált benne a lélek végre... Meg fog szólalni az ég, jelentettem be büszkén, megvagy, magasságban lakozó...! Fejemre tettem a fülhallgatót, és kerestem a hangot. Akkora csend volt, mint az első előtti napon. Anyám mintha finoman mosolygott volna, ezt az arcát szerettem a legjobban, hát ezt láttam ott, legbelül... Fogta a karomat, de arra nem volt ereje, hogy megszorítson. Ha...! Most...! A hang...! Szólalj meg, magasságban lakozó...

Recsegés, sípolás, sistergés, majd Govorit Moszkva...! Govorit Moszkva...! Govorit Moszkva...! – hangzik fel az egész térben, jól kierősítve... Férfi, Fiú, Anya most először kerülnek egymás mellé a térben, középen állnak, rendre átveszik egymástól a fülhallgatót, és rémülten, hitetlenül hallgatják a végtelenségig ismétlődő „Govorit Moszkva!”-t. A Moszkva Rádió hangja az életre kelő rádiófallal (skálák, varázsszemek stb.) lassan áttűnik rádióhangok és nyelvek végtelen változatába (lásd Szemző Tibor Tractatus című művét), ők meg egyre boldogabbak, felszabadultan ünnepelnek, nevetnek, mint mikor frissítő eső hull alá, miközben a fal észrevétlenül megindul a szereplők és a nézők irányába. Lemegy a fény, csak sziluetteket látunk, meg az ezerszemű siratófalat, ami egyre közeledik felénk. Mikor a szereplőkhöz ér, megnyílik az ajtó, és elnyeli őket. Becsukódik az ajtó, közeledik a fal, ezer nyelven beszélve hozzánk, vége, vége, sötét,

VÉGE

KÖLTŐ

Az ősi időktől toppant a földre,
bozontos eleink közé a költő,
évezredek során más képet öltve
láthatta minden újabb emberöltő.

Dalolta az örömet és a harcot,
fájó átkokkal vagy varázsigékkel
idézte a szerelmet és egy arcot,
perlekedett a poklokkal s az éggel.

De nem kell már költő dala a kornak:
gépek s okos telefonok dalolnak,
bemocskolták a kenyerét, a nyelvét,

az eszméket, mik emberré nevelték,
s értetlenül küzd elhaló szavával
a világgal, fájdalmas önmagával.

EGY JÓ VERSSOR...

Sírját a föld gyommal befedte régen,
nevét is elfeledte már a fáma,
csupán egy jó verssor maradt utána,
az él még emberek száján s szívében.

De nagy a szó, a gondolat hatalma:
szelíd érintésére újra éled
a névtelen költő, hajdani lélek,
az ismeretlen mélységből kicsalja

az éjénél sötétebb napvilágra
az élők bánata, nyomorusága,
hogyan nyugtató, bűvös szellemkezeléssel

megsimogassa a fájó, beteg,
csalódott és megcsúfolt szíveket,
és szebb álmokkal vigasztalja éjjel.

BAUDELAIRE MACSKÁJA

Kényes szépségét sok költő szerette;
talán éppen Baudelaire versére gondol,
míg hozzám dörgölőzik hízelegve,
s ölembe bújva, selymesen dorombol.

Olyan szelídnek, ártatlannak látszik,
mint angyal egy Fra Angelico képen,
de tudja jól, aki ismeri: játszik,
ravaszkodás rejlik kecses fejében.

Nézd a szemét: mily furcsa, idegen,
pokoli tűz ég benne hidegen,
hogyan dermesztő lángjával elemésszen.

Nézd a szemét: keskeny, fekete résen
titokzatos, nem-emberi világ
fagyos, zöld tűzfényét vetíti rád.

HAJNALI DERENGÉS

A Teremtés első pillanatában
láthatta így a születő világot
Valaki, aki csillagmiriádok
szédítő képét őrizte magában,

s a Semmi örök éjébe helyezte.
Álom s valóság közt csak sejlenek
a derengésben tárgyak, emberek,
és fél-ébren, kábultan, révedezve

várunk felmentő, teljes ébredésre,
mert csupa kétség lelkünk és agyunk,
hitetlenkedve kérdezünk eszünkre:

mit is vagyunk, valóban létezőnk-e,
vagy Valaki nagy álmának vagyunk
a jelentéktelen, parányi része?

HULLÓ CSILLAG

Kifakult névvel málló, meghasadt,
százéves fejfa, az is rég kidőlt:
egy emberéletből csak ez maradt.
Testét megemésztette már a föld.

Sziporkázó, vad iramban suhan
a hulló csillag az égbolton át.
Milyen titkos mélység felé zuhan,
hol temeti el szép fényostorát?

Hová lesz az, ami sír és nevet
bennünk, ami gyűlölködik s szeret,
hová lesz az, ami e verset írja?

Egy más világban él új életet?
Hulló csillag a lélek. Meglehet:
egy más dimenzióban van a sírja.

FOGD A KEZEM

Fogd a kezem, ne engedd el soha.
Reszket a térdem, szédül a fejem,
gyenge vagyok, elgyávult, tétova,
ha elengedsz, megbotlom, elesem.

Fogd a kezem, add szíved melegét
fáradt testemnek, borzongó szívemnek,
elborította a hideg sötét,
és megfagyok, ha a kezéd elenged.

Lásd, félve lépek, fogd meg a kezem,
szorítsd puha kezeddél melegen,
a sorsom útján végsőkéig kísérjen,

szíved melege mélyen járja át
lelkem körül az örök éjszakát,
hogy ne fázzék a rideg, puszta Térben.

DOKUMENTUM

Tibori Szabó Zoltán

GÁLL ERNŐ, AZ IRREDENTA

EGY DAAD-ÖSZTÖNDÍJ ELŐZMÉNYEI
ÉS KÖVETKEZMÉNYEI

Ha Gáll Ernő sejtette volna, hogy 1967-es nyugat-németországi DAAD-ösztöndíjútja¹ milyen következményekkel jár majd idehaza, élete első nyugati utazását és egyben ösztöndíját minden bizonnyal lemondta volna. Csak-hogy nem volt honnan sejténie, hiszen akkoriban még halvány fogalma sem volt arról, hogy őt a rendszer – amelynek felsőbbrendűségében hitt, amelynek kibontakozásához és megszilárdításához hozzájárult, s amelynek objektív kritikán alapuló tökéletesítésében folyvást bízott – szerkesztőségi és egyetemi munkahelyén, továbbá otthonában és az utcán is megfigyelte. Nem tudta, hogy a titkosszolgálat lehallgató-készülékekkel szerelte fel szerkesztőségi irodáját és lakását, és elolvasta teljes levelezését, mint ahogyan arról sem volt tudomása, hogy számtalan ügynököt állítottak a nyomába, akik gyakorlatilag minden egyes mozdulatáról részletekbe menő jelentéseket írtak.

Előzmények

Korábban egyetlen alkalommal találkozott a román titkosszolgálattal, 1948-ban, amikor kihallgatták. De azt bizonyára indokoltnak tartotta. Akkoriban a párt Kolozsváron megjelenő és egész Erdélyben terjesztett *Igazság* című napilapjának a főszerkesztője volt. Kérdezői mindössze azt akarták tőle megtudni, hogy kitől kapta a lap a „Penescu korábbi miniszter” testvéréről² szóló, 1948. február 5-én közzétett hírt.³ A hír ugyanis kapcsolatban állt azzal a hatósági akcióval, amelynek során Szatmárnémetiben „kémekeket” tartóztattak le – állította a titkosszolgálat. Gáll Ernő ezzel kap-

csolatban adta a titkosszolgálatnak első és utolsó nyilatkozatát, amelyet, kihallgatását követően, 1948. március 13-án foglaltak jegyzőkönyvbe, és amelyben mindössze azt közölte, hogy a szóban forgó, 1948. február 5-én publikált anyagot, az általa szerkesztett lap 1948. február 2-án vagy 3-án, szatmári tudósítójától, Joláti [Joláthy B.] Zoltántól kapta.⁴

Ez után az epizód után Gáll életútját a titkosszolgálat évekig nem kereste. Az 1956 őszi események azonban Erdélyben is megváltoztatták a helyzetet, és az a tény, hogy a magyarországi eseményeket ellenforradalomnak bélyegző központi pártvezetőségi táviratot, a Bolyai Egyetem rektor-helyetteseként, Gáll Ernő megtagadta az egyetemi kollektívával elfogadtatni, sokat nyomhatott a latban. A Bolyai Egyetemen történekeért, a Miron Constantinescu⁵ részvételével zajlott 1956. november 3-i gyűlésen, őt tették felelőssé; „engedékenységet, a kötelező éberség hiányáért, általában liberalizmusért” marasztalták el. Ennek következményeként nem maradtak rektor-helyettes, igaz, már a négyéves mandátuma is lejárt, s 1956 végén tisztségéből felmentették.⁶

Nehéz ma eldönteni, hogy Gáll Ernő titkosszolgálati megfigyelésének és átvilágításának 1957 februári kezdete ugyanennek az elmarasztalásnak a másik következménye volt-e, vagy esetleg annak a folyamata, hogy a *Korunk* folyóirat újraindítása – az 1956 novembere után alkalmazott megszorítások és üldözések ellentételezéseképpen – napirendre került, és abban a hatalom neki vezető szerepet szánt. Nem zárhatjuk ki azt sem, hogy megfigyelése az 1956-os magyarországi események nyomán az erdélyi magyar értelmiség ellen általánosan foganatosított intézkedések keretébe illeszkedett.

Bárhogyan volt is, tény, hogy a Gáll Ernőről szóló első román titkosszolgálati megfigyelési irat 1957. február 11-én készült, „a 2. számú Ház”-nak nevezett, konspirált kolozsvári találkozóhelyen. Ott jelentett ugyanis tartótisztjének, Mărgineanu Emil főhadnagynak, az *Utunk* irodalmi lap szerkesztőségében dolgozó „Szempéteri Károly” fedőnevű ügynök arról, hogy a *Korunk* folyóirat februári újraindulásának milyen visszhangja volt a sajtóban, és hogy az új szerkesztőségben ki milyen beosztásba kerül. Az ügynök szerint a lap újraindítását a választási kampányban is felhasználták, azt bizonyítandó, hogy az állam törődik a nemzeti kisebbségekkel. „Szempéteri Károly” pontosan tudta, hogy Gáll Ernő főszerkesztő felel majd a belpolitikáért és a szocializmus hazai építésének valamint a pártéletnek a kérdéseiért, ő írja majd alá a leveleket, és tárgyal a párt- és állami fórumokkal, de a szerkesztőség többi tagját is felsorolta, feladataikkal

együtt. Az informátor nem mulasztotta el megjegyezni, hogy Gáll Ernő korábban a Bolyai Egyetem rektor-helyettese volt, s hogy egyetemi katedráját majd főszerkesztőként is megtartja.⁸

Négy hónappal később, 1957. június 26-án, Rusu Constantin hadnagy, az Állambiztonsági Minisztérium III. Igazgatóságának munkatársa kérte: ellenőrizték a Securitate kartotékjában, hogy Gáll Ernő ügynök-e, kapcsolata-e valamelyik ügynöknek, és tegyék hozzáférhetővé a róla készített teljes anyagot. A válasz két nappal később érkezett, és abból egyértelműen kiderült: 1. Gáll Ernő nem ügynök, nem kapcsolata valamelyik ügynöknek, és róla a Securitate levéltárában egyetlen anyag létezik, a már említett 1948-as kihallgatásának jegyzőkönyve.⁹ Újabb három hónap elteltével, 1957. október 11-én, az „Emil Isaia” fedőnevű ügynök azt jelentette tartótisztjének, Sălișteanu Ioan hadnagynak, hogy több barátja előtt Gáll Ernő kijelentette: az 1957 nyarán Romániában lezajlott Hruscsov–Tito-találkozó célja Délkelet-Európa federalizálása volt, Romániát beleértve. Amiből arra a következtetésre jutott, hogy a dolgok a népi demokráciák államaiban egyre hangsúlyosabban a szocializmus irányában haladnak, s nem pedig a kommunizmus felé. Gáll úgy vélte, ezt támasztja alá az a tény is, hogy a nyugati szociáldemokrata sajtó is hangnemet változtatott, már nem annyira kritikus a Szovjetunióval szemben, mint közvetlenül az 1956-os magyarországi események után, sőt „méltató hangnemet” használ, olykor pedig egyetért a szovjet külpolitika egyes irányzataival is.¹⁰

1958-ban egyetlen Gáll Ernővel kapcsolatos jelentés létezik az iratcsomóban, augusztus 3-i keltezéssel. Ez szintén „Szempéteri” ügynök tollából való, aki ezúttal a tartományi és a városi pártaktíva ülésén a *Korunk*, az *Utunk*, a *Tribuna* és a *Steaua* folyóiratok munkatársaival kapcsolatos heves bírálatokról tájékoztatta tartótisztjét, Jurca Iosif főhadnagyot. Az ügynök szerint Gáll Ernőt durva bírálat érte, és menesztik a *Korunk* éléről, de az is megeshet, hogy önkritikáját kielégítőnek találta a párt, és főszerkesztő marad. „Szempéteri” úgy tudta, hogy a szóban forgó aktívaülésen Miron Constantinescu fokozott felelősségvállalást kért valamennyi szerkesztőtől, szigorú és mély önkritika gyakorlását, amely révén távolodjanak el a revizionista hatásoktól, és kötelezzék el magukat a pártfegyelem mellett.¹¹

Hogy a megszorítások 1959-ben is folytatódtak, arról csak közvetve értesülünk. Nem könnyű értelmezni ugyanis Deutsch Andrei (Endre) saját kezűleg írt nyilatkozatát, amelyben több ponton bírálta Gállt, de amelynek konklúziója szerint „Gáll Ernő (...) meggyőződéses kommunista, csak-hogy megengedett magának egy sor olyan cselekedetet, amelyek adott idő-

szakban a proletáriátus ügyének ártottak”.¹² A nyilatkozóról Dávid Gyula visszaemlékezéséből tudunk meg érdekes részleteket: biológia szakot végzett Kolozsváron, és 1956-ban a kolozsvári *Igazságban* román fordításokat és apró cikkeket közölt; 1959-ben letartóztatták, börtönbüntetésre ítélték, és 1959 szeptemberében a brüilai Nagysziget egyik politikai kényszermunkatáborába, Salciára hurcolták.¹³ Más forrásból derül ki, hogy Deutsch 1956-ban a Bolyai Egyetemen végzett természetrajz–biológia szakot, s lázítás vádjával 1959-ben tartóztatták le Kolozsváron, s hogy kezdetben Szamosújváron raboskodott, onnan került Salciára.¹⁴ Így már világossá válik, hogy a nyilatkozatot – nem önszántából – még Kolozsváron írta, a vizsgálati fogsága idején, azt megelőzően, hogy hat évre elítélték.

A Bolyai Egyetem felszámolását követően, egy időre Gáll Ernő is kikerülni látszott a Securitate érdeklődési köréből. 1960-ban egyetlen dokumentum sincs róla az iratcsomóban, és 1961-ben is mindössze egyszer készült róla jelentés. Ezt a „Bălan Ioan” fedőnevű ügynök írta tartótisztjének, Mărginean Emil századosnak, 1961. október 4-én. Az informátor szerint Gáll Ernő kijelentette Lőwi Istvánnak,¹⁵ hogy a Szovjetunió Kommunista Pártja fokozatosan megsemmisítette XX. kongresszusának a határozatait, mert rájött, hogy azok beláthatatlan következményű politikai megrázkódtatásokat okozhatnak. Olyanokat, mint például a magyarországi 1956-os eseményeket, amelyek a szocialista tábor egységét veszélyeztették. A katasztrófa elkerülése végett, visszatértek tehát a kongresszus előtti politikai vonalhoz. A tartótiszt felettese a jelentés ismeretében úgy döntött, hogy Gáll Ernő tevékenységéről feljegyzést kell küldeni a tartományi pártbizottsághoz, összefoglalva valamennyi vele kapcsolatos addigi információt.¹⁶

Gáll Ernő 1962 nyarán, Nagyváradon tett a Securitate számára egyértelműen ellenségesnek tetsző kijelentéseket. Július 20-án például meglátogatta otthonában Robotos Imrét,¹⁷ akinek a lakásában lehallgató-készülék volt beszerelve. A lehallgatott anyagból kiderült: Robotos és Gáll egyetértettek abban, hogy a magyarországi hatóságok nyíltabbak és őszintébbek, a romániaiak azonban a dolgok mélyére látnak, és ismerik a valós állapotokat. Robotos szerint a hazai újságokból semmit nem lehet megtudni, hivatalos politikává vált ugyanis, hogy a negatív híreket elhallgassák. Gáll úgy vélte, hogy eközben az ember a budapesti *Népszabadság*ból sokkal érdekesebb dolgokról értesülhet. A lehallgatási összefoglaló szerint Gáll Ernő felesége¹⁸ Robotostól kölcsönkért egy könyvet.¹⁹ A könyv szerzőjére és címére (Németh László: *Iszony*) már csak a következő dokumentumban derült fény. Ezúttal a „Szabó Mária” fedőnevű ügynök jelentett arról a baráti

beszélgetésről, amelynek résztvevőit Gáll Ernő hívta meg 1962. július 31-én a nagyváradai Sirály (Pescăruș) étterembe, s amelyen elsősorban Németh László regényéről beszéltek. Gáll Ernő felesége rossz véleménnyel volt a regényről, szerinte ugyanis a szerző azt a benyomást kelti, mintha a regény hőségének városában nem léteznének igazi kommunisták.²⁰

Mindez persze Gáll szempontjából csak játéknak tűnhet, hiszen Nagyváradon például nem Gáll Ernő és felesége volt a megfigyelt célszemély, hanem Robotos Imre és Simon Magda,²¹ akik – a nagyváradai Aronescu Constantin százados megjegyzése szerint – a 63. számú csoportos akció célszemélyei voltak.²² Korábban „Szempéteri” ügynök sem kimondottan Gáll Ernőről jelent, hanem a *Korunk* megalakulásáról, vagy pedig arról, hogy a párt tartományi és városi vezetősége több kolozsvári folyóiratot bírált. Mint ahogyan az első olyan ügynöki jelentés, amelyet a *Korunk* szerkesztőségében dolgozó személy írt, sem Gáll Ernőt vette célba, hanem a nagyszalon-tai Dánielisz Endrét,²³ aki a *Korunk* szerkesztőségének írt levelében a nagyváradai *Fáklya* napilap helységnevé-használatát bírálja. Az „Aczél” fedőnevű ügynök mellékelte jelentéséhez Dánielisz levelének eredetijét és a *Fáklya* kifogásolt írásának újságkivágását, s arról informálta tartótisztjét – a kolozsvári magyar humanértelmiségi körök életét a későbbiekben is sokat keserítő Oprea Florian főhadnagyot –, hogy Gáll Ernő elutasította a nagyváradai szerkesztők eljárását, akik az írásban a román helységneveket használták, miközben ilyesmire nem volt felső utasítás. Az informátor azt is megemlítette, hogy a Dánielisz-leveléhez mellékelte újságcikk elolvasását követően, Balogh Edgár, a *Korunk* felelős szerkesztője²⁴ kijelentette: „férfias szavakat fog írni a Fáklya főszerkesztőjének”. „Aczél” közölte ugyanakkor, hogy szeptember 9-én, a kolozsvári Sirály (Pescăruș) cukrászdában Salamon László²⁵ elmesélte neki, hogy Nagyváradon, Horváth Imrével,²⁶ Simon Magdával és Robotos Imrével az ügyről beszélgetve, megkérdezte Robotost: miért a *Fáklya* az ország egyedüli újságja, amely a földrajzi elnevezéseket románul használja? Robotos erre ironikusan azt válaszolta, ne törődjön vele, majd „elvégezik a szükséges szintre hozást, és akkor semmilyen panasz nem lesz”.²⁷

A jelentéshez az Oprea főhadnagy által írt megjegyzésekből kiderül, hogy Gáll Ernőt a titkosszolgálat nem tartotta megfigyelése alatt, Robotos Imrét, Simon Magdát és Balogh Edgárt viszont – csoportos megfigyelési akció keretében – igen. Ugyanakkor Lázár Józsefet²⁸ és Salamon Lászlót nacionalista elemként tartották nyilván. A főhadnagy utasította az ügynököt, hogy figyelje meg, milyen nacionalista tartalmú beszélgetéseket foly-

tat Balogh Edgár, akire egyben a „Both Pál” és a „Vass” fedőnevű ügynököket is ráállították.

Kuba blokádjának rossz hatása

Határozottan nem tett jót Gáll Ernő titkosszolgálati megítélésének, hogy 1962. október 23-án berohant a *Tribuna* szerkesztőségébe, és az ott zajló munkaértekezletet megszakítva kijelentette: a háború kitörése elkerülhetetlen, hiszen Kuba blokádjával az Egyesült Államok súlyos nemzetközi helyzetet teremtett; arra biztatta a *Tribuna* román szerkesztőit, hogy hallgassák a budapesti rádiót, mert az „gyorsabban és bővebben” tájékoztat a történésekről. Persze, a román irodalmi hetilap szerkesztőségében is több besúgó dolgozott. Az egyik legaktívabb, a „Lucian Chintoan” fedőnevű ügynök, október 24-én²⁹ és 25-én³⁰ keltezett jelentéseiben foglalta össze Oprea főhadnagy számára a történeteket és azok következményeit a szerkesztőségbeli hangulatra. Az előbbi jelentésre felvezetett megjegyzéseiben Oprea főhadnagy leszögezte: „Gáll Ernő, a kolozsvári *Korunk* folyóirat főszerkesztője, az RMP [Román Munkáspárt] tagja. Több alkalommal is nacionalista magatartással jelezték.” Javasolta, hogy a Gáll Ernővel kapcsolatos valamennyi anyagot gyűjtsék össze, és készítsenek az RMP számára tájékoztató feljegyzést.

„Aczél” november végén tett újabb jelentést Oprea főhadnagynak. Közölte, hogy a Nagykárolyban élő Gyárfás Endre³¹ „volt nagyváradi újságíró” – akit illegálitásbeli tévedései miatt 1952-ben kizártak a pártból, és aki akkoriban 150 lejes betegnyugdíjából élt – többen is havi 25 lejjel segítik. Az informátor szerint a pénzt rendszerint a *Korunk* adminisztrátora, Vajda Ágnes gyűjtötte össze, a segélyezők pedig Orosz Irén,³² Szilágyi András,³³ Mikó Ervin³⁴ és Marosi Péter³⁵ az *Utunktól*, Gáll Ernő és Balogh Edgár a *Korunktól*, Schwartz András nyomdai korrektor, Csehi Gyula³⁶ egyetemi tanár, valamint Develeanu [helyesen: Deheleanu] Margareta³⁷ és Kohn Hillel³⁸ ny. egyetemi tanárok voltak. Korábban Nagy István³⁹ író is hozzájárult a segélyezéshez, de mivel a támogatást nem tartotta elvszerűnek, megszakította. A kapott információk következtében, Oprea főhadnagy felettese, Pușcașiu Ilie százados elrendelte, hogy a feljegyzésben szereplő személyeket közös csoportként vonják megfigyelés alá, mert olyan elemeket segélyeznek, „amelyek nem hűek a rendszerhez”. Javaslatát december 18-án jóváhagyták, de alkalmazására csak később került sor.⁴⁰

Egyelőre, 1963-ban, a dossziéba egymást követően érkeztek az ügynöki jelentések. „Valentin” ügynök április elején arról jelentett tartótisztjének, Chifor Cornel őrnagynak, hogy Gáll Ernő tájékoztatta Jordáky Lajost⁴¹ arról az álláspontról, amelyre a párt helyezkedett a KGST-vel szemben, amely az internacionalizmus visszaszorításában és a nemzeti jellegek hangsúlyozásában is megnyilvánul, s amely megmagyarázza a magyarellenes, elrománosítási intézkedések sorát, de ugyanakkor az intézmények élén alkalmazott személycseréket, illetve az akadémián történt választásokat is. Gáll bírálta, hogy „a sovén, sötét múltú” Pascu⁴² akadémikussá válhatott, miközben a párthű illegalista Cheresteşiu⁴³ nem.⁴⁴ „I. Dragomir” ügynök ugyancsak áprilisban közölte, hogy miután a Nagy Albert festő által a pártvezetésnek írt levelet elolvasta, Gáll Ernő arról panaszkodott Hans Löw [Loew] művészettörténésznek,⁴⁵ hogy ő maga is ahhoz a „közeghez” tartozik, amelyet Nagy szerint nemzeti elszigetelődési hajlam jellemez.⁴⁶ Májusban „Aczél” ügynök arról jelentett, hogy Gáll Ernő anyagilag segíti Surányi Erzsébetet,⁴⁷ akit szeretne fél normával alkalmazni a *Korunk*-nál, de Surányi kapcsolatban állt a kegyvesztett Jakab Sándorral,⁴⁸ így nehéz ezt kiviteleznie.⁴⁹ Azután, augusztusban, „Ioachim Udrişte” ügynök pletyka ízű jelentése következett Bodor Pálról⁵⁰ és Bálint Tiborról,⁵¹ amelyben arról is szó esett, hogy Bálint elvitte Becski Andor⁵² Magyarországon élő irodalmárt Gáll Ernőhöz. Erre a jelentésre Sălăjan Iulian százados a következő Gállra vonatkozó megjegyzést írta: „Gáll Ernő RMP-tag [RMP = Román Munkáspárt], nacionalista megnyilvánulásairól ismert.”⁵³

Mindezek nyomán a kolozsvári Securitate a kolozsvári pártbizottság első titkárnak, Aurel Ducának⁵⁴ címzett átiratot készített, amelyben az „elmagyarosodott zsidó” Gáll Ernő *Korunk*-főszerkesztő megfigyelésének engedélyezését kérte. Az 1963. szeptember 20-án keltezett dokumentum szerint Gáll számtalan alkalommal tanúsított nacionalista és ellenséges magatartást, rágalmazta a hazai irodalmat, azt állította egyebek között, hogy a szólásszabadság nincs biztosítva, kapitalista rádióállomásokat hallgat, kapcsolatban áll hazai és magyarországi nacionalista és ellenséges elemekkel, amelyek koncepcióival és gondolataival egyetért, anyagi támogatási akciókat szervez politikailag kompromittált nacionalista elemek javára, és hozzájárul nem megfelelő személyek által írt anyagok publikálásához. Az átirattervezetet Pleşiţă Nicolae őrnagy,⁵⁵ a kolozsvári Securitate parancsnoka nem hagyta jóvá, és nem írta alá. Utasította viszont beosztottjait, hogy készítsenek Gáll Ernőről egy feljegyzést Vaida tartományi első titkárnak,⁵⁶ amelyben mutassanak rá, hogy „biztos forrásból” (értsd: lehallgatási anya-

gokból) vannak információik Gáll Ernő nacionalista magatartásáról, és kérjék informatív megfigyelésének engedélyezését is.⁵⁷ A dossziében ugyan nincs bizonyíték arról, hogy a Vaida tartományi első titkárnak szánt átirat is elkészült, de efelől kevés kétségünk lehet. Nem valószínű, hogy befolyásolta a dolgok alakulását „Szempéteri” ügynök október 3-i újabb jelentése, amelyben szintén beszámolt Becski Andor kolozsvári jelenlétéről, és arról, hogy látogatása idején mások mellett Gáll Ernővel és Balogh Edgárral is találkozott.⁵⁸

Közben a *Korunk* szerkesztőségét lehallgató-készülékkel szerelték fel, amelyet „Balogh Edgár fix állomásnak” neveztek el, ami ismételten bizonyította, hogy Baloghot figyelték meg, s kijelentéseiről tudomásuk volt. Gáll Ernő eleinte csak „mellékszereplő”-ként került a látókörükbe, hogy aztán ott rekedjen.

A Gáll-iratcsomóban az első lehallgatott szerkesztőségi beszélgetés 1963. július 4-i, résztvevői pedig Gáll Ernő és egy diák, akit – tanáráként – Gáll olvasásra, könyvek, folyóiratok és napilapok tanulmányozására bízott. Elmagyarázta neki egyebek között, hogy Csehszlovákiában már két hónapja megélenkült a politikai élet, mozgólódások vannak, elkezdődött a személyi kultusz lebontása, változásokat vezetnek be, és az írók is előálltak a követeléseikkel. A Szovjetunióban pedig kiadtak egy könyvet, amely a Sztálin idején ott működő légerekről szól. Ezen légerek létezéséről „eddig mi nem tudtunk” – szögezte le a főszerkesztő. A könyvet⁵⁹ „bizonyos” Szolzsenyicin⁶⁰ (a Securitate a nevét sem tudta helyesen leírni) írta, és egy részét már hozta is a *Nagyvilág* című folyóirat 1963/2. száma.⁶¹

A második lehallgatott és rögzített szerkesztőségi beszélgetés 1963. július 6-i, és abból kiderül, hogy a lehallgatás 24 órán át tart, hiszen a megfogalmazás szerint „7,30 órától 11,20 óráig nem beszélnek”, „12,19 órától 12,56 óráig nem beszélnek”, és aztán „13,05 órától 7,30 óráig csend van”. A délelőtti folyamán azonban Balogh Edgár feltehetően Gáll Ernővel beszélgetett Méliusz József⁶² fiáról, Péterről, akit Marosvásárhelyen dr. Csíki Kálmán és Miskolczy professzor kezelt.⁶³

Lehallgatták, természetesen, a telefonbeszélgetéseket is. 1963. október 3-án például Gáll Ernő a szerkesztőségéből hívta fel Mikó Imrét,⁶⁴ akivel megállapodott abban, hogy másnap délelőtt a boltban felkeresi.⁶⁵ Egy hónappal később már Gáll Ernő otthoni telefonbeszélgetéseit is rögzítették. A beszélgetések írott változatai előbb, 1963. november 3-án, Gáll Ernő célszemély telefonállomásának forgalmát rögzítették,⁶⁶ később azonban, no-

vember 23-án, a célszemély már „GUSTI”; ez Gáll Ernő első megfigyelési fedőneve volt, pontosabban telefon-lehallgatási fedőneve.⁶⁷

Az oroszlán barlangjában – önként

A Securitate által 1963 végére begyűjtött anyag elegendőnek bizonyult ahhoz, hogy Gáll Ernő komolyan bajba kerüljön. Arról nincs adat a dossziében, hogy ez alkalommal is behívták a tartományi pártbizottsághoz, és felelősségre vonták volna, de a fejleményekből erre következtetni lehet. Gáll Ernő ugyanis találkozót kért a Securitate vezetőségétől, amire – a dosszié tükrében – sem addig, sem azt követően, soha nem került sor. Nem volt ezt túlságosan nehéz megtennie, a tartományi Securitate-parancsnok szintén tagja volt ugyanis a tartományi pártbizottság büroójának, két kommunista pedig minden további nélkül elbeszélgethet – például egy félreértést tisztázandó.

Két beszélgetésre kerítettek sort, 1964. április 1-jén és 7-én, mindkettő a Kolozs Tartományi Belügyi Igazgatóság székhelyén zajlott le, ahol a beszélgetőpartner mindkét esetben maga az intézményvezető Pleșiță Nicolae őrnagy volt. Persze, mindkét beszélgetést rögzítették, majd lejegyezték.⁶⁸ Az első beszélgetés 10,50 órától 11,20 óráig, a második 9,00 órától 11,12 óráig tartott, összesen tehát három óra és negyvenkét percet.

A beszélgetés-leiratok arra utalnak, hogy a lehallgatási felszerelés rendkívül gyenge minőségű volt. Mindkét felvétel sok helyen megszakadt, és a szövegek leírójának számtalan alkalommal kellett a leiratban megjegyeznie: „nem lehet érteni”, „megszakadt”, „a zaj miatt érthetetlen”, „csak szófoszlányok hallatszanak” stb. A két beszélgetés leírt szövege azonban így is ötvenoldali gépelt anyagot tesz ki, s már az elsőből kiderül, hogy a fő téma valójában nem Gáll Ernő, hanem Balogh Edgár volt.

Balogh Edgár ellen akkor már olyan testes vádhalmoz fogalmazódott meg a titkosszolgálat tippjei alapján a pártvezetőségnél, hogy Gáll Ernő könnyen rájöhetett: a kialakult helyzet már magát a folyóirat létét is veszélyezteti. Talán ezért is kezdeményezte a beszélgetést, amelyet tisztázó jellegűnek képzelte el, és ezért is dönthetett úgy, hogy önként besétál az oroszlán barlangjába. A mindenre képes oroszlán, Pleșiță őrnagy, persze minden hájjal megkent tiszt volt, s úgy gondolhatta, könnyen fogást talál majd a *Korunk* főszerkesztőjén. Azonban csalódnia kellett. Gáll foggal-körömmel védte Balogh Edgárt, miközben a főszekus az összegyűjtött infor-

mációkból pontosan tudta, hogy Gállnak és Balognak mekkora és milyen éles ellentéteik és vitáik vannak. Éppen ezért Pleșiță fél óra elteltével be is fejezte az első találkozót, és néhány nap múlva újabb találkozót javasolt. Érezhette, hogy – Gáll sikeres sarokba szorítása végett – jobban fel kell készülnie.

A második alkalommal Pleșiță őrnagy jóval messzebbről, a Hruscsov keltette feszültségekből és a szocialista országok közötti ellentétekből kiindulva próbálta Gáll Ernőt zavarba hozni, s Balogh Edgár elítélésére rávenni. Gáll azonban változatlanul ugyanazt hajtogatta: Balogh elvtárs rendes, becsületes ember, jó kommunista, aki sok mindent mond ugyan, de semmiképpen nem ártana az országnak és az ügynek, az erdélyi magyarságnak és a magyar–román békés együttélésnek még kevésbé. Éppen ezért majd szóba fog állni vele komolyan, és álláspontjainak ártértékelésére fogja őt rávenni.

Közismert e két ember – Gáll és Balogh – viszonya egymáshoz, azzal egyetemben, ami összekötötte, illetve elválasztotta őket egymástól. Mind-egyikük másképpen szerkesztette volna a lapot – ha tehette volna –, mint a másik, más emberekkel, más elképzeléssel, más ideológiai vonalon, más kitekintéssel, másmilyen tematikára összpontosítva. Ha valaki e lehetetlen viszonyról mégsem szerzett volna ez idáig tudomást és elegendő, világos és tárgyyszerű információt, mindenképpen érdemes elolvasnia néhány oldalt nyit a Gáll Ernő–Balogh Edgár levélváltásból,⁶⁹ és azonnal megértheti ennek a viszonynak a mára már több részletében is feltárt és széles körben ismert bonyolultságát, összetettségét.

Szerkesztőségen és közösségen belüli hatalmi kérdés is volt ez a Balogh-féle magatartás, de a két világháború között kiélezett magyar–zsidó ellentét jegyeit is bőségesen magán hordozta. Balogh hangsúlyosan és kitartóan kifogásolta Gáll „liberalizmusát”, „kozmodopolitizmusát”, Nyugat-orientáltságát.⁷⁰ Széles körben nyíltan kommentálta, hogy „miközben a magyarság egyik vezetője, hiszen az első számú magyar ideológiai kiadvány főszerkesztője”, nem érez „eléggé együtt a magyarsággal”, „nem képviseli a magyarokat”, mert „túlságosan kötődik a saját nemzetiségéhez, amit néha az írásai is tükröznek”, és a szerkesztőségben is igyekezett zsidókkal körülvenni magát. Márpedig „a zsidóknak be kellene illeszkedniük a magyar kisebbségi szellemiségbe, életbe és hagyományokba, és nem kellene a magyarság ügyeiben akadékoskodniuk és ellenkezniük”.⁷¹ Balogh Edgár több alkalommal tett burkolt vagy teljesen nyílt antiszemita megjegyzéseket, amelyekről a titkosszolgálat is tudott.

Gáll Ernőre ez a viszonyulás kétségtelen, hogy bénítóan hatott. Ő ugyanis tökéletesen asszimilálódott, magyarnak vallotta magát, magyarul gondolkozott, és magyarul érzett. Más kérdés, hogy igényelte az európai kitekintést, és igyekezett számon tartani a marxi gondolat korabeli újrafogalmazásával kapcsolatos reflexiókat – bárhol is fogalmazódtak meg azok.

Elvi ellentéteik dacára, a Securitate egyformán ellenséget látott bennük.

Következő számunkban folytatjuk.

JEGYZETEK

¹ DAAD = Deutscher Akademischer Austauschdienst (Német Felsőoktatási Csereszolgálat). A DAAD több évtizede közvetít különböző ösztöndíj-programjainak keretében diákokat, diplomásokat, doktoranduszokat, posztgraduálisokat, kutatókat és oktatókat németországi felsőoktatási intézményekbe.

² Penescu Nicolae (1896–1982) román parasztpárti politikus, aki a Constantin Sănătescu-kormányban, 1944. november 4.–december 6. időszakban belügyminiszter volt. A Iuliu Maniu által vezetett Nemzeti Parasztpárt főtitkára volt. A parasztpárti vezetők perében, 1947 novemberében öt év szigorított börtönrre és teljes vagyonek kobzásra ítélték. 1964-ben, Charles de Gaulle francia elnök személyes intervenciója nyomán helyezték szabadlábra, és távozhatott Franciaországba. Ezt követően folyamatosan beszámolt a nyugati világnak a romániai kommunista rendszer által fogatosított terrorról. Az emigrációban folytatott tevékenysége zavarta a Securitatét, ezért a Nicolae Pleșiță által vezetett Külföldi Hírszerzési Igazgatóság (Direcția de Informații Externe) párizsi lakására levélbombát küldött. Az 1981. február 3-én kézbesített csomagon a tartalmát illetően ennyi állt: „Nyikita Hruscsov emlékiratai”. Penescu súlyos sérüléseket szenvedett, amelyek következtében 1982-ben elhunyt.

³ Szatmári tudósítónktól: Letartóztatták Penescu volt manista belügyminiszter öccsét. *Igazság*, 1948. február 5., 3. (A mindössze hétsoros hír szövege a következő: „A szatmári rendőrség letartóztatta Penescu Cornel volt ezredest, volt vezérkari főnököt, aki húgával együtt hamis iratokkal bujkált a megyében. Penescu exezredes úr, aki egyébként öccse a manista kormány volt belügyminiszterének, álnéven sem tagadta meg valódi mivoltát. Továbbra is uszított demokráciánk ellen, és a legképtelenebb rémhírekkel igyekezett a lakosságot szédíteni. Penescut és húgát átkísérték az ügyészségre, ahol a vizsgálóbíró már ki is hallgatta őket.”)

⁴ Extras. Dos, nr. 11 – vol. 28., fila 271, 21.I.1958. (Kivonat. 11. sz. dosszié – 28. köt., 271. lap, 1958. I. 21.) In: Ministerul Afacerilor Interne. Dos. nr. 110053/2, vol. II. Arhiva operativă. Dosar: Material privind pe GÁLL ERNŐ Fond operativ. Fond A. Dosarul a fost microfilmata azi: 9 martie 1979 de U. M. 0916 Cluj, Semnătura: TOMA. CNSAS – 22 august 2008: Nr. I210370/2 (Belügyminisztérium. 110053. sz. dosszié, II. kötet. Operatív levéltár. Dosszié. Gáll Ernőt érintő anyag. Operatív alap. A. alap. A dossziét ma, 1979. március 9-én mikrofilmelte a 0916. sz. katonai egység, Kolozsvár. Aláírás: Toma. CNSAS – 2008. augusztus 22., I210370/2. sz.), 7. (A továbbiakban: Gál-2)

⁵ Constantinescu Miron (Kisinyov/Chişinău, 1917. december 13. – 1974. július 18., Bukarest) marxista filozófus, szociológus, történész, az RKP befolyásos politikusa, a Román Akadémia tagja.

⁶ Gáll Ernő: *Számvetés. Huszonkét év a Korunk szerkesztőségében*. Komp-Press–Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 1995, 32–33.

⁷ Legalábbis ez derül ki a Gáll Ernő megfigyeléséről készített Securitate-iratsomó tíz kötetének több ezer oldalnyi anyagából, amelyet a Securitate Levéltárát Vizsgáló Országos Bizottság (CNSAS) 2008. augusztus 22-én az egykori célszemély özvegyének kérésére adott ki. Itt mondok köszönetet Gáll Évának, aki a CNSAS-tól kapott iratokat rendelkezésemre bocsátotta. És itt kell megjegyez-
nem, hogy a CNSAS által kiadott tízkötetnyi iratsomó összesen 3308 oldalnyi anyaga (1. dosszié: 330 o; 2. dosszié: 169 o; 3. dosszié: 205 o; 4. dosszié: 461 o; 5. dosszié: 207 o; 6. dosszié: 325 o; 7. dosszié: 258 o; 8. dosszié: 384 o; 9. dosszié: 567 o; 10. dosszié: 402 o.) rendkívüli mértékben hiányos. A dossziék látványosan magukon viselik annak jegyét, hogy kiadásuk előtt a dokumentumokat láthatatlan kezek gondosan átfésülték, az iratsomóból nagyon sok aktát – amelyek egyike-másikára a kiadott dokumentumokban utalás történik – eltávolítottak, és az oldalakat átszámozták. Az 1970 tavaszán lezárt iratsomóból például 960 oldalt adtak ki, holott a megfigyelés lezárási feljegyzésében 1236 oldalnyi levéltárba küldött anyag szerepelt.

⁸ Sursa (forrás): „SZEMPETERI”. Lt. maj. Mărgineanu Emil. 11. febr. 1957, orele 20,55 în Casa Nr. 2. Notă informativă („Szempéter” ügynök. Mărgineanu Emil főhadnagy. 1957.02.11., 20,55 órakor a 2. sz. Házban. Tájékoztató feljegyzés „SZEMPETERI KAROLY” aláírással). In: Gáll-2, 5–6.

⁹ Ministerul Securităţii Statului. Direcţia III. Cerere de verificare la cartotecă „C. P.” (Állambiztonsági Minisztérium. III. sz. Igazgatóság, Kartotékban történő ellenőrzési kérelem. „C. P.” = Személyi Kartoték) 1957. VI. 27; ill. Ministerul Securităţii Statului. Direcţia III. Cerere de verificare la cartotecă (Állambiztonsági Minisztérium. III. sz. Igazgatóság, Kartotékban történő ellenőrzési

kérelem.) 361. sz., 1957. VI. 27. In: Gáll–2, 2–2v–3–3v. („v” = a hivatkozott számú lap hátoldala)

¹⁰ Sursa (forrás): „EMIL ISAIA”. 11. X. 1957, orele 19. Lt. Sălișteanu Ioan. Notă informativă („Emil Isaia” ügynök. 1957.10.11., 19 órákor. Sălișteanu Ioan hadnagy. Tájékoztató feljegyzés). In: Gáll–2, 4.

¹¹ Sursa (forrás): „SZEMPETERI”. Lt. maj. Jurca Iosif. 3. VIII. 1958. Strict Secret. Notă informativă („Szempéter” ügynök. Jurca Iosif főhadnagy. 1958.08.03. Szigorúan bizalmas. Tájékoztató feljegyzés). In: Gáll–2, 8–9.

¹² Deutsch Andrei: *Declarație*, Cluj, la 19. febr. 1959 (Nyilatkozat, Kolozsvár, 1959. február 19.). In: Gáll–2, 10–11.

¹³ Dávid Gyula: Otthonunk a tudás – anyanyelven. Szabédi László emlékezete. *Hitel*, 22. évf., 11. sz., 2009. nov., 92.

¹⁴ 1956–1965 között romániai politikai perekben meghurcoltak és elítéltek, 133, http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf2163.pdf (letöltve: 2013. július 31.); Deutsch Endre a szabadulása után telepedett ki Izraelbe, majd onnan az Egyesült Államokba, ahol elhunyt.

¹⁵ Löwi István (jelen dokumentumban: Ștefan Löwi) az ötvenes évek végén és a hatvanas évek elején a Babeș, illetve a Babeș-Bolyai Tudományegyetem marxizmus-leninizmus tanszékének adjunktusa volt.

¹⁶ Sursa (forrás): „BĂLAN IOAN”. Cpt. Mărginean Emil. 4. X. 1961. Strict Secret. Notă informativă privitoare la poziția lui GALL ERNO, redactor șef al revistei Korunk, Cluj („Bălan Ioan” ügynök. Mărginean Emil százados. 1961.10.04. Szigorúan bizalmas. Tájékoztató feljegyzés Gáll Ernőnek, a kolozsvári Korunk főszerkesztőjének álláspontjáról). In: Gáll–2, 12.

¹⁷ Robotos Imre (Nyírmártonfalva, 1911. okt. 18. – 2001. ápr. 13., Budapest) újságíró, szerkesztő. 1947-től a *Romániai Magyar Szó* című napilap felelős szerkesztője, 1951-től főszerkesztője. Ugyanezt a tisztséget töltötte be utódlapjánál, az *Előré*nél is, 1956 decemberéig. Közben 1948–1953 között marxizmus-leninizmust tanított a Bolyai Tudományegyetemen. A magyar forradalom leverése után (1956 decemberében) eltávolították az *Előre* éléről, s átmeneti időre az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó bukaresti magyar szerkesztőségének főszerkesztője volt. 1958-ban visszatért Nagyváradra, ahol 1968-beli nyugdíjazásáig lakás-hivatali tisztviselő volt. 1986-ban áttelepült Magyarországra.

¹⁸ Gáll Ernőné Szilágyi Júliáról van szó, de az ügynök csak Gáll Ernő feleségeként említette; Szilágyi Júlia (Kolozsvár, 1936. aug. 1.–) irodalomkritikus, esszéíró, egyetemi oktató. Kolozsváron érettségizett 1955-ben, s ugyanott szerzett magyar szakos tanári oklevelet a Bolyai Tudományegyetemen, 1959-ben. 1963–1967 között a *Dolgozó Nő* folyóirat művelődési rovatát vezeti, majd kétévi megszakítás

után 1969-től 1991-es nyugdíjazásáig a *Korunk* szerkesztőségének belső munkatársa volt. A rendszerváltás után a Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar irodalomtörténeti tanszékének munkatársaként oktatta magyar irodalmárok több generációját.

¹⁹ Ministerul Afacerilor Interne. Direcția Regională Crișana. Secția II-a, Biroul I. Sursa „Văzduh”. Notă informativă (Belügyminisztérium. Körös Tartományi Igazgatóság. II. számú Osztály. I. számú Iroda. „Văzduh” forrás [văzduh = levegő]. Tájékoztató feljegyzés). Írógéppel készült lehallgatási összefoglaló. In: Gáll-2, 13–13v.

²⁰ Ministerul Afacerilor Interne. Direcția Regională Crișana. Secția II-a, Biroul I. Agentul „SZABO MARIA”. 8.08.1962 în casa „Salcâm”. Cpt. Aronescu C-tin. Notă informativă (Belügyminisztérium. Körös Tartományi Igazgatóság. II. számú Osztály. I. számú Iroda. „Szabó Mária” ügynök, 1962.08.08. „Salcâm”-ház. Aronescu Constantin százados. Tájékoztató feljegyzés). In: Gáll-2, 14–14v.

²¹ Simon Magda (Szatmárnémeti, 1908. júl. 20. – 1968. márc. 7., Bukarest) író, publicista. A harmincas évek elejétől újságíró a *Brassói Lapok*nál, 1936-tól a *Nagyváradi Naplón*ál. 1944 júniusában Auschwitzba deportálták. 1945-ben tért haza, a következő évben újrakezdte újságírói pályáját, előbb a nagyváradi *Fáklyán*ál, majd a *Romániai Magyar Szó* nagyváradi tudósítójaként.

²² Ministerul Afacerilor Interne. Direcția Regională Crișana. Secția II-a, Biroul I. Agentul „SZABO MARIA”. 8.08.1962 în casa „Salcâm”. Cpt. Aronescu C-tin. Notă informativă (Belügyminisztérium. Körös Tartományi Igazgatóság. II. számú Osztály. I. számú Iroda. „Szabó Mária” ügynök, 1962.08.08. „Salcâm”-ház. Aronescu Constantin százados. Tájékoztató feljegyzés). In: Gáll-2, 14–14v.

²³ Dánielisz Endre (Nagyszalonta, 1925. ápr. 6.–) irodalomtörténész, pedagógiai író. 1951-ben a Bolyai Tudományegyetemen szerzett pedagógia-lélektan szakos tanári diplomát. Középiskolai tanár Aradon, 1956-tól 1966-ig a nagyszalontai Arany János Emlékmúzeum igazgatója, majd ugyanott iskola-pszichológus, tanár.

²⁴ Balogh Edgár (Temesvár, 1906. szept. 7. – 1996. jún. 19., Kolozsvár) közíró, szerkesztő, egyetemi tanár. Részt vett az észak-erdélyi antifasiszta ellenállási mozgalomban. 1944. október 18-án kezdeményezésére jelent meg Kolozsvárt a *Világosság* című napilap, amelynek 1948-ig főszerkesztője. A Magyar Népi Szövetség (MNSZ) alelnöke (1946-ig), s mint a művelődési osztály vezetője vett részt a romániai magyarság új művelődési intézményeinek megszervezésében. Egyetemi tanár (1948), majd rektor (1949) a Bolyai Tudományegyetemen. 1949 őszén az MNSZ több más vezetőjével együtt a szocialista törvényesség megsértésével bebörtönözték, és csak 1956-ban rehabilitálták. A Babeş és Bolyai Egyetemek egye-

sítése után a magyar irodalomtörténeti tanszéken publicisztikát adott elő. 1957-től 1971-ig az újrainduló *Korunk* főszerkesztő-helyettese (felelős szerkesztője).

²⁵ Salamon László (Nagyvárad, 1891. júl. 10. – 1983. okt. 16., Kolozsvár) költő, író, esszéista, újságíró, szerkesztő. 1924-től 1940-ig a kolozsvári *Új Kelet* című napilap irodalmi szerkesztője volt. 1926-ban részt vett a Dienes László által alapított *Korunk* megszervezésében, amelynek néhány évig főmunkatársa volt. 1944-ben deportálták, a dachauai koncentrációs táborból annak felszabadulása után, 1945-ben tért haza. Kolozsvárt előbb az *Erdély*, 1948-tól az *Igazság* szerkesztője. 1950-től nyugdíjazásáig (1952) az Állami Könyvkiadó kolozsvári szerkesztőségének vezetője volt.

²⁶ Horváth Imre (Margitta, 1906. nov. 4. – 1993. ápr. 11., Nagyvárad) költő, újságíró.

²⁷ Az eredetiben: „Să nu ai nici o grijă: se va face nivelarea cuvenită și atunci nu vom avea nici o plingere.” Lásd: Sursa (forrás): „ACZEL”. Lt. maj. Oprea Fl. 18. sept. 1962. Strict Secret. Notă informativă („Aczel” ügynök. Oprea Florian főhadnagy. 1962.09.18. Szigorúan bizalmas. Tájékoztató feljegyzés). In: Gáll-2, 15–17.

²⁸ Lázár József (Temesvár, 1908. okt. 25. – 1972. febr. 9., Kolozsvár) közíró, szerkesztő. Már 1938–1939-ben közölt a régi *Korunkban*, aztán a második világháború idején munkatáborba került, 1945–1948 között a temesvári *Szabad Szó* napilap, 1949–1952 között a *Világosság* főszerkesztője, 1952-ben a *Romániai Magyar Szó*, 1953–1957 között a *Dolgozó Nő*, majd 1957-től az újrainduló *Korunk* szerkesztője volt. 1972-ben nyugalomba vonult.

²⁹ Sursa (forrás): „CHINTOAN LUCIAN”. Lt. maj. Oprea Florian. Casa Panaitescu. 25. X. 1962. Notă informativă. Cluj, 24. X. 1962 („Chintean Lucian” ügynök. Oprea Florian főhadnagy. Panaitescu-ház. 1962.10.25. Tájékoztató feljegyzés. Keltezve Kolozsváron, 1962.10.24-én). In: Gáll-2, 21.

³⁰ Sursa (forrás): „CHINTOAN LUCIAN”. Lt. maj. Oprea Florian. Casa Panaitescu. 25. X. 1962. Notă informativă. Cluj, 25. X. 1962 („Chintean Lucian” ügynök. Oprea Florian főhadnagy. Panaitescu-ház. 1962.10.25. Tájékoztató feljegyzés. Keltezve Kolozsváron, 1962.10.25-én). In: Gáll-2, 20.

³¹ Gyárfás Endre (Nagyvárad, 1904. nov. 27. – 1974. nov. 28., Nagyvárad) nagy képességű újságíró és szerkesztő volt, akit színes írásai, novellái, vezércikkek és glosszái okán egyaránt kedveltek az olvasók, és aki avantgárd verseivel is kitért.

³² Orosz Irén (Arad, 1907. szept. 22. – Kolozsvár, 2001. ápr. 28.) író, szerkesztő. Illegálisbeli tevékenysége után, 1945-ben, Kolozsváron, az *Igazság* rovatvezető riportere, majd a *Dolgozó Nő* és az *Utunk* belső munkatársa volt. Ezt követően, 1967-es nyugdíjazásáig az *Utunk* főszerkesztő-helyettesi tisztségét töltötte be.

³³ Szilágyi András (Bálint, 1904. ápr. 25. – 1984. dec. 10., Budapest) orvos, elbeszélő, riporter. Írásait a *Korunk* közölte, Méliusz Józseffel és Korvin Sándorral a harmincas években a folyóirat legszűkebb köréhez tartozott. 1944-ben származása miatt deportálták, a dachau koncentrációs táborban szabadult fel. Hazatérve egy ideig folytatta orvosi praxisát, 1946–1948 között a *Világosság* riportere, 1948-tól nyugdíjazásáig az *Utunk* belső munkatársa volt.

³⁴ Mikó Ervin (Szamosborhid, 1919. aug. 28. – 1997. aug. 23., Kolozsvár) riporter, szerkesztő. A szatmári *Szamos* munkatársaként kezdte újságírói pályafutását (1938–1939), majd a kolozsvári *Igazság* szerkesztője (1945–1952). Később az Állami Könyvkiadónál dolgozott, 1953-tól nyugdíjazásáig az *Utunk* belső munkatársa, szerkesztőségi titkára volt.

³⁵ Marosi Péter (Marosvásárhely, 1920. jún. 15. – 1998. szept. 13., Kolozsvár) kritikus, szerkesztő, színházigazgató. A kolozsvári Református Teológián teológiát, a Ferenc József Tudományegyetemen filozófiát hallgatott (1944), majd segédlelkész lett Désen (1944). Hadifogságból visszatérve az *Utunk* belső munkatársa Gaál Gábor mellett (1948–1949), aztán a Kolozsvári Állami Magyar Színház igazgatója (1949–1952). Közben magyar nyelv és irodalom szakos diplomát szerzett a Bolyai Tudományegyetemen. Az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó kolozsvári szerkesztője (1952–1957), majd újra az *Utunk* belső munkatársa 1989-ig, a kritikai rovat vezetője.

³⁶ Csehi Gyula (Szatmár, 1910. nov. 26. – 1976. jún. 21., Kolozsvár) irodalom-esztéta, kritikus. Egyetemi tanulmányait Párizsban, Bécsben és Kolozsváron végezte. Már az 1930-as években a *Korunk* munkatársa volt. 1943–1944-ben munkaszolgálatra hívták be, deportált családjá pedig a náciizmus áldozatává vált. Még Párizsban belépett a francia Kommunista Diákszövetségbe. Már a II. világháború előtt illegális pártmunkát végzett, mint politikai fogoly a börtönt is megjárta. 1945–1947-ben a nagyváradi és a szatmári megyei pártbizottság aktivistája, román és magyar nyelvű pártlapok szerkesztője. 1947-től 1952-ig Kolozsvárt a Bolyai Tudományegyetemen adott elő filozófiát, ugyanott tanulmányi igazgató, 1952–1954-ben a nagyenyedi kollégiumban tanított orosz nyelvet, majd ismét a Bolyai, illetve az egyetemek egyesítése után a Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar irodalomtudományi tanszékén az esztétika és irodalomelmélet professzora volt.

³⁷ Deheleanu Margareta – az 1950-es években a kolozsvári Babeş Tudományegyetemen a Marxizmus alapjai tanszékvezető tanára volt.

³⁸ Kohn Hillel (Kolozsvár, 1891. jún. 26. – 1972. febr. 15., Bukarest) közgazdasági író, szociológus, közíró. Az illegális Kommunisták Romániai Pártja erdélyi és bánati tartományi titkárságának tagja (1936–1940), a bécsi döntés után a

Kommunisták Magyarországi Pártja észak-erdélyi tartományi titkárságának titkára. Az ún. szamosfalvi kommunista perben életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték (1942). A börtönökben, majd a dachau és a buchenwaldi koncentrációs táborokban az ellenállási mozgalom szervezője volt. Kiszabadulva, a Romániai Demokratikus Zsidó Népközösség elnöke és az *Egység* című kolozsvári zsidó hetilap munkatársa. 1946-tól a politikai gazdaságtan tanára volt a Bolyai Tudományegyetem jog- és közgazdasági karán.

³⁹ Nagy István (Kolozsvár, 1904. febr. 22. – 1977. ápr. 24., Kolozsvár) elbeszélő és drámaíró, publicista. Első novelláját Gaál Gábor, mint a valóságirodalom erdélyi jelentkezését mutatta be a *Korunkban* (1932). 1940 után a *Magyar Csillag*, a *Kelet Népe* (1941–1942), a *Népszava* és a *Szabad Szó* (1942–1943) munkatársa volt. A szovjet frontátvonulás után a *Világosság* (1944–1945), majd a Kommunista Párt által kiadott *Erdélyi Szikra*, illetve *Igazság* (1945–1947) szerkesztője, az *Utunk* igazgatója (1956–1957). Nemzetgyűlési képviselő, a Bolyai Tudományegyetem tanára és rektora (1948–1952), akadémikus és a Romániai Írók Szövetségének vezetőségi tagja.

⁴⁰ Sursa (forrás): „ACZEL”. Lt. maj. Oprea Fl. 30.XI.1962. Strict Secret. Notă informativă. Cluj, 29 nov. 1962 („Aczel” ügynök. Oprea Florian főhadnagy. 1962.11.30. Szigorúan bizalmas. Tájékoztató feljegyzés. Keltezve Kolozsváron, 1962.11.29-én). In: Gáll-2, 18–19.

⁴¹ Jordáky Lajos (Kolozsvár, 1913. szept. 6. – 1974. nov. 29. Kolozsvár) szociológus, kritikus, tanulmányíró. 1944–1945-ben a Szakszervezetek Tanácsának főtítkára, 1945-től a Bolyai Tudományegyetem közgazdasági karának professzora, majd a Kolozsvári Állami Magyar Színház irodalmi titkára. 1952-ben koholt vádak alapján letartóztatták, koncepciós perben elítélték, és csak 1955-ben rehabilitálták. Az egyetemen folytatta előadásait, 1957 áprilisától azonban újabb több hónapos vizsgálat folyt ellene, amely újabb rehabilitálásával ért véget. 1957-től az Román Akadémia kolozsvári fiókja Történeti Intézetének kutatója volt.

⁴² Pascu Ștefan (Apahida, 1914. máj. 14. – 1998. nov. 2., Kolozsvár) történész, a Román Akadémia tagja, az RKP KB póttagja.

⁴³ Cheresteșiu Victor (Dés, 1895. szept. 5. – 1971) történész, a Román Történettudományi Társaság és a kolozsvári Történettudományi Intézet tagja.

⁴⁴ Sursa (forrás): „VALENTIN”. Maior Chifor Cornel. 2 apr. 1963. Notă informativă. Cluj, 2 aprilie 1963 („Valentin” ügynök. Chifor Cornel őrnagy. 1963.04.02. Tájékoztató feljegyzés. Keltezve Kolozsváron, 1963.04.02-án). In: Gáll-2, 27–28.

⁴⁵ Loew (Löw), Hans (Kolozsvár, 1919. jún. 14.–) szabadúszó művésztörténész. A vészkorszak idején munkaszolgálatot teljesített. Az 1950-es évektől

kezdődően, az 1970-es évek közepéig, számos műkritikát írt erdélyi művészekről. 1966-tól az Országos Képzőművészek Szövetsége kolozsvári fiókjának tagja volt, 1975-ben kitelepült Svájcba. (Életrajzi adataiért Murádin Jenőnek ezúton fejezem ki köszönetemet.)

⁴⁶ Sursa (forrás): „I. Dragomir”. Lt. col. Olimpiu A. 21 aprilie 1963. „Casa Magheru”. Notă-extras. („I. Dragomir” ügynök. Olimpiu A. alezredes. 1963.04.21. „Magheru-ház”. Feljegyzés-kivonat.). In: Gáll-2, 26.

⁴⁷ Surányi Erzsébet 1940 és 1944 között kapcsolatban állt Jakab Sándor kommunista vezetővel, majd annak 1952-es lebuktatása után, pártvonalon, maga is kegyvesztetté vált. Azt követően, hogy Jakab meghívására a háború után Budapestről Kolozsvárra költözött, házasságot kötött Constantin Negulescuval, a Kolozsvári Egyetemi Könyvtár igazgatójával. 1950-től 1955-ig a Kolozsvári Bábszínház igazgatója volt. 1955-ben, az általa – pártjavaslatra – bábszínházi adminisztratív munkakörbe felvett munkatársak sikkasztottak, és börtönbe kerültek. Ez Surányi Erzsébetnek párttagságába és állásába került. Miután Negulescutól elvált, illusztrátorként dolgozott, és nehéz anyagi helyzetbe került. Anyagi támogatásához, másokkal együtt, Gáll Ernő is hozzájárult. Lásd: Balló Áron: 50 éves a kolozsvári bábszínház. Igazi csapat volt. Interjú Kovács Ildikó rendezővel. *Szabadság* [Kolozsvár], XII. évf., 59. sz., 2000. márc. 11., 6.

⁴⁸ Jakab Sándor (Iacob Alexandru; 1913–1997, Stockholm) kolozsvári magyar zsidó származású illegalista kommunista politikus. Luka László helyettese volt a bukaresti Pénzügyminisztériumban, ahonnan 1952-ben „jobboldali elhajlásért” eltávolították, majd bebörtönözték. 1964-ben szabadult, általános amnesztiával. 1968-ban rehabilitálták, azt követően közgazdászként dolgozott. Az 1980-as években Svédországba emigrált. Stockholmban hunyt el, 1997-ben.

⁴⁹ Sursa (forrás): „ACZEL”. Lt. maj. Oprea Florian. Casa Ziaristul. 3.VI.1963. Notă informativă. Cluj, 27 mai 1963 („Aczel” ügynök. Oprea Florian főhadnagy. Újságíró-ház. 1963.06.03. Tájékoztató feljegyzés. Keltezve Kolozsváron, 1963.05.27-én). In: Gáll-2, 25.

⁵⁰ Bodor Pál (Budapest, 1930. júl. 28.–) szerkesztő, költő, közíró, műfordító. Előbb a *Romániai Magyar Szó*, majd az *Igazság* munkatársa (1948–1951), 1951 novemberétől az *Utunk* rovatvezetője, majd 1967 februárjáig szerkesztőségi főtítkára. 1967-től 1970-ig az Irodalmi Könyvkiadó nemzetiségi részlegét, majd a Kriterion Könyvkiadó magyar szerkesztőségét vezette. 1970-től 1979-ig a Román Rádió és Televízió nemzetiségi műsorainak főszerkesztője, aztán az *Előre* főmunkatársa volt. 1983-ban Budapestre költözött, ahol 1984-től a *Magyar Nemzet*, 1991-től a *Népszabadság* munkatársa lett.

⁵¹ Bálint Tibor (Kolozsvár, 1932. jún. 12. – 2002. jan. 28., Kolozsvár) író, műfordító, szerkesztő. A gimnázium elvégzése után, 1953-tól 1955-ig az *Igazság* szerkesztőségének tagja, 1955-től 1959-ig a *Falvak Dolgozó Népe* és az *Iffjúmunkás* belső munkatársa, 1967-től pedig a *Napsugár* szerkesztője. A rendszerváltás után publicisztikáit, karcolatait, tárcáit a *Szabadság* közölte. Sajátos nyelvi erejű karcolatai, novellái és regényei az erdélyi magyar irodalom kiemelkedő alkotójává avatták. *Zokogó majom* című regénye (1969) mindmáig a romániai magyar próza-irodalom kiemelkedő teljesítménye és egyik legnagyobb könyvsikere.

⁵² Becsky Andor [családi nevén: Becski] (Sárkőzújlak, 1898. febr. 28. – 1978. okt. 31., Budapest) szerkesztő, költő, író. Az illegális kommunista mozgalomban vállalt szerepe során el kellett hagynia az országot, s külföldről Babos Antal, majd Pap Gábor néven lett a *Független Újság* és a *Korunk* munkatársa. Bécsi, berlini és párizsi emigrációs évek után Budapesten telepedett le, s a *Korunk* budapesti szerkesztője lett. Irodalomkritikai írásaiban a népi írók balszárnyát támogatta, antifasiszta szellemben. A II. világháború után hosszú ideig tisztviselő, 1957-től a Színházstudományi Intézet munkatársa.

⁵³ Sursa (forrás): „IOACHIM UDRISTE”. Cpt. Sălăjan Iulian. 31 aug. 1963. Strict Secret. Notă informativă. („Ioachim Udriște” ügynök. Sălăjan Iulian százados. 1963.08.31. Szigorúan bizalmas. Tájékoztató feljegyzés). In: Gáll–2, 22.

⁵⁴ Duca Aurel 1957–1960 között Kolozsvár polgármestere; előbb a kolozsvári városi pártbizottság, majd 1972-ig a Kolozs tartományi pártbizottság első titkára, a párt Központi Bizottságának tagja (1960–1974), a Politikai Végrehajtó Bizottság póttagja (1969–1974), varsói nagykövet (1973–1978), a Szocialista Nevelési és Művelődési Tanács alelnöke (1978–1982), a központi revíziós bizottság tagja (1974–1989).

⁵⁵ Pleșiță Nicolae (Curtea de Argeș, 1929. ápr. 16. – 2009. szept. 28., Bukarest) a Securitate egyik leghírhedtebb tisztje, aki 1961. dec. 30. és 1967. ápr. 19. között, őrnagyi, alezredesi, majd ezredesi rangban a Kolozs Tartományi Securitate Igazgatóságát vezette, később pedig, tábornokként, 1980–1984 között, a Külföldi Hírszerzési Igazgatóságát (Direcția de Informații Externe – DIE) irányította. Ő szervezte meg a Szabad Európa Rádió müncheni irodaháza elleni 1981-es bombamerényletet, amelyet a Sakál néven ismert Ilich Ramírez Sánchez (alias Carlos) terrorista hajtott végre. Soha nem ítélték el Romániában cselekedeteiért.

⁵⁶ Vaida Vasile (1909–1987) illegalista kommunista politikus (1935), rendkívül befolyásos helyi pártvezető.

⁵⁷ Ministerul Afacerilor Interne. Direcția Regională Cluj. Nr. 3/... din 20 sept. 1963. Strict Secret. S. C. 45. Către Comitetul Orășenesc P. M. R. – Personal tov. Prim-secretar Duca Aurel (Belügyminisztérium. Kolozs Tartományi Igazga-

tóság. Ikt. sz. 3/.../1963.09.20. Szigorúan bizalmas. S. C. 45. A városi RMP Bizottságnak – Személyesen Duca Aurel első titkár elvt.-nak). In: Gáll–2, 61.

⁵⁸ Sursa (forrás): „SZEMPETERI”. Lt. maj. Oprea Florian 3 oct. 1963. Notă informativă. Cluj, 3.X.1963 („Szempéteri” ügynök. Oprea Florian főhadnagy. 1963.10.03. Tájékoztató feljegyzés. Keltezve Kolozsváron, 1963.10.03-án). In: Gáll–2, 23–24.

⁵⁹ Александр Исаевич Солженицын: Один день Ивана Денисовича. Новый мир, 1962/11. (Alekszandr Iszajevics Szolzsenyicin: Iván Gyenyiszovics egy napja. *Novij Mir* [Moszkva], 1962, 11. sz.)

⁶⁰ Alekszandr Iszajevics Szolzsenyicin (Kiszlovodszk, 1918. dec. 11. – 2008. aug. 3., Moszkva) kozák származású Nobel-díjas orosz író.

⁶¹ Strict Secret. Post fix „Balogh Edgár”. 4.VII.1963. Serviciul III. Redat de DM. Din limba maghiară (Szigorúan bizalmas. „Balogh Edgár” fix állomás. 1963.07.04. III. Osztály. Lejegyezte magyar nyelvből D[avid] M[agdalena]). In: Ministerul Afacerilor Interne. Dos. nr. 110053, vol. III. Arhiva operativă. Dosar: Materiale T. O. Fond operativ. Fond A. CNSAS – 22 august 2008: Nr. I210370/3 (Belügyminisztérium. 110053. sz. dosszié, III. kötet. Operatív levéltár. Dosszié. T. O. anyagok. Operatív alap. A. alap. CNSAS – 2008. augusztus 22., I210370/3. sz.), 1–6. (A továbbiakban: Gáll–3)

⁶² Méliusz József (Temesvár, 1909. jan. 12. – 1995. dec. 5., Bukarest) író, publicista, költő, műfordító. Első írásai 1930-ban jelentek meg, a *Korunkban*, amelynek később a szerkesztője is lett. Szerkesztője volt a *Brassói Lapoknak*, a II. világháború után dolgozott a *Képes Újság* szerkesztőségében (1945); egyike volt az *Utunk* című kolozsvári hetilap megalapítóinak (1946). A romániai Magyar Írószövetség főtítkára 1945–1948 között, majd a Kolozsvári Állami Magyar Színház főrendezője, később igazgatója lett. Koholt vádak alapján letartóztatták, börtönbe zárták, és csak az 1950-es évek végén rehabilitálták. 1968-ban a Romániai Írók Szövetségének alelnöke lett.

⁶³ Strict Secret. Post fix Balogh E. 6.VII.1963. Serviciul III. Redat de I. N. din limba maghiară (Szigorúan bizalmas. Balogh E. fix állomás. 1963.07.06. III. sz. Osztály. Lejegyezte magyar nyelvből: I. N.). In: Gáll–3, 7–7v–8.

⁶⁴ Mikó Imre (Bánffyhunad, 1911. márc. 27. – 1977. márc. 21., Kolozsvár) jog- és államtudományi szakíró, műfordító, író. A királyi diktatúra alatt a Magyar Népközség bukaresti jogvédő irodájának főtítkára (1939–1940), a bécsi döntés után az Erdélyi Párt vezetőségi tagja és behívott országgyűlési képviselője volt. Fiatalon tagja volt Antal Márk marxista szemináriumának, álneven Gaál Gábor *Korunkjának* munkatársa, nyílt levélváltásban az illegalista Józsa Bélával állást foglalt a munkásság mellett (1943), és csatlakozott az antifasiszta ellen-

álláshoz (1944). A Kolozsvárról 1944 őszén elhurcolt magyar polgári személyek között került szovjet fogságba, ahol megtanulta az orosz nyelvet, s 1948-ban hazatérve egykori iskolájának orosz nyelvtanára lett. A tanügyből az 1956-os magyar forradalom leverését követő erőszakhullám idején távolították el. Állásától megfosztva évekig a megyei könyvterjesztő vállalatnál rakodó, majd üzleti alkalmazott. Az 1960-as években közírói tevékenységét újrakezdte. 1970 és 1976 között nyugdíjba vonulásáig a Kriterion Könyvkiadó lektora volt.

⁶⁵ GALL ERNŐ. Telefon 1468. Strict Secret. 03.10.1963. Serviciul III. Redat de M. V. din l. magh. (Gáll Ernő. Telefon 1468. Szigorúan bizalmas. 1963.10.03. III. Osztály. Lejegyezte magyar nyelvből: M. V.). In: Gáll-3, 9.

⁶⁶ GALL ERNŐ. Telefon 39-77. Ora 9,33. Strict Secret. 2-XI-63. Cabinet. Redat de M. M. din lb. maghiară (Gáll Ernő. Telefon 39-77. 9,33 óra. Szigorúan bizalmas. 1963.11.02. Kabinet. Lejegyezte magyar nyelvből: M. M.). In: Gáll-3, 65; GALL ERNŐ. Telefon 39-77. Ora 13,06. Strict Secret. 2-XI-63. Cabinet. Redat de B. I. din lb. maghiară (Gáll Ernő. Telefon 39-77. 13,06 óra. Szigorúan bizalmas. 1963.11.02. Kabinet [= lehallgatás-rögzítő és -feldolgozó helyiség]. Lejegyezte magyar nyelvből: B. I.). In: Gáll-3, 64.

⁶⁷ „GUSTI”. Telefon nr. 3977. Ora 11,35. Strict Secret. 23.11.1963. Cabinet. Redat de M. V. din lb. română („Gusti”. Telefon 3977. 11,35 óra. Szigorúan bizalmas. 1963.11.23. Kabinet. Lejegyezte román nyelvből M. V.). In: Gáll-3, 63; „GUSTI”. Telefon nr. 3977. Ora 18,37. Strict Secret. 23.11.1963. Cabinet. Redat de M. V. din lb. magh. („Gusti”. Telefon 3977. 18,37 óra. Szigorúan bizalmas. 1963.11.23. Kabinet. Lejegyezte magyar nyelvből M. V.). In: Gáll-3, 62.

⁶⁸ Strict secret. 01.04.1964. Cabinet. Redat de I. I. din limba română (Szigorúan bizalmas. 1964.04.01. Kabinet. Lejegyezte I. I., román nyelvből). In: Gáll-3, 10-18.; Strict secret. 07.04.1964. Cabinet. Redat: I. I. din l. română (Szigorúan bizalmas. 1964.04.07. Kabinet. Lejegyezte I. I., román nyelvből). In: Gáll-3, 19-60.

⁶⁹ Gáll Ernő: *Levelek 1949-2000*. Sajtó alá rendezte Gáll Éva és Dávid Gyula. Válogatta Horváth Andor. A bevezető tanulmányt írta Salat Levente. Korunk, Kolozsvár – Napvilág Kiadó, Budapest, 2009, 75-84.

⁷⁰ Uo., 76.

⁷¹ Notă extras cu privire la GALL ERNŐ. Sursa T. O. „KAROLY”. 04.09.1972. (Feljegyzés-kivonat Gáll Ernőről. „Károly” operatív technikai [lehallgatási] forrás. 1972.09.04.). In: Gáll-3, 286-286v.

Kovács Bea

SIC TRANSIT

A szegedi Régi Zsinagógában ülök; az izzasztó júliusi meleg és a színpadról szállingózó tőzeg pora betömi a pórusaimat. Nehezen lélegzem, orromon vízcsepp csordogál, halántékom ütemesen lüktet. Testem hevesen reagál, de nem tudom eldönteni, hogy a tikkasztó hőség, elfelejtett gyerekkori asztmám, a városi léttel együttjáró porallergia vagy a látottak váltják ki belőlem e sajátos tünetegyüttest. Horváth Csaba rendezését, az *Irtást* nézem, ezt az epikus, nehéz alkotást, aminek súlya alatt össze lehet roppanni, mégis, két és fél óra múlva, emberek és kapcsolatok, szeretettel, bizalommal felépített világok összeomlása után azt érzem: maradnék, mert ismerős ez a vidék.

Ez a vidék sötét, és nem is szándékszik megvilágosulni. Ezen a vidéken nem teszünk különbséget emberi és állati élet között. Vadászunk. Farkasfogunkat egymás puha húsába mélyítjük. A harapás nem halálos, de a beszívargó mérget azonnal magával viszi az áramlás. A fertőzés, aminek testi nyomai alig láthatók, örök. Örök és minduntalan felfrissül, mert az öngyógyító testnél termékenyebb talajt talált magának, a szellemet. A méreg az emlékezet révén újra meg újra erőre kap, pusztít, de ellenszere alig-alig akad.

A budapesti Forte Társulat *Irtása* írekről és angolokról szól, elnyomott és elnyomó harca. Az irtás nem más, mint a talaj termékennyé tétele. Az előadást és a mai világhelyzetet nézve nehéz pozitív konnotációt társítani a szóhoz. Inkább a vész, rombolás, kártevés, pusztítás, a fölösleges áldozat passzol. Az *Irtás* az 1600-as évek derekán játszódik, de erre szinte semmi nem utal. A mindenkori elnyomás, a vallás és a nemzeti hovatartozás nevében elkövetett tömeggyilkolás régi história, a történelem során időközönként felüti a fejét. A bűn kategóriája, mihelyt összefonódik az állammal, tömegmészárlást jelent, írja Alain Badiou a huszadik század egyik legembematikusabb jelensége kapcsán. Ez a jelenség pedig nem más, mint a tisztogatás, a szubjektumok közötti, ideológiai alapon, megalapozott szemponatok mentén történő pusztítás. A tisztogatáshoz olyan kulcsszavak járulnak, mint szabadság, szertartás, tanulság. A tisztogatás irtás.

Az előadás mise-en-scène-je rájátszik a szembenálló felek, az ideológiák dichotómiájára: míg az írek feketében, az angolok vörösben vannak. Horváth Csaba ismét elfordul a (kis)realista ábrázolásmódtól: színészei műbőrben, zakóban vagy éppen esőkabátban feszítenek, a zsákokból kiöntött temérek tözeg díszletként és kellékként is szolgál, a kortárs tánc eszköztárából kölcsönzött, kitartott mozdulatok szoborszerűsége a színpadképnek képzőművészeti jelleget ad. Megoldásai egyrészt invenciózusak, másrészt szűkségszerűek, hiszen egy olyan nagyléptékű és olykor meglehetősen prózai dráma esetén, mint az *Irtás*, a realista-naturalista megjelentítés a színház-szerűség rovására menne. A több éven átívelő történet sűrítése így nem okoz problémát, sőt, egy olyanfajta időtlenséget kölcsönöz a szereplőknek, eseményeknek és az előforduló jelenségeknek egyaránt, hogy elválaszthatatlanul összeköt ábrázolást és aktualizálást.

Az *Irtás* Oliver Cromwell lordprotektori uralma alatt történik. I. Károlyt már lefejezték, a királypártiak nagy részét legyőzte a puritán hadsereg. A károlyi abszolút monarchiában a Katolikus Egyházzal való szoros közreműködés a király halála után is ellenszegülést vált ki. Cromwell fanatikus és megállíthatatlan. A protestáns puritánok nemcsak a katolikus, hanem az anglikán eszméket is ki akarják gyomlálni. Vallásháború ez, ahol a hitkérés mellett a nemzetiség is kettéválasztja a szembeszegülőket: a katolikus írek a protestáns angolokkal szemben szinte esélytelenek. Skalpjuk annyit ér, mint egy közönséges farkasé. Akit nem ölnek meg, azt idegen földre hajózzák rabszolgának, vagy földjétől megfosztva kitelepítik. Megmásíthatatlan, új törvény ez, éppen akkor lép érvénybe, amikor az angol Robert Prestonnak (Andrássy Máté) és ír feleségének, Madeleine-nek (Ostorházi Bernadett) megszületik első gyermeke.

Vészjósló kezdet ez. A gyermek ráadásul úgy néz ki, mint valami kriptadisz, mintha nem is ember volna. És ezt az anyja mondja róla. Pedig mennyi reményt jelenthetne ez az új élet! Benne fele-fele arányban két ellenségnek kikiáltott ember vére. Benne feloldódna a háború, és példája lehetne az együttélésnek. Belőle erőt meríthetne az egyén, megmutatva a tömegnek, hogy alulról szerveződik a hatalom mikrofizikája. Hogy mégsem így történik, hogy a két és fél óra végére nemcsak Prestonék házassága hull darabjaira, hanem gyermekük is meghal, a foucault-i elméleteket igazolja. A hatalom átlépi a magánszférát, hálósobákba, testekbe és a lelkiismeretbe is beleférkőzik, elcsepegteti a mérget, és hagyja, hogy hasson.

Prestonék házassága macbethi erőkkal megáldott (és ezáltal elátkozott) kapcsolat. Robert és Madeleine két jó kiállású, magas, fáradhatatlan ember

(remek szereposztás). Kapcsolatuk dinamikáját az biztosítja, hogy saját, egyéni erejüket a közös cél érdekében folyamatosan kamatoztatják. E cél pedig a vegyesházasság működtetése, a szerelem, a szeretet ember által felállított akadályokat áthidaló, intézményes szabályokat eltipró hatalmának a kinyilatkoztatása. Ez a házasság abban a környezetben, amelyben megvalósul, nem maradhat meg magánügynek. Ez a házasság egy politikai gesztus, pontosabban egy olyan gesztus, ami bemutat a politikának. Egy ilyen egybekelés, mint a Prestonék, veszélyes, mert nem illik be a közismert sémákba, újszerű, ezért bevált módszerekkel nem ellenőrizhető. Meginog vele a kormányozhatósági faktor, és az állam mint intézmény bizalmatlanul kezeli mindazt, ami ilyen módon kibújik a homogenizálás alól. Egy vegyesházasság, ráadásul ha két ellenséges nemzetiségű egyént köt össze, fokozza az átjárhatóságot, és így mint köztes (társadalmi) terület, megzavarja a rendet. A népesség szabályozására törekvő biopolitika nemcsak adminisztratív okokból (például rendszerező statisztikák elkészítésével) figyeli meg vizsgálati alanyait, hanem a róluk való tudás elsajátítása végett is. A tudás pedig, Foucault-nál és mindenhol, a hatalommal rokon értelmű fogalom.

Prestonék kapcsán a macbethi utánérzés nem véletlen: Helen Edmundson kortárs drámaíró darabjában több ponton is tetten érhetjük mind az antik görög tragédiák, mind a shakespeare-i konfliktusok ismerős jegyeit. Akárcsak Macbethék, Prestonék is igen erős csapat, elhatározottságuk és kitartásuk mellett döntő szerepet játszik egymás iránti szeretetük. Ez a szeretet a körülmények dacára is hajlíthatatlannak tűnik, ám mindkét esetben, különböző okokból bár, de végül elszenvedőik ellen fordul. Mindkét házasságban szembeütközik a nő-férfi egyenjogúság, ami, a korabeli viszonyokat tekintve, nem természetesen adódó. Talán ebből az alapállásból adódik, hogy a nőszereplőknek több beleszólásuk van az események alakításába. Lady Macbeth, akárcsak Madeleine, meg akarja változtatni férjét: míg az előbbi visszaél Macbeth szerelmével, és érzelmi zsarolással próbál hatni férjére, szem előtt tartva az áhított közös célt, a korona megszerzését, utóbbi rá akarja bírni Robertet, hogy a férfi szembeforduljon hazájával, az angol hatalommal, és valahogy megváltoztassa a dolgok állását. Macbethéknél a feszültség inkább érzelmi szinten mozog: Lady Macbeth férjének leggyengébb pontjára hatva, vagyis folyamatosan megkérdőjelezve annak férfiasságát, bírja cselekvésre párját. Madeleine férjétől ugyancsak erőteljes férfias gesztusokat vár el, amikor segítségéért könyörög, hogy megmentse a nő gyerekkori barátnőjét, az ír Killiant, vagy amikor a hatalmi rendeletek elleni lázadást követeli meg a férfitől. A hagyományos nemi szerepek mind-

két esetben felborulnak, a nőszereplők határozottsága, ambíciója fájón ellenpontozza a férfiúi gyengeséget, összeroppanást. Mindkét házasság, mindkét cél végül megsemmisül: Macbethék halála a szenvedélyes vágyak fenyegető erejének a bizonyítéka, Prestonék pedig tökéletes ellenségekké válnak, és így pontosan annak a rájuk szabott sorsnak esnek áldozataivá, amely elől, szerelmük tüzével, fiatalon és reményekkel tele, egykor elmenekültek.

Ha cinikusok vagyunk, azt mondhatnánk, hogy az *Irtás a Rómeó és Júlia* 2.0-ás változata, egy olyan párhuzamos valóság, amelyben a két fiatal a patetikus öngyilkosság helyett összeházasodik, és az egybekelés gesztusával, nem pedig az öncélú halállal lázad. Ebben a továbbgondolt shakespeare-i alapszituációban azonban már megmutatkozik, ami előre sejthető: a csoportnyomás egyénekre gyakorolt hatása jóval erősebb, mint az, melyet az egyének gyakorolnak a csoportra. A csordaszellem a családi házak küszöbét is átlépi, és az egyéni szerelmek hatalma eltörpül az évtizedek és -századok kulturális (vallási, nemzeti) háborúi mellett.

Az alkossunk új embert követelése mindig egyenértékű a régi ember elpusztításának követelésével, mondja Badiou, amikor a fasizmus (árja) és a kommunizmus (proletár) új embereszményéről gondolkodik. A régi ember nyersanyagként van jelen az újratervezés mechanizmusában, az egyediség kérdése fel sem merül. Az *Irtás*ban kísérlet történik az új ember prototípusának megragadására. Ez az új ember lehet egyfelől Madeleine/Robert, aki elmozdítja a vallási-nemzeti háttér által felállított szilárd szabályrendszert, másfelől az új ember a de facto új ember, vagyis a gyermek lehetne, aki mint hibrid, szétrobbantja a fegyelmezés törvényeit. A darab elején még úgy tűnik, hogy az új ember elég erős teremtmény ahhoz, hogy legalább saját életében helytálljon, így példát mutatva a régi embernek, aki, bár vannak erényei, nem elégséges az új világ létrehozásában. Az *Irtás* kilátástalan világában és összességében pesszimista végkicsengésében egyértelművé válik, hogy az új világ s benne az új ember pusztán fikció, szerelemtől és optimizmustól felindult naiv harcosok utópiája, ami a világ (és az emberiség) jelenlegi állása szerint egyszerűen nem megvalósítható. Nihilista és cinikus zárszó ez, ami szembemegy a (nemzeti) liberalizmus haladáseszményével. Az előadás végén megadatik a nézőnek, hogy fellelégezzen, természetesen akkor, ha nincs napirenden jelenének (háborús, kül- és belpolitikai) valóságával.

mondata. És egy pillanatra el is hiszem, hogy ilyen egyszerű. Szeretném hinni, hogy van egyértelmű jó és rossz, és hogy magamban is, a megannyi külső, rám telepedett réteget lehántva, megtalálom, mert ott lakozik a Jó, biztonságban és kiirthatatlanul, dolgozik bennem, míg a világ. Szeretném hinni, hogy Jó csak egy van, és mindenkinek ugyanazt jelenti, és ami nekem jó, az senkinek nem árthat. De ím, itt a szenvedés belül, ám ott kívül a magyarázat. Nem jutok dűlőre a világgal.

Az *Irtás* után még hosszú percekig nem térek magamhoz. Olyan érzés kerít hatalmába, mint amikor egy szükségszerű szakítás után tudom, hogy rossz nekünk együtt, de maradnék még, hogy tanuljak. Sötétség van, és sötétek vagyunk, keveset látunk a világból, és féltő, hogy azt is rosszul. Ott vannak kinn. Farkasok, emberek. A vesztünket akarják. A vesztüket akarjuk.

Czegő Zoltán

A LÉT LÁTLELETEI

LAKATOS MIHÁLY: *BOLHASZERENÁD. ELŐRETOLT HELYŐRSÉG,*
SZÉPIRODALMI PÁHOLY – RÁCIÓ KIADÓ, BUDAPEST, 2010.

Amikor ez a könyv megjelent, Lakatos Mihály 46 éves volt. Kezdőn iparkodó irodalmárok számára ez már a hű-de-kor. Ha hozzátesszük, hogy e kötet előtt már megjelent novellás-kötete, meséskönyve, fordítása románból, nem is olyan kései az első verskötet, mely tartalmazza – gondoljuk mi – „megválogatott” első verseit is.

Mindenképpen megnyugtató élmény elolvasnom ezt a könyvet, olvasgatnom ma is, holnap is, annyi szélhámia és akarnok tülekedés gyümölcsei között, után, és leginkább helyettük. Ami meglep, hogy szegedi egyetemi évei, magyarországi életévei és az erdélyi, tetővel a földön s alappal az ultramodern, egekig néző kacsaláb-kastély olvasmányélményei, tehát két ország irodalmi mutatványai között Lakatos Mihály vállalja a gondolkodás nehézségeit, és ami még ennél is „nehezebb”: azok lírai újratерemtését. Szemléltetésként – nem segítségként – veszem Rejtő Jenő egy hasonlatát: A nő olyan, mint egy költő: ha szép, nem baj, hogy nincs semmi értelme. Lakatos Mihály értelmesen rendül meg az élet mutatványaitól, beleértve a maga benső életvitelét is.

Az igaz költő nem locsog.

Lakatos az igazság (egy részének) kimondására vállalkozik, és az a rész a legfontosabbak közé tartozik. A kis kötet első része – Egy korty transzcendencia – magával a léttel, a levés állapotával néz szemközt, azzal *kezd* kétszeresen is. Az egyetemes vajúrástól a maga költői vajúráráig. És még szép is mindez, mint annyi másminde, ami okos, mert okkal és céllal van. Tet-szetős ám ez indításnak egy könyv és egy költői indítás elején. Ma már az is megnyugtató egy magyar költőtől, ha vállalja a nyugtalanítást, hiszen hiper bávatag semmitmondással naponta kell találkozoznunk, hogy ha tűvé tesszük az okos szándék kedvéért egyik-másik könyvet és életművet, „marad, mi volt, a pusztalég”, Bánk bán bordalával szólva. Terelem az olvasó figyel-

mét a *Katarzis* című vers felé, ha egyáltalán hozzájut a könyvhöz. Tömény líra ez a katarzis, és épp azért nem öncélú, mert tömény és közösségi élmény, még akkor is, ha egymaga éli meg „a kényes akácfák pergő könnyeit”, az eső utáni néma csillagok táborát s majd a hajnali nagytakarítást a lelátókon.

A *Hajnali szürkület* címűben az olvasó éli meg a katarzist, mert viszi őt erőnek erejével Lakatos, és micsoda hasonlattal, uram! Elképesztő zsúfolt-ságból jöhet csupán ez a hasonlat – és ez már maga a költészet mint művészet –: „a ziháló város elkínzott tüdején mélyül a ránc a hajnali napsütésben (mint a rokonok titkos gyűlölete)...”

És ez a világáros Lakatos Mihály elemzésében „mélyről – nagyon mélyről köhög”.

Mi fáj ennyire ennek a költőnek? Mi? És akkor, amikor elhülyült haikukba, alpári szószennyekekbe menekülnek-menekednek állítólagos költőtársai!

És akkor *Április* című opuszában megzenésül tolla alatt maga a vers is, helyben. Erdélyi március. Itt lehangolt, lelombozott, rügytelen tusrajzot találunk, melyben csak rúgkapál kettőt „a vést elűző vitéz” sötét pejlova. Igaz, számunkra a március csak 15-ét jelenti azóta, annyi azóta után. Ám itt Lakatos mer, merészel, sőt: kockáztat gondolni jelenre. Mert mélységes mélyen csupán az igaz líra gondolkodik.

Lakatos Mihály jelen költészetében nincs semmi, ami eltanulhatatlan, de minden benne van, amitől kévényi, kalongyányi írást *sajátos, életes, igaz költészetnek és művészetnek* nevezhet egy csillagokközi, tapsoló bíróság.

Talán egyetemi éveiben íródott *Levél a frontról* című elégiája. Borzongat, elragad valahová ostoba lövészárkokba, akár réz ágyúhúzliból készített, gyönyörű mintázatú virágvázalátvány: „a betemetett tömegsírokat egykor / szakértőkből álló bizottság vizsgálja ki (...)”

Felnőhet a költészet magasáig az ember 18 éves korában is.

Hétköznapi történet címen jelenik meg sokadszor is a lét látletele. És ismét a tehetetlenség rémárnyéka, melytől nem szabadulhat a ma embere, hát hogy, miért, mennyi pénzért szabadulhatna az a költő, akire Székelyudvarhelyen figyel az édesanya?! Aki kötelékben szeretne szállni, mozdítani szeretné eléfelé e világot, aztán hajára telepszik reggel meg este a tehetetlenség a gonoszság ellen.

Szerelmes verseiben föllelhető a játékoság is, a belézsomorodás állapothatározói szintűgy – akár a valóságban is. Játékos, de nem csicsás, nem édelgés meg esküdözés. Gyakori a meditatív vers(-helyzet), a töprengés. De hát ilyen maga Lakatos Mihály is. Miért lenne más a páros kötelék, immár a 2+3-as kötelék, amelyben szállni édesen érdemes?

DELEATUR

Győrfi Kata

NOVEMBER 12, ESTE

Egypár éve láttam egy filmet, aminek a közepe táján van egy jelenet, hogy három férfi, az apa és a két fiútestvér, ülnek vacsora után az ebédlőben, és a nagyon jó ízlésről árulkodó (ezt állapítják meg) zenéről beszélgetnek, ami éppen szól, hogy ezt a lemezt a kisebbik testvér felesége tette fel, akinek az idősebbik testvér felesége másolta le, akinek viszont a mama, a lányok anyósa adta kölcsön, és felnevet a papa, hogy most jut eszébe, ezt a lemezt tavaly nők napjára ajándékozta feleségének, és mind nevetnek. Pa-val ülünk a saját ebédlőasztalunknál, és mivel rosszabb vagy nehezebb napunk volt, olyan zenét hallgatunk, aminek ismerjük már a szövegét, vagy meg akarjuk tanulni. Ebből tudjuk, hogy rosszabb vagy nehezebb napunk volt. Ezek általában slágerek, és hangosan énekeljük őket. Jókat nevetünk. A filmbéli jelenet jut most eszembe, elmondom Pa-nak, nevet ezen is, pedig ő ilyeneken nem nevetne, ha ma nem lett volna rosszabb vagy nehezebb napunk. Eszébe jut Pe, hogy régen vacsorázott nálunk, mondja, mert sokat dolgozik, mondom, de igazából mindketten tudjuk, hogy utazgatja körbe-körbe a világot. Ilyenkor este, mikor már nagyon elfáradt, beszámol nekünk, és küld képeket. Ma este is ez lesz, mert megbeszéltük, ezért vagyunk mindketten a konyhában, azt várjuk, hogy jelentkezzen. Arra gondolok, hogy Pe milyen kedves, hogy akárhova megy, mindig hoz nekünk valamit. Nem szüveníreket, mert tudja, hogy mi nem olyan lányok vagyunk, és ő sem olyan, hanem olyan tárgyakat, amiket minden nap használunk: ceruzát, pixet, jegyzetfüzetet, kistükröt, usb-t, színes postit-tömböket, körömlakkot – ebben a sorrendben. Ezeket úgy válogatja ki, hogy tökéletesen ellátják a feladatukat, az egyikünké csak alig különbözik a másiktól, éppen amennyire mi különbözünk, így soha nincs hiányérzetünk, vagy legalábbis nem mondjuk. Most Párizsból például poháralátéteket fog hozni, mondja Pa, hogy ezt onnan tudja, hogy amikor legutóbb Pe nálunk volt, és ideadta a körömlakkot, kért poháralátétet, mert az ebédlőasztal abrosza éppen mosásban volt, emlékszel, kérdezi. De nem tudtunk neki adni, mert költözköztünk azokat a dolgokat hagytuk mindketten hátra, vagyis a régi lakásainkban, amikkel an-

nak idején, mi ezt arra az időszakra értjük, amikor együtt éltünk azokkal a férfiakkal, akiktől aztán elköltöztünk, amikkel annak idején minden nap kapcsolatba kerültünk, és túl sok és kellemes emléket juttatnak eszünkbe, és a poháralátét egy tipikusan ilyen tárgy. Ezt biztosan mindenki így csinálja, végül is, ezt szoktuk mondani, így egészséges. Igen, mondom, tényleg észrevette, és láttam, ahogy felírja magának gondolatban. Aztán elkezdünk arról beszélni, hogy már hónapok óta tudja, és tervezi ezt a párizsi utat, nekünk is sokat beszélt róla, teszi hozzá Pa. Szeptember elején például, amikor én elkezdtem francia nyelvórákra járni, megpróbált bekérezkedni, hátha ő is jöhet, de sajnos nem hagyták, mondom ezt úgy, mintha Pa ezt eddig nem tudta volna, és ő bólogat készségesen. Zavaromban, hogy mondjak valami újat is ezzel kapcsolatban, akkor nem örültem, folytatom, azt hittem, izgalmas lenne együtt tanulni meg egy új nyelvet, hogy így akkor közösen fogjuk oldani a nyelvtani gyakorlatokat, közösen fogjuk bema golni az igeragozásokat stb. De most kicsit örülök, hogy nem látja, ahogyan kínlódom ezekkel, nevetem el magam, mert és folytatom, Pe gyakran mondogatja nekem, hogy olyan okos és olyan szép vagyok, *olyan*, pont így, és bár nem ismerjük egymást túl régóta, néha hajlamos vagyok elhinni azt is, hogy ezt őszintén mondja, és azt is, hogy ez valóban így van. Pa erre emeli fel a fejét a billentyűzetből, és mosolyodik el, olyan kedvességgel, amilyenlélánytól, mielőtt őt nem ismertem, nem találkoztam. Ha pedig lát ná, akaszokodom rá Pa kellemes mosolyára, hogy milyen nehezemre esik, ilyen szépen és ilyen okosan kiejteni azokat az orrhangokat, biztos nem gondolná többet ezt rólam. És kimondok szándékosan rosszul és erőltetve valami orrhangos francia szót, hogy oldjam a hangulatot, Pa el is neveti magát, de érzem, hogy kihallotta ebből a Pe iránti már ugyan lankadó, de még jelenlévő bizalmatlanságom, és hozzá is teszi, hogy semmi furcsa nincs abban, hogy ezt mondogatja, neki is szokta, és mit lepődöm meg, hiszen én is gyakran bókolok nekik. Egypár perce küldött egy képet, vált élesen témát Pa, ahogy ülnek többen vacsora közben egy ebédlőasztal körül. Odaülök mellé, hogy hívjuk fel. A képen van egy egészen jóképű fiú, aki nekem tetszik, és van egy másik, egy szóke, aki Pa-nak, ezt megbeszéljük, és megint megállapítjuk, hogy nagy szerencse, hogy különbözik az ízlésünk. Pe köszön, és egyből belevág, hogy a román miatt egészen sok mindent ért a beszélgetésből, hogy ő angolul válaszol, és hogy a fiúknak nagyon jól áll a francia nyelven való beszélgetés, hogy mi biztosan nagyon élveznénk, hogy nekem a barna, és Pa-nak a szóke biztosan nagyon tetszene, és hogy hiányzunk neki. Megkérdezzük, hogy mit csinálnak, és hogy telik neki, és mi-

kor jön vissza. A fiúk, mondja, annak a barátnőjének a lakótársai, akinél megszállt, amíg ott van, és készítettek vacsorát annak örömére, hogy Pe náluk vendégeskedik, hogy nagyon jól telik, csinált sok képet, és hogy már tegnap megvette az ajándékokat, mert már rég tudja, mit akar, hogy hétvégén jön vissza, és hogy átjön vacsorázni. Gyorsan beszél, mert nem akar udvariatlan lenni, és sok időre kiszakadni az ő tiszteletére összegyűlt társaságból, mondja. Összenevetünk Pa-val, hogy jól van, jól van, menjen csak vissza, majd beszélünk, ha hazajött, zárom rövidre. Miközben tekerek egy cigit, Pe Pa-nak küld egy dalt, elindítjuk, felhangosítjuk, és Pa kijön velem az erkélyre, hogy ne legyek kint egyedül, mondom, vagy, hogy ne maradjon bent egyedül, egészít ki. Tetszik ez a dal, amit Pe küldött, gondolom, és mikor bemegyünk, Pa felolvassa az üzenetet, amit közben Pe küldött, hogy ezt az a barna fiú hallgatta főzés közben, aki szerintem jóképű, akinek különösen jól áll a szemüveg, és biztosan *a franciául való beszélés* is.

Szép Ernő

(1884–1953)

ISMERLEK

Ismerlek. Legeslegbelül, a tested hálósobájában, ott folyton azt nyávogod: één, één! Elmázoltad a képed sárral, és a tenyereden kínálsd a szíved. De hát közben azt hiszed, hogy mint az újhó, úgy ragyog itt a te arcod, és szép percekét áldozol a fotográfiád bámulásának. Reszketsz, hogy a dühös szegények kikapják a szívet a tenyeredből, igen, mert te az egy ábrándhoni leánynak tartogatsz. Ismerlek. Mikor csókot srófolnak a szádba, akkor nem tudsz semmit sorstársaidnak, másolataidnak, az embereknek szerencsétlenül járt életéről. Önző vagy, mint a színészek, kéjenc vagy, mint a kutyák, hamis vagy, mint az istenek. Hallgass! Az az ideálod, hogy az ég fekete legyen, mint a nyomdafesték, csak egyetlen csillag legyen benne: te magad. Mindig csodálkozol rajta, hogy addig is volt időszámítás és ruházkodás, míg meg nem születted, és hogy egyáltalán volt ég, föld, míg te itt nem voltál. Ismerlek. Nem bírod elképzelni, hogyha meghalsz netalán, nem fog bánatában mindenki halva összeesni, és hogy a nap másnap is fel mer majd kelni. Ó, én tudom, ki vagy! Előlem nem fogsz elbújni.

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap,
Communitas Alapítvány, Bethlen Gábor Alap

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)265-267091; 0040-(0)365-801946; Telefax és üzenetrögzítő: 0040-(0)265-267087; E-mail: lato@rdslink.ro; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 96, fél évre 48, negyedévre 24 lej. Külföldi olvasóinknak egy évre 35 EURO, tengerentúlra 45 USD. Előfizetéseket a szerkesztőségben veszünk föl.

ISSN 1220-5982